

LLUÍS MARQUET

NOVETAT
I
LLENGUATGE

Quarta
sèrie

*ACLARIMENTS SOBRE LA TERMINOLOGIA
CIENTÍFICA I TÈCNICA DEL CATALÀ*

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Any 2011

LLUÍS MARQUET

NOVETAT
I LLENGUATGE

QUARTA SÈRIE

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

BARCELONA, 2011

Els textos del present volum han estat publicats anteriorment a la revista *Serra d'Or* entre agost de 1990 i desembre de 1997, sota l'epígraf genèric de «Novetat i llenguatge». Dels 66 textos seleccionats per l'autor, els 40 primers han estat revisats per ell mateix abans del seu traspàs, ocorregut el 12 de març de 2011. Els textos restants són reproduïts seguint fidelment la publicació original. El treball de compilació, confecció d'índex i d'edició en línia de tot aquest material ha estat a càrrec de Joana Torres, del programa «Diccionari de Ciència i Tecnologia», de l'Institut d'Estudis Catalans

© Hereus de Lluís Marquet i Ferigle, Barcelona
© Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició en línia
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: juliol 2011

Aquesta obra està sotmesa a les condicions de la llicència pública Creative Commons. Per tant, es pot reproduir, distribuir i comunicar públicament, sempre que no hi hagi un afany de lucre i que s'hi facin constar els autors. Aquesta autorització és sens perjudici dels drets derivats dels usos legítims o altres limitacions reconegudes per la llei. Es pot trobar una còpia completa dels termes de la llicència a l'adreça <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

Les condicions damunt dites es refereixen, sobretot, als aspectes següents: a) RECONeixEMENT EXPLÍCIT. Cal fer constar aquesta obra de la manera especificada per l'IEC. b) NO COMERCIALITZACIÓ. Aquesta obra no es pot utilitzar, en cap cas, amb finalitats comercials. c) TERMES DE LA LLICÈNCIA. S'han d'especificar ben clarament els termes de la llicència d'ús concedida. d) ALTRES PERMISSOS. Els titulars dels drets d'explotació poden concedir permisos que depassin els termes d'aquesta llicència.

INTRODUCCIÓ

Hem aplegat en aquest recull els 66 articles apareguts a Serra d'Or entre agost de 1990 i desembre de 1997, sota l'epígraf genèric de «Novetat i llenguatge». Aquests articles continuen, doncs, la sèrie iniciada el 1971 i van anar apareixent ininterrompudament a la revista fins el 1982; després van ser aplegats en tres volums d'Editorial Barcino, dins la Col·lecció Popular, nùms. 233, 235 i 238. D'acord amb els mateixos criteris d'edició dels articles aplegats en aquests tres volums, reproduïm aquí els 66 nous articles seguint l'ordre cronològic d'aparició a la revista. Cal advertir que tres articles, que eren molt llargs i van aparèixer repartits en dos números successius de la revista, aquí han estat agrupats en un únic títol que refon els dos textos degudament enllaçats.

Hi hem incorporat algunes petites esmenes i hi hem corregit els errors detectats. Alhora hem aprofitat per ampliar-ne algun petit detall o refer algun paràgraf que resultava excessivament succint. Pel que fa a aquest punt, volem aclarir que els articles apareguts a partir del número de juny de 1995 van haver d'ésser encabits, per decisió de Serra d'Or, en un espai limitat: el corresponent a una columna de la revista. Això ens va obligar a condensar el contingut d'alguns articles que demanaven naturalment més espai si hom volia redactar-los d'una manera que resultés clara i coherent amb els anteriors. Però sobretot cal que tots els articles presentin un mateix estil de redacció, i aquesta condició no sempre es va poder complir, atesa l'extensió reduïda que forçosament havien de tenir els articles a partir de la data esmentada. Per aquest motiu, en alguns casos, l'article tal com apareix a la revista resulta poc entenedor. Ara, aprofitant el text inicialment redactat, el qual —a causa de l'excessiva llargada— va haver d'ésser retallat, hem optat per reproduir-lo en la forma original, que sovint resulta més clara que la apareguda a Serra d'Or. Creiem que així oferim una eina de consulta més útil. Malgrat tot, hem preferit no allargar innecessàriament alguns articles que amb la forma publicada ja resultaven prou explícits; només els hem reproduït en la forma completa en els casos en què la restitució del text original esdevenia completament indefugible.

LLUÍS MARQUET I FERIGLE

PANELL O PANNEL?

Vet aquí un terme que és prou corrent actualment i que demana uns comentaris. Hi ha qui tradueix el terme castellà *panel* sistemàticament per *plafó*, però no creiem que això sigui gaire recomanable. De fet el mot *plafó* no té res de català: es tracta d'un gal·licisme, una adaptació del mot francès *plafond* que vol dir 'sostre'. El mot *plafó* s'ha especialitzat en català per a diversos usos del món de la construcció i de fusteria i més val reservar-lo per a aquestes aplicacions.

Però no sembla que *plafó* sigui apte d'una manera general per a traduir el *panel* castellà, que té unes accepcions que no tenen res a veure amb el concepte de 'sostre', perquè el mot francès *plafond* no té pas aquests significats, ni és usat com a equivalent del terme castellà esmentat. Per això s'ha escampat en català el mot *panel*, sovint catalanitzat en la forma *panell*. Diguem de passada que un *panell* és un «element pla, de gran superfície, emprat en diverses aplicacions tècniques, constructives, arquitectòniques, etc.». La forma *panell* és objectable, perquè de fet és una adaptació moderna un tant arbitrària, però no sembla que encaixi pas malament dins la llengua. Diguem que així és com fou fixada inicialment a la GEC i de moment va semblar acceptable.

Cal remarcar de passada que es tracta d'un terme que existeix en totes les llengües: cast. *panel*, fr. *panneau*, it. *pannello*, ang. *panel*. El català no té el terme equivalent i ens és necessari. Com ja hem dit diverses vegades,¹ tots aquests termes universals d'ús fonamentalment tècnic, existents en totes les llengües, han de ser-hi també en català. I si no hi son, cal admetre'ls, bé adaptant-los o bé incorporant-los com a neologismes cultes. Ara bé, llur fixació pot produir vacil·lacions en la forma o en la grafia i cal estudiar-ne la millor adaptació. La GEC, que com ja hem dit, va acceptar inicialment la forma *panell*, després l'ha va canviar per *pannell* al primer *Suplement* (1983). Cal demanar-se: és lògic aquest canvi? Quina de les dues formes és preferible? Vegem-ho.

La forma *panell* pot semblar una adaptació catalana arbitrària del llatí *pannellus*, diminutiu de *pannus*, del qual el català ha fet *pany* —de paret— que és un mot corrent. Per tant de *pannellus* es podria haver fet *panyell*, però si aquest no existeix potser és més lògic fer per cultisme *pannel* (amb una sola *l* perquè no podem doblar-la en posició final, però acceptant els derivats amb *l·l*, com *pannel·lar* o *pannel·lat* si calguessin, de la mateixa manera que fem p. ex. *lobel* i *lobel·lar*). Doncs bé, o s'accepta la forma catalanitzada *panell* o bé el cultisme *pannel*, però en primer cas no té cap sentit mantenir dues *nn* en un mot adaptat. La grafia *pannell* com fa la GEC actualment [1990] té tot l'aire d'una grafia híbrida sense cap lògica.

Com a resum, proposem de rebutjar la forma híbrida *pannell* i triar-ne una de les dues: *panell* o *pannel*. Caldria veure quina de les dues acaba per imposar-se en la llengua definitivament.²

(juliol-agost 1990)

¹ Així defensàvem, per exemple, la necessitat d'admetre el mot *làmpada* en català a «Sobre el mot làmpada», *Serra d'Or*, març 1975, p. 30, recollit a *Novetat i llenguatge*, Segona sèrie, Ed. Barcino, Col. Popular, núm. 235, p. 20.

² Posteriorment, la segona edició de la GEC i el *Diccionari de la llengua catalana* (3a ed., 1993), van abandonar aquestes formes i sorprenentment van traspassar tots aquests significats a *plafó*. Després el DIEC (1995) va acceptar la forma *panell*.

ELS SORBETS

Com és ben sabut, els sorbets són un tipus de gelat molt conegut i força consumits actualment. El *Suplement* de la GEC recull aquest terme i el defineix com «gelat poc consistent, en què l'aigua és totalment o parcialment substituïda per llet, aromatitzat amb licors o amb vins escumosos, que hom pren en una copa, on forma curull». Deixarem de banda aquí parlar dels seus aspectes gastronòmics i refrescants i parlarem del mot *sorbet*, perquè hi ha qui el rebutja. Aquest és un terme d'importació i és emprat així per diversos autors, però també circula sobretot en el món de la restauració el mot *xarrup*, que volem comentar aquí. És correcte aquest darrer? És preferible a *sorbet*? Com n'hem de dir en català: *sorbet* o *xarrup*? Considerem-ho-ho aquí.

Tot i que a la GEC figura en la forma *sorbet*, cal dir que s'ha estès gastronòmicament la forma *xarrup*, que creiem que no té cap solta. Com ja hem dit, es tracta d'un mot foraster, però emprat per totes les llengües (cast. *sorbete*, fr. *sorbet*, it. *sorbetto*, ang. *sorbet*). El mot és originari, sembla, del turc *xorbet* (àrab *xarbat* 'beguda') i d'aquí passà a l'italià, d'on l'han pres les altres llengües. Originàriament, doncs, el mot no té res a veure amb el verb castellà *sorber* ni amb l'italià *sorbire*, però aquesta llengua, per semblança, l'ha adaptat en la forma *sorbetto*. Aquest mot és antic i apareix ja en el *Don Giovanni* de Mozart (1787).

La forma catalana *xarrup* és completament bàrbara perquè no pot obeir a res més que a un calc descarat del castellà. Efectivament, el raonament és: *sorbete* és un derivat de *sorbo*, que ve del verb *sorber* i aquest en català és *xarrupar*; doncs a *sorbete* li correspondrà... *xarrupet*, diminutiu de *xarrup*! En la forma *xarrupet* es va començar a escampar inicialment per algun fabricant, però després es va canviar per *xarrup* i així l'han deixat. No té cap sentit fer *xarrup* per a una cosa que no té res a veure ni semànticament ni etimològicament amb el verb *xarrupar*, i més val seguir el que fan totes les llengües i adoptar la forma *sorbet*. És un cas ben curiós i d'altra banda prou corrent, en què per voler fugir del castellà (*sorbet* pot semblar un castellanisme) es cau en un calc! Sempre la mania del castellà!

Deixem-nos estar d'invents estranys i absurds i diguem-ho com ho fan a tot arreu. Acceptem, doncs, en català *sorbet*, ja que es tracta d'un mot universal i usat en totes les llengües més difoses i alhora més properes a nosaltres. I el fet que el terme català s'assembla al castellà no ens ha de fer por, perquè també en les altres llengües s'hi assembla i aquestes l'empren tranquil·lament i sense cap preocupació.

(setembre 1990)

ÉS ADMISSIBLE MATA-SEGELLS?

Aquest és un mot no admès fins ara enlloc, però que usem bastant sovint per a referir-nos tant al estri que marca els segells de correus a fi que no puguin ésser utilitzats per segona vegada, com també per a la marca que deixa aquest estri sobre els segells i els sobres de les cartes. Tot i que és un terme inexistent al Fabra ni recollit a cap dels diccionaris catalans habituals, cal dir que la GEC l'ha admès darrerament, en la forma *mata-segells*. És realment sorprenent aquesta admissió d'un mot que sempre havia estat rebutjat categòricament. Cal dir que és un calc descarat del castellà *matasellos*, que no té cap sentit en català ja que els segells no es «maten»; si de cas, es marquen per que no puguin ser usats novament una altra vegada.

Si el català hagués preferit l'ús de *timbre* en lloc de *segell* (fr. *timbre* o *timbre-poste*, cast. *sello*, it. *francobollo*, ang. *stamp*) es podria haver agafat aquest terme per a referir-nos al *mata-segells*. Però cal tenir en compte que, de fet, *segell* és més corrent que *timbre*, malgrat que el Fabra dóna la preferència a aquest darrer, i l'ús de *segell* (fr. *sceau*, cast. *sello*, it. *sigillo*) per a referir-se a l'estri fóra confusionari. Ara bé, el francès, que del 'segell de correus' en diu *timbre*, usa per al *mata-segells* el mot *oblitérateur*, que també existeix en castellà, *obliterador* (usat al costat de *matasellos*), i en italià, *obliteratrice*. Aquests termes són derivats del verbs corresponents: fr. *oblitérer*, cast. *obliterar*, it. *obliterare*. Hi ha també els corresponents substantius: fr. *obliteration*, cast. *obliteración*, it. *obliterazione*. En català també els tenim ja que es tracta de mots cultes, coincidents en totes les llengües, emprats a més en altres especialitats: *obliterar*, *obliteració*. Doncs podem evitar el calc *mata-segells* fent-ne també, com en les llengües esmentades, *obliterador*.

Ara bé, cal observar que, a més de designar l'estri descrit, també és emprat el terme *mata-segells* per a referir-se a la marca que deixa aquest estri (és a dir, tal com hem dit, l'*obliterador*) en el segell en marcar-lo per tal de deixar-lo inservible per a una segona vegada. Com ho direm això? Evidentment per a aquest concepte no podem emprar el mot *obliterador* però sí que podem parlar d'una *obliteració*, que és, de fet, l'acció i l'efecte d'*obliterar*.

Veiem, doncs, com amb els termes *obliterador* i *obliteració* podem prescindir de l'horrorós *mata-segells*, que no és gens genuí i que no s'havia d'haver acceptat. Així podrem dir que l'*obliterador* és l'estri per a *obliterar* segells i que aquests presenten una *obliteració*. I podem parlar de *segells obliterats* i de la *obliteració* de les cartes en què s'ha fet aquesta operació.

(octubre 1990)

UN ÚS POC GENUÍ DE *REGISTRE*

A la GEC trobem una accepció del mot *registre* que ens sembla poc ortodoxa. Es tracta de l'accepció 7 2 «obertura proveïda de tapa que permet de tenir accés a l'interior de les xemeneies, de les canalitzacions ...», la qual sembla un calc del castellà *registro* amb el mateix sentit. En efecte, com és sabut el castellà té una accepció de *registro* i *registrar* que en català es tradueixen per *escorcollar*, ja que no és admès *registrar* amb aquest sentit en català. Doncs bé, el terme *registro* és en castellà també l'acció de *registrar* un conducte, una instal·lació, etc. i per extensió el forat o l'obertura per hom fa el *registro*, és a dir l'escorcoll o la inspecció. Rebutjat aquest ús de *registre*, cal trobar en català un terme fàcilment acceptable; aquest pot ésser *forat* o *obertura d'inspecció*; observem que a la GEC hi ha *forat d'home* (fr. *trou d'homme*, ang. *manhole*), amb un significat semblant. També tenim a la GEC una accepció del mot *accés* 2 que vol dir «porta, trapa, escala que permet d'arribar a alguna instal·lació, mecanisme... per tal d'inspeccionar-lo ...» i que pot servir perfectament tot i que és un terme molt general. Aquesta accepció d'*accés* no és al Fabra ni al DCBV, i va ésser proposada a la GEC per a traduir el *registro* castellà. Per què, doncs, hem d'admetre *registre* amb aquest sentit, si això no és genuí? Ens consta que el TERMCAT, en un document tècnic que es va traduir fa temps per a la Generalitat, no va admetre aquesta accepció del terme *registre*.

Efectivament, el mot *registre*, només el trobem en diversos diccionaris consultats, emprat en dues accepcions que cobreixen dos camps semàntics molt concrets i ben determinats. En primer lloc un *registre* és un «llibre, quadern, etc., en què s'anoten regularment cert ordre de fets...» i s'aplica a tot el que hi té certa semblança. Recordem que d'aquesta primera accepció es deriven tota una sèrie d'usos tècnics del mot *registre*, com ja fou dit en una altra ocasió.³ I en segon lloc hi ha diverses accepcions en què *registre* significa «element de comandament o de regulació», com és el cas del registre d'una xemeneia o del d'un orgue. Només cal veure el *Diccionari general* i els d'altres llengües. Però en castellà hi ha més les accepcions en què *registre* té el sentit rebutjat per Fabra d'«escorcoll» o «inspecció», i en el cas concret que discutim és també, per extensió, el lloc per on es fa aquesta acció. Però en català si rebutgem aquesta accepció del terme tractat, també ho hauríem de fer per a l'accepció esmentada.

Veiem, doncs, que no és gaire defensable aquesta accepció de *registre* i queda clar que no s'adiu amb les altres ja acceptades i documentades. Podem evitar l'ús de *registre* amb aquest sentit utilitzant algunes de les solucions aquí proposades, com *accés*, *forat* (o *obertura d'inspecció*), o d'altres de semblants, més d'acord amb la llengua ja establerta.

(novembre 1990)

³ «Registre i enregistrament», *Serra d'Or*, febrer 1976, p.36, recollit a *Novetat i llenguatge*, Segona sèrie, Ed. Barcino, Col. Popular, núm. 235, pàg. 53.

GANIVET I GANIVETA

És prou corrent, en parlar de certes màquines i estris que tallen o fan una feina semblant, dir que porten *ganivetes* per a referir-se a les peces o eines tallants, generalment substituïbles per unes de noves quan calgui. Així diem que cal «canviar les ganivetes» quan aquestes ja no tallen o bé que cal esmolar-les, si això és possible. I demanarem, naturalment, a la botiga o a la casa de recanvis, una *ganiveta* nova o bé en tindrem ja una de recanvi si hem estat previsors. En tots aquests usos, es tracta del terme català equivalent del castellà *cuchilla*. Ara bé, aquesta accepció del terme *ganiveta* no és al *Diccionari general*. És, doncs, acceptable en català aquest ús del mot *ganiveta*? Intentem de veure-ho.

Diguem de passada que aquesta accepció del mot *ganiveta* no ha estat recollida fins ara als diccionaris, sinó que només en donen el seu sentit tradicional. Efectivament el DCBV no el recull ni tampoc Coromines en diu res al seu *Diccionari etimològic i complementari*. I la GEC no ha recollit aquesta accepció del mot *ganiveta* fins ben recentment, ja que a l'edició antiga no hi era. La dóna a la segona edició (1986) i la incorpora al *Segon suplement* de la primera (1989). És per tant una accepció completament nova, sense cap tradició en la llengua, i que a més pot crear, en molts casos, una contradicció amb el sentit habitual del mot.

Efectivament, no creiem que sigui acceptable el terme *ganiveta* com equivalent universal del castellà *cuchilla*, si no és per calc. En català una *ganiveta* és bàsicament un 'ganivet gros', com es pot veure al DCVB i per tant no és l'equivalent exacte del castellà *cuchilla*. Recordem que no sempre aquestes *ganivetes* són peces grosses; sovint en màquines portàtils i domèstiques acostumen a ésser com petits ganivets. Com a terme especialitzat caldria fer també *ganivet* (o bé el sinònim *coltell*), terme que, a més del seu sentit general, caldria emprar en tots aquests casos concrets, com ara el de diverses eines tallants. Tinguem en compte que això és el que fan les diverses llengües, tret del castellà, en què els equivalents dels termes especialitzats són idèntics als de caràcter general: fr. *couteau*, it. *coltello*, ang. *knife*. Observem, a més, que el DCVB recull *ganivet* amb la següent accepció: «Peça metàl·lica semblant a una fulla de tall, que forma part de diferents màquines... cast. *cuchilla*». I també hi podem llegir a la definició del mot *capoladora*: «Màquina composta essencialment d'un cilindre dins el qual roda un joc de ganivets que serveix per capolar [...]».

Sembla, doncs, prou evident que si en català emprem, en aquests casos, *ganiveta* en lloc de *ganivet* és per calc del castellà. Pròpiament, només és acceptable l'ús de *ganiveta* en aquells casos en què realment aquestes eines tallants són veritables *ganivetes*, és a dir eines de grans dimensions, com passa en diverses màquines industrials i algunes de domèstiques.

I encara hi ha un altre cas d'ús del mot que tractem. En certs tipus de balances hi ha també unes peces que acostumen a ésser anomenades també *ganivetes*, tot i que no tenen cap funció tallant, sinó de suport, però se'ls dóna aquest nom per llur semblança de forma, no per llur funció, amb un ganivet o fulla tallant. Doncs en aquest cas caldria fer també *ganivet* (o bé *coltell*), com en els altres esmentats, per les raons exposades. Això és el que fa el *Gran Larousse català*, el qual empra el terme *ganivet* en el dibuix (article «balança»), malgrat que en el text fa servir *ganiveta*. Cal observar que totes les llengües —llevat del castellà— empren, per a aquest ús, el mateix terme equivalent anteriorment indicat.

Veiem que, per a tots els casos esmentats, les llengües altres que el castellà no fan cap distinció, quant a l'ús, entre el terme corrent i general equivalent a *ganivet* i el d'aplicació especialitzada —formant part de màquines, aparells, dispositius, etc.— significat també 'ganivet'.

Doncs en català hem de fer el mateix.

(desembre 1990)

ESCANDALLAR I ESCANDIR

Vet aquí dos verbs emparentats i que tenen usos especialitzats diferents. Tots dos tenen els corresponents equivalents en les altres llengües i caldria precisar-ne l'ús en cada cas.

Comencem per parlar del verb *escandallar* (derivat d'*escandall* —del llat. *scandaculum*—, it. *scandaglio*, oc. *escandalh*), que significa, entre altres accepcions, «determinació del valor, qualitat, etc., d'una cosa agafant-ne mostres i operant amb elles». La GEC havia admès inicialment, per a aquest concepte d'estadística, el terme *mostratge*, que després ha canviat per *mostreig*, alhora que ha admès el verb *mostrejar*. Es tracta dels termes equivalents (i calcats) del castellà *muestreo* i *muestrear*. El verb *mostrejar* és bastant horrorós i inacceptable en català com a pretès derivat de *mostra* amb el sufix *-ejar*. Com a verb transitiu no té cap vigència en la llengua i emprar-lo per a referir-nos a aquesta accepció estadística moderna no s'adiu gens amb la resta de verbs en *-ejar* ja existents. El Fabra no el recull ni tampoc el DCVB ni el Coromines. Només hi ha l'adjectiu *mostrejat -ada*, per a una accepció molt concreta. En les altres llengües el verb corresponent (fr. *échantillonner*, cast. *muestrear*, it. *campionare*, ang. *to sample*) és sempre un derivat del substantiu *mostra* (fr. *échantillon*, cast. *muestra*, it. *campione*, ang. *sample*) però en català es fa difícil fer-ne un verb de *mostra*, com no sigui *mostrar* que ja existeix i fóra confusori. Però podem aprofitar l'existència del verb *escandallar*, per a aquest concepte d'estadística. Com a substantiu hi ha *escandall* 'acció d'escandallar', però podríem fer, si es creu convenient, *escandallatge*. (Cal dir que aquest terme ha estat suggerit per Coromines per a designar un altre concepte ben diferent; ell el proposa com a equivalent del mot anglès *scanning*, proposta que no trobem gens encertada). Admès així, el terme *escandallatge* fóra l'equivalent dels següents termes: fr. *échantillonnage*, cast. *muestreo*, it. *campionamento*, ang. *sampling*.

Però el que no ens sembla bé —tal com hem apuntat— és la proposta de Coromines d'usar *escandallatge* per a traduir el mot anglès *scanning*. Diu Coromines: «*Escandallatge*, nom que proposo als tècnics físics i biòlegs per traduir l'angl. *scanner* com a denominació del novell procediment radiogràfic [...]: *to scan* és l'equivalent semàntic (i fins i tot etimològic) del nostre verb *escandallar*.» Doncs bé, això no és cert: tant semànticament com etimològicament, el verb anglès *to scan* no equival al català *escandallar* sinó a *escandir* (fr. *scander*, cast. *escandir*, it. *scandere* o *scandire* —tots provinents del llat. *scandere*—). Els substantius corresponents són: cat. *escansió*, fr. *scansion*, cast. *escansión*, it. *scansione* o *scandimento*, ang. *scanning*. Aquests són termes utilitzats per a referir-se a l'anàlisi i descomposició en síl·labes d'un vers. Però, en anglès el verb *to scan* ha pres modernament, a més, una accepció tècnica (significant 'escrutar' o 'explorar'), que el fr. tradueix per *balayer* 'escombrar'; l'italià usa també *scandire* amb aquest significat tècnic en televisió. En català podríem fer *escandir* i com a substantiu, *escansió* o bé admetre *escandiment*. I, anàlogament, per a traduir *scanner* podríem emprar *escandidor*.

Aquests termes haurien d'ésser els equivalents generals dels termes anglesos *to scan*, *scanning* i *scanner*. Emprar en català *escandallar* i *escandallatge* en aquests casos resultaria confusori, si els fem servir per als casos abans esmentats.

Per tot això, creiem que és millor proposar en català *escandiment* en lloc d'*escandallatge*, com a equivalent de *scanning*, i deixar que *escandallatge* pugui ésser utilitzat sense confusió per al concepte estadístic abans comentat.

(gener 1991)

GRAVAT I GRAVADURA

Tot i que la GEC ha tendit en la segona edició a eliminar els noms d'operacions tècniques en *-at*, un dels que ha conservat i que caldria reconsiderar és *gravat*. Sembla difícil d'evitar perquè és ben usual però cal tenir en compte el que diu Coromines al *Diccionari etimològic i complementari*. Segons ell, el verb *gravar* és pres en data tardana del francès i té poques accepcions en català, menys encara que en castellà. Del francès va passar també al castellà, al portuguès i a l'occità modern, però no ho va fer a l'italià que es mantingué refractari a tal manlleu. Alhora que rebutja *gravació* (que cal tenir-ho en compte en referir-nos a l'accepció de *gravar* discos fonogràfics), diu que cal dir *gravadura*, com acció de *gravar*. *Gravat* no l'esmenta enlloc sinó com a adjectiu i participi de *gravar*.

Doncs, d'acord amb això, caldria fer *gravadura* com a terme general per a indicar el procediment de gravar i deixar *gravat* només com a resultat, és a dir la cosa o l'objecte gravat. Anàlogament passarà amb diversos termes derivats d'aquests i que constitueixen procediments d'impressió corrents. Així haurem de fer *fotogravadura*, *heliogravadura*, *rotogravadura*, etc. i deixar *fotogratat*, *heliogratat*, *rotogratat*, etc. per a referir-nos als resultats, o sia als papers impresos obtinguts pels corresponents procediments.

Però el que ens sembla completament impropï, tal com ja vam comentar fa temps,⁴ és emprar el verb *gravar* per a referir-se a cintes magnètiques (tant d'àudio com de vídeo) i suports emprats en informàtica, en lloc d'*enregistrar*. No tornarem a repetir l'argumentació ja exposada en el seu lloc; simplement volem remarcar que pròpiament des d'un punt de vista tècnic només es pot parlar de *gravar* tractant-se de discos fonogràfics en què realment hi ha solcs (incisions) on queda enregistrada la informació (sonora en aquest cas). Però és absurd parlar de *gravar* cintes, disquets o memòries, perquè en tots aquests tipus de suports d'informació hom no hi «grava» res, per tal com la informació enregistrada no queda continguda en solcs ni en cap tipus d'incisió pròpiament sinó d'una altra manera, completament diferent. L'ús de *gravar* en tots aquests casos només pot ser degut a un calc del castellà, que és la única llengua que ho fa així. Recordem que *gravar* és «traçar en un matèria dura per mitjà del burí, del cisell (una figura, una inscripció, etc.)». D'on es veu que sempre hi ha la idea de produir un cert relleu en una superfície, concepte aplicable només a la superfície d'un disc fonogràfic. I per al cas dels discos, tinguem en compte que com a substantiu corresponent al verb *gravar*, hauríem d'emprar també *gravadura*, en lloc de *gravació*, terme rebutjat per Coromines al seu *Diccionari etimològic i complementari*.⁵

(febrer 1991)

⁴ Cp. «Gravem o enregistrem un so?», *Serra d'Or*, desembre 1971, p. 37, recollit a *Novetat i llenguatge*, Primera sèrie, Ed. Barcino, Col. Popular, núm. 233, p. 19.

⁵ Tal com diem a *Novetat i llenguatge*, Tercera sèrie, Col. Popular, núm. 238, p. 65.

CASQUET O VIROLLA D'UNA BOMBETA?

Un terme admès a la GEC, ja des del començament, i que caldria reconsiderar es *casquet*, emprat per a indicar la part metàl·lica, generalment roscada, de les bombetes elèctriques. Aquest terme fou ja discutit en una altra ocasió.⁶ Tot i que ens semblava un terme confusionari el vam justificar, però creiem que caldria reconsiderar aquesta qüestió. De fet el mot *casquet* amb aquesta accepció sembla un calc del castellà *casquillo* i no té gaire sentit en català, en què *casquet* es pot confondre més aviat amb el *casquet esfèric* de la bombeta (en castellà *casquete*), és a dir la seva part transparent de vidre, o altra substància, i que resulta ser l'extrem oposat al *casquet* metàl·lic. Recordem-ne aquí els equivalents en altres llengües, que són: fr. *culot*, cast. *casquillo*, it. *attacco* o *zoccolo*, ang. *base* o *cap*.

Val la pena de trobar un terme genuí, ja que es tracta d'un mot bastant corrent, emprat tant en l'àmbit domèstic com en el de l'automòbil. I com és sabut, n'hi ha diferents tipus: de rosca i de baioneta. I entre les bombetes de rosca, n'hi ha de rosca petita i de rosca grossa. Diguem de passada que hi ha la possibilitat d'emprar el gal·licisme *culot*, admès a la GEC per a referir-se al part metàl·lica d'un cartutx d'escopeta, i que podria servir també en aquest cas, com de fet ja s'havia emprat algun cop en obres publicades abans de la guerra (per exemple en alguns textos de l'Extensió d'Ensenyament Tècnic de la Mancomunitat de Catalunya). De totes maneres sembla que fóra millor de trobar un altre mot que fos genuí i potser un cop fixat es podria proposar també per al cas dels cartutxos.

Una possibilitat és emprar el mot *virolla* o *guaspa*, que significa «la part metàl·lica que hom col·loca a la punta d'un bastó (o anàleg) a mode de funda en forma de gotet o anell, per a evitat que s'obri i reforçar-lo». Doncs, per analogia, és un mot perfectament aplicable a la part metàl·lica de les bombetes elèctriques, en què aquesta peça ve a ser com una «virolla». Tot i que, amb aquesta accepció que tractem aquí, el dit terme no és al *Diccionari general* de Pompeu Fabra, ni tampoc el recull la GEC, cal tenir en compte que, segons les referències que tenim, dins del llenguatge especialitzat ja s'havia posat en circulació abans del 1939 el mot *virolla* per a aquest ús. Diguem de passada que *Il grande dizionario Garzanti della lingua italiana* (edició de 1988) accepta, per a aquest concepte (és a dir la peça metàl·lica de connexió de la làmpada), el terme *virola*, mentre que aplica el mot *zoccolo* a tot el suport o base (sòcol), del qual forma part la *virola*.

Proposem, doncs, d'emprar el terme *virolla* per a substituir *casquet*, que no creiem que sigui gaire adequat per a aquest concepte que tractem. Caldria posar-lo en circulació i veure si amb el temps s'introdueix en el llenguatge general i tècnic, com a terme especialitzat amb aquest sentit.⁷

(març 1991)

⁶ Cp. «Sobre certs termes luminotècnics», *Serra d'Or*, gener 1975, p. 22, recollit a *Novetat i llenguatge*, Segona sèrie, Ed. Barcino, Col. Popular, núm. 235, p. 17.

⁷ Posteriorment, el terme *virolla* fou acceptat al *Tercer Suplement* de la GEC (1993) i al *Diccionari de la llengua catalana* (3a ed, 1993) i emprat també en diferents diccionaris, com el *Gran Larousse català* (il·lustració làmpada, 1991) i el *Diccionari visual DUDEN* (1994).

SOBRE ELS NOMS DELS SIGNES DEL ZODÍAC

En català es pot constatar que, diferentment al castellà, i d'acord amb les restants llengües, s'usen per als noms dels signes del zodíac preferentment els noms catalans als llatins, tot i que tots dos són igualment possibles. Fins aquí no hi ha res de particular i cal dir que és lògic que en català es faci així; això indica clarament fins a quin punt es tracta de noms arrelats a la llengua popular. També les restants llengües utilitzen noms de la pròpia llengua i reserven els noms llatins, que no són habituals en el llenguatge usual, per a casos especials (per exemple per a usos científics). Això succeeix en diverses llengües: francès, italià, anglès i alemany. El castellà, contràriament, usa molt sovint les formes llatines (les formes castellanques existeixen però no són correntment emprades). Ara, com podem veure, de les formes castellanques preses del llatí n'hi ha dues que resulten sorprenents per anòmales: *Géminis* i *Piscis*. Vegem per què. Però cal observar, encara, que aquesta anomalia es presenta també, mimèticament, en el català.

Científicament, tots els noms de les constel·lacions són emprats internacionalment en llur forma llatina i així tots els astrònoms de tot arreu els utilitzen tant per a designar les diferents constel·lacions com per a referir-se als estels que contenen, en aquest cas mitjançant lletres gregues (α , β , γ) i el nom llatí corresponent. Per a designar la constel·lació s'usa el terme llatí corresponent en la forma de nominatiu, mentre que per a l'estel es fa servir una lletra grega seguida del nom llatí en genitiu (així α -*Orionis* designa l'estel α de la constel·lació d'Orió, etc.). Per això les taules de les constel·lacions donen els noms llatins en nominatiu i en genitiu (*Orion*, *Orionis*; *Leo*, *Leonis*; *Crux*, *Crucis*; *Lyra*, *Lyrae*, etc.).

Aquest criteri s'aplica a totes les constel·lacions i per tant també a les zodiacals, d'on venen els noms dels signes del zodíac, tant utilitzats en astrologia. Però popularment s'ha generalitzat en la majoria de les llengües l'ús dels noms genuïns en lloc dels llatins, tal com ja hem dit. Fins i tot per a les constel·lacions no zodiacals són més corrents els noms en la pròpia llengua que els llatins.

Però si bé la majoria dels noms de les constel·lacions apareixen en la forma de singular, en alguns casos excepcionals ho fan en plural: aquest és el cas de *Gèminis* i *Piscis* (els Bessons i els Peixos). Ara bé, les formes llatines correctes són *Gemini* i *Pisces* (nominatiu plural), a les quals corresponen els genitius *Geminorum* i *Piscium*. Aquestes són les formes utilitzades internacionalment per totes les llengües en les diverses publicacions científiques. Per què el castellà fa, doncs, *Géminis* i *Piscis*, la primera afegint-li una *s* arbitrària d'un pseudo-plural i la segona transformant-la en un singular? Es tracta d'un error del castellà? Si ho és, sembla que ve de fa temps: *el Diccionario de Autoridades* de la Real Academia Española (1726) ja els recull així. Caldria que algú estudiés aquesta qüestió i en donés alguna explicació.

Però el que ens fa ballar el cap és la repercussió que això té en el català. Només cal dir que aquestes són les formes que recull el Fabra, i pel que fa a la forma *Gèminis* Coromines diu que és així perquè es tracta de la forma d'ablatiu! (fóra l'única constel·lació en aquest cas i encara això només en castellà i en català!!!). Caldria constatar si aquestes formes eren usuals en català antic o bé són formes modernes calcades del castellà i a més anòmales en català. Al DCVB hi ha la forma *Gemini* (llatina) utilitzada per Lull. La GEC les admet totes dues: *Gèmini* i *Gèminis*. Doncs, no fóra més convenient que en català adoptéssim com a formes llatines *Gèmini* i *Pisces*, al costat de les catalanes *Bessons* i *Peixos*, sempre preferibles?

I finalment hi ha encara un altre punt que cal comentar perquè resulta una mica estrany. El Fabra dona entrada a cadascun dels noms corresponents al signe del zodíac, però a la definició del mot *zodíac*, recull també la forma *Lliura* com a sinònim de *Balança*. Aquest mot *Lliura* no apareix enlloc més: ni al mateix *Diccionari general*, ni al DCVB ni al Coromines. Sembla una adaptació moderna i arbitrària del llatí *Libra*, i si no es troba documentada enlloc, més valdria prescindir-ne i preferir el terme *Balança*.

Com a conclusió de tot plegat, sembla prou clar que en català hi ha uns noms populars per a designar els signes del zodíac i que aquests són els que hem d'emprar en el llenguatge corrent, mentre que cal considerar els corresponents noms llatins com a cultes i reservar-los per a usos científics.

ELS SIGNES DEL ZODÍAC EN DIVERSES LLENGÜES

LLATÍ	CATALÀ	CASTELLÀ	FRANCÈS	ITALIÀ	ANGLÈS	
Aries	Àries	Aries	Bélier	Ariete	Ram	Widder
Taurus	Taure	Tauro	Taureau	Toro	Bull	Stier
Gemini	Bessons Gèmini	Géminis	Gémeaux	Gemelli	Twins	Zwillinge
Cancer	Cranc Càncer	Cáncer	Cancer	Cancro	Crab	Krebs
Leo	Lleó	Leo	Lion	Leone	Lion	Löwe
Virgo	Verge	Virgo	Vierge	Vergine	Virgin	Jungfrau
Libra	Balança	Libra	Balance	Bilancia	Scales Balance	Waage
Scorpio(us)	Escorpió	Escorpión Escorpio	Scorpion	Scorpione	Scorpion	Skorpion
Sagittarius	Sagitari	Sagitario	Sagittaire	Sagittario	Archer	Schütze
Capricornus	Capricorn	Capricornio	Capricorne	Capricorno	Goat	Steinbock
Aquarius	Aquari	Acuario	Verseau	Aquario	Water Bearer	Wassermann
Pisces	Peixos	Piscis	Poissons	Pesci	Fishes	Fische

(abril 1991)

LÈXIC I LEXICAL

Si bé el mot *lèxic* es troba ja al *Diccionari general*, hi ha vacil·lacions pel que fa a l'adjectiu corresponent. El Fabra no recull cap adjectiu de *lèxic*, però la GEC admet *lexical*. Aquest és emprat per diversos autors, com veurem, però també és utilitzat sovint l'adjectiu *lèxic -a*. Què hem de fer? És admissible *lexical* en català? És preferible *lèxic -a*? Vegem-ho.

Comencem per dir que la forma *lexical* és paral·lela a la de les diferents llengües: fr./ang. *lexical*, it. *lessicale*, però cast. *léxico -a*. Però hi ha qui opina que, tot i que en francès i en anglès hi ha *lexical*, en català és poc recomanable perquè fóra un cas semblant a altres adjectius que es podrien fer anàlegs als existents en aquestes llengües en *-al*, i que nosaltres rebutgem clarament: *medical*, *fisical*, *logical*, *tipical*, etc. Efectivament aquests darrers són rebutjables per innecessaris: el català ja té els corresponents adjectius en *-ic -ica* i d'admetre'ls es creen duplicats inútils i amb un regust completament estrany en la nostra llengua. En casos semblants aquests adjectius, que es presenten sovint en francès o en anglès (sobretot en anglès), tant el castellà com l'italià els rebutgen categòricament.

Però no sembla que el cas de *lexical* sigui anàleg a aquests esmentats; l'italià no el rebutja pas i en castellà, tot i que habitualment utilitza *léxico -a*, també hi és possible *lexical* que ha estat emprat a vegades per algun autor. En català és perfectament acceptable i així ho han fet tots els diccionaris posteriors al Fabra: DCVB, DGEC i Coromines. Tenim en català exemples d'adjectius en *-al* derivats de noms en *-ic* o *-ica*. Així tenim *tropical* de *tròpic*, *musical* de *música*, *sindical* de *sindic*, *gramatical* de *gramàtica*, *basilical* de *basílica*, etc. Contrària ment l'existència d'adjectius en *-ic -ica* fa rebutjar la duplictat d'adjectius en *-al*: així *físic -a* fa innecessari *fisical* com a possible derivat del substantiu *física*; *mèdic -a* fa eliminar *medical*, etc. Només n'hi ha alguns d'admesos com ara *angelical* (=angèlic *-a*) o *diabolical* (=diabòlic *-a*).

Ara bé, a més de *lexical*, es pot constatar que a la pràctica també és utilitzat l'adjectiu *lèxic -a*, que no existeix en cap altra llengua que en castellà. En català el recull el DCVB però no el *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines (ni tampoc el Fabra com hem dit); la GEC l'ha admès en la segona edició com a sinònim de *lexical*, que dóna com a preferent. És evident que la forma *lexical* es correspon amb la majoria de llengües i és més universal i no contrària al català, mentre *lèxic -a* ens acosta al castellà. Tot i que també és possible en català aquesta forma, sembla millor fer *lexical*. Observem que dels exemples catalans esmentats anteriorment en *-al* hi el cas de *musical* que també admet la forma secundària *músic -a*, poc corrent però. I diguem encara que l'adjectiu *lexical* ens permet de crear els derivats *lexicalitzar* i *lexicalització*, ben usuals.

Podem constatar finalment que l'adjectiu *lexical* ha estat emprat correntment per diversos autors. Així: Pompeu Fabra l'utilitza en la *Conversa filològica* núm. 319 titulada «Pertorbacions lexicals i morfològiques»; A. M. Alcover i F. de B. Moll en la primera edició del DCVB (1930) indiquen com a subtítol: *Inventari lexical i etimològic de la llengua...*; Germà Colom a *La llengua catalana en els seus textos*, vol II, inclou «IV. Notes lexicals»; Joan Veny a *Els parlars catalans* fa «referència al sediment lexical» (p. 166), i Joan Coromines (a més de donar-lo com a únic adjectiu al *Diccionari Complementari*), el fa servir en el títol de l'obra apareguda recentment: *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*.

És, doncs, perfectament acceptable, i fins i tot sembla preferible, l'adjectiu *lexical* com a adjectiu corresponent al substantiu *lèxic*.

(maig 1991)

CREUAR I ENCREUAR

Es tracta de dos verbs existents en la llengua, recollits a tots els diccionaris catalans. Tots dos són derivats correctament formats a partir del mot *creu* i emprats per la llengua habitualment, però a vegades hi ha una certa confusió entre ells. Cal dir que, d'acord amb el Fabra, *creuar* a penes té usos genuïns en català i gairebé sempre li correspon pròpiament *encreuar*; el DCVB dóna exemples d'ús de tots dos verbs més o menys dialectals i Coromines al *Diccionari etimològic i complementari* en precisa l'ús tradicional que sempre han tingut i defensa la distinció feta per Fabra al *Diccionari general*. Però la GEC inicialment va confondre els verbs *creuar* i *encreuar* fent-los sinònims en totes les accepcions. Això, que és ben sorprenent, va contra l'ús genuí i està en desacord amb el que diuen els diccionaris. Diguem, però, que a la segona edició la GEC (1986-89) ha tornat a la distinció establerta per Fabra, basada en l'ús popular i tradicional dels dos verbs.

Segons el Fabra, *creuar* és «travessar... passant d'un costat a l'altre», mentre que totes les altres accepcions corresponen a *encreuar*, que bàsicament és «disposar (dues coses) formant creu». Els equivalents d'aquest verb en les altres llengües són: fr. *croiser*; cast. *cruzar*; it. *incrociare*; ang. *to cross*; al. *kreuzen*. Cal dir que en cap llengua no es fa la distinció del català. Com a substantiu tenim *encreuament*, al qual corresponen els termes següents: fr. *croisement*; cast. *cruce/cruzamiento*; it. *incrocio/incrociamiento*; ang. *cross/crossing*; al. *Kreuzung*.

Coromines afirma que la distinció establerta per Fabra (*creuar* 'travessar' i *encreuar* 'posar en creu') «ha existit sempre en potència... però des de l'obra de Fabra ha quedat fixada en forma definitiva en la llengua literària» tot i que «hi ha usos dialectals i antics que no s'hi adapten bé». Diu que *creuar* «és popular especialment en valencià» però «no (el) sentiríem enlloc del Principat». D'on resulta que aquest verb té un ús molt limitat i que, en canvi, *encreuar* és, de fet, l'únic equivalent general dels verbs esmentats en les altres llengües.

D'acord amb tot això direm, per tant: *encreuar* els braços o les cames; *encreuar* els focs, les espases, etc. Anàlogament diem que dos camins *s'encreuen*. També dos vehicles que van en sentit contrari poden *encreuar-se*. Un altre exemple corrent és el dels *mots encreuats*. Hi ha, a més, una altra accepció d'aquest verb que és: «acoblar (dos individus de races diferents...)». Veiem que en tots aquests casos cal emprar sempre *encreuar* i no pas *creuar*, que només té el sentit ja indicat de travessar. Pel que fa al substantiu, hom parla habitualment d'*encreuament* en referir-se a carreteres, camins, vies, etc. I naturalment emprarem *encreuament* com a terme de biologia, terme recollit així al nou *Diccionari enciclopèdic de medicina*.

No hi ha, per tant, cap possibilitat de confusió entre *creuar* i *encreuar*, els quals no són de cap manera sinònims, almenys en usos normatius. Cal eliminar, doncs, la sinonímia proposada per la GEC inicialment i tornar al que estableixen tots els diccionaris esmentats, com —de fet— ja ha fet la mateixa GEC en la segona edició i en el *Diccionari de la llengua catalana* (3a. ed., 1993), com també en el *Diccionari enciclopèdic* (1984).

(juny 1991)

REPUSSAR O REPUJAR?

Vet aquí un dubte que costa d'aclarir. El Fabra accepta *repussar* amb el significat de «fer sortir a cops de martell un dibuix en relleu en una placa metàl·lica, un cuir, etc.». Aquest verb sembla pres del francès *repousser*. Segons el DCVB ve del llatí *repulsare*, però Coromines diu que es tracta d'un gal·licisme evident. En castellà el verb corresponent és *repujar*, verb que també és corrent en català. La veritat és que *repussar* en català és bastant estrany mentre que *repujar* sembla acceptable (té tot l'aspecte d'ésser format amb *re-* i *pujar*). Però aquest darrer mot no és al Fabra ni a la GEC. Així, doncs, no serà *repussar* un gal·licisme que cal eliminar i haurem d'acceptar *repujar*? Aquesta és l'opinió de Coromines, però cal analitzar el problema amb detall perquè resulta bastant complex.

Com a terme tècnic tenim les equivalències següents: fr. *repousser*, it. *sbalzare*, cast. *repujar*; però en català hi ha dubte entre *repussar* i *repujar*. Diguem per començar que la coincidència de *repujar* en català i en castellà ja és bastant sorprenent. En efecte, essent una formació de *re-* i *pujar*, cal veure de seguida que si bé *pujar* és un verb existent tant en català com en castellà, no tenen res a veure l'un amb l'altre; només coincideixen casualment en llur forma, però ni tenen el mateix significat ni tampoc la mateixa etimologia. *Pujar* en castellà ve del llatí *pulsare* (com *empujar* ve d'*impulsare*), mentre el *pujar* català ve de *podiare*. Quant al significat és bastant clar que no hi ha cap coincidència: el cast. *pujar* («fer esforços per aconseguir una cosa», emparentat amb *empujar*, 'empènyer'), no equival al català *pujar*, que correspon al castellà *subir*. Cal no confondre aquest *pujar* castellà amb un altre *pujar* (=«subir», en una subhasta), que és pres del català *pujar*. El que si que podem veure és que l'equivalent català del francès *pousser* (que ve de *pulsare*) o del castellà *empujar* (que ve d'*impulsare*) és *empènyer* (que ve d'*impingere*, mot existent també en italià, com també el sinònim *spingere*, que ve d'*expingere*). Doncs, les etimologies ja no coincideixen.

Coromines dona *repujar* com a bo en català i diu que el castellà l'ha pres del català. Per contra, segons el DCVB, en català és un castellanisme. Són, doncs, dues posicions oposades, però cal observar que el castellà *pujar* (que ve de *pulsare*, no ho oblidem) té relació amb el francès *pousser* i per tant *repujar* podria ser l'adaptació de *repousser*; en canvi el català *repujar* no té res a veure amb *repousser* (en català 'reempènyer'). Ara bé si, com diu Coromines, *repujar* és una creació genuïna catalana només fóra una adaptació arbitrària del francès *repousser* perquè s'hi assembla formalment, però no pel sentit. Tinguem en compte que *repujar* en català no pot voler dir altra cosa que 'tornar a pujar', significat que no té res a veure amb *repousser* (els equivalents de *repujar* foren: fr. *remonter* i cast. *resubir*!). Llavors si el castellà *repujar* és pres del català, es tractaria d'un catalanisme molt gros (en castellà la idea de «resubir» sembla bastant bàrbara). Més aviat sembla el castellà *repujar* adaptat del francès *repousser* (etimològicament tenen relació) i aleshores el català *repujar* és un castellanisme (com diu el DCVB). En canvi, si té raó Coromines que *repujar* és un adaptació genuïna del fr. *repousser*, aleshores efectivament el verb castellà pot ser un catalanisme, però en aquest cas és molt casual que aquest terme, pres del català a través d'una adaptació del francès, doni al castellà un mot que després de passar per dues transformacions arbitràries, resulti ser emparentat etimològicament amb el francès (el mateix ètim llatí *repulsare*). Un altre punt sorprenent de Coromines és que hi veu poca analogia entre aquest procediment artístic i la idea d'«empènyer»; doncs bé, el francès fa *repousser* (és a dir «reempènyer»!). I d'altra banda, troba normal en català la idea «fer pujar de relleu», idea que no apareix ni en francès ni en castellà! Hi ha, doncs, en tota aquesta teoria de Coromines, diversos aspectes sense una explicació satisfactòria.

Com a resum podem dir que entre els mots fr. *repousser*, cast. *repujar* i cat. *repujar*, l'únic que «balla» és el català, mentre que francès i castellà van completament d'acord. Tot això, fàcilment observable, Coromines no ho explica. Fabra ho devia veure bastant clar quan va adoptar

el gal·licisme *repussar* en lloc de *repujar*, perquè aquest darrer no li devia semblar gaire genuí. Això suposant que *repussar* sigui realment un gal·licisme; Fabra l'admet sense cap observació i a més el recull com a sinònim de «rebutjar», fet que és durament criticat per Coromines. Caldria tenir més informació i estudiar-ho tot plegat més a fons, perquè l'argumentació de Coromines no sembla gens convincent.

(juliol-agost 1991)

COMANDA I COMANDAMENT

Es tracta de dos mots ja fixats al *Diccionari general* i que fan referència als verbs *comanar* i *comandar*, respectivament. De fet *comanda* hi és definit com l'acció de *comanar*, mentre que *comandament* és l'acció de *comandar*. Tot i que *comanar* i *comandar* són dos verbs semblants i etimològicament emparentats, no signifiquen pas el mateix; *comanar* és 'encomanar, encarregar', mentre que *comandar* és 'manar, donar ordres'. *Comanar* és un verb antic en la llengua i l'únic emprat en totes èpoques, procedent del llatí *commandare*. Contràriament *comandar* és relativament modern, ja que era poc emprat en la llengua clàssica; és un mot culte pres directament del llatí i correspon al fr. *commander* i a l'it. *comandare*. En castellà *comandar* és rar; el verb emprat correntment és *mandar*. Els substantius corresponents són fr. *commande/commandement*, it. *comando/comandamento*, cast. *mando*.

Comanda és, com hem dit, el substantiu de *comanar* i equival, com és prou sabut, al cast. *pedido* (fr. *commande*). Coromines explica perfectament com la forma *comanda* (que no pot ser un derivat de verbal de *comanar*), no és pas un cultisme sinó un mot genuí —documentat ja antigament— procedent del llatí *commandita*, i que resulta ser paral·lel a *demanda*, substantiu corresponent al verb *demanar* i procedent del llatí *demandita*.

Fins aquí no hi ha res de particular: cal distingir entre *comanda* i *comandament*, d'acord amb el que hem vist i respectar llurs correspondències amb els verbs respectius. Però passa que hi ha qui els confon i empra *comanda* en lloc de *comandament*, influït sobretot pel francès; aquesta llengua, que només té un sol verb (*commander*) i dos substantius (*commande* i *commandement*), ha transferit tots els significats nominals a *commande* i ha arraconat *commandement* (que ha quedat envellit), de manera que actualment usa sempre *commande* com a substantiu de *commander*, almenys en el camp tècnic. Diguem de passada que l'italià usa correntment *comando* i no *comandamento*, que ha quedat antiquat.

Però en català, en què hi ha els dos mots tradicionals *comanda* i *comanar*, amb els seus significats perfectament establerts i que cal conservar així, no podem fer com en francès, perquè en manllevar *comandar* com a verb savi —amb significat diferent de *comanar*—, el substantiu derivat corresponent *comandament* pren un significat diferent de *comanda*. I per aquest fet ens trobem en la llengua amb dos mots diferents i que de cap manera no podem confondre semànticament.

Tot això, que és perfectament clar en tots els diccionaris catalans (Aguiló, Fabra, DCVB, i corroborat, a més, posteriorment per Coromines sense cap mena de dubte), va resultar inexplicablement confós a la GEC. Sortosament ha estat rectificat en la segona edició i també en el *Diccionari de la llengua catalana*.

Diguem finalment que *comandar* i *comandament* són termes que tenen moltes aplicacions en una gran quantitat d'aparells i màquines ben usuals en el món tecnològic actual i per això cal tenir clara la distinció esmentada. I a més, el terme *comandament* dona lloc a altres termes com *telecomandament*, *radiocomandament*, *servocomandament*, etc., els qual apareixen encara en la forma errònia en la nova edició de la GEC i que naturalment caldria corregir en edicions futures.

(setembre 1991)

VACCÍ I VACCINACIÓ

Aquests mots són recollits al *Diccionari general*, que els dona com a sinònims de *vacuna* i *vacunació*, respectivament. També el DCVB i la GEC els recullen amb el mateix sentit. Són, doncs, termes ja acceptats i bons; es tracta de mots cultes que, tot i que són poc corrents, creiem (d'acord amb la GEC) que són preferibles a aquests darrers, que no ens semblen gens genuïns.

Diguem d'entrada que els termes esmentats coincideixen amb els equivalents en la majoria de llengües: fr. *vaccin/ vaccination*, ang. *vaccine/vaccination*, it. *vaccino/vaccinazione*, però cast. *vacuna/vacunación*. Veiem, per tant, que les formes catalanes habituals coincideixen amb les castellanes, les quals difereixen de les formes de les altres llengües. Vegem ara perquè hi ha aquestes diferències i què cal fer en català.

El Fabra enregistra l'adjectiu *vaccí -ina* amb el sentit de 'pertanyent a les vaques', adjectiu que coincideix amb l'italià *vaccino -a* i amb l'anglès *vaccine* (el francès no té cap adjectiu), però no amb el castellà, que fa *vacuno -a*. Ara bé en català no hi ha l'adjectiu *vacú -una*; Coromines afirma (al seu *Diccionari etimològic i complementari*, mot *cabrú*) que el sufix *-ú -una* (del llatí *-unus*) és poc productiu en català: l'adjectiu *cabrú -una* és rar i emprat només en alguna expressió com ara *herba cabruna*. Contràriament en castellà forma adjectius, sovint derivats de noms d'animals: *cabruno*, *boyuno*, *ovejuno*, *vacuno*, etc. I això explica perquè el català, que no té cap adjectiu derivat de *vaca*, ha hagut d'admetre l'adjectiu culte *vaccí -ina*.

Dit això, ara es veu clarament la formació dels mots en les diverses llengües. Hi ha una malaltia anomenada *vaccí*, coneguda també com a *verola vaccina* (és a dir de les vaques), i el *vaccí* és també la «limfa extreta de les pústules d'algun animal afectat de vaccí i que, injectada en l'home, l'immunitza contra la verola»; és lògic, doncs, que el preparat obtingut amb el qual es va experimentar la immunització a determinades malalties de l'home, hagi estat anomenat també *vaccí*. I a partir del mot *vaccí* es crea en català el verb *vaccinar* «administrar el vaccí» i el substantiu *vaccinació* 'acció de vaccinar'. Això és el que han fet les restants llengües, però el castellà a partir de *vacuno -a* (adjectiu derivat de *vaca*), establí el terme *vacuna*, i a partir d'aquest va crear el verb *vacunar* i el substantiu *vacunación*. Sembla clar, doncs, que les formes *vacunar* i *vacunación* són en català mots manllevats del castellà sense cap possibilitat de formació normal en la nostra llengua, en què no hi ha l'adjectiu *vacú -una*. I per aquest motiu hauríem de preferir sense cap dubte *vaccinar* i *vaccinació*, que són els derivats normals cultes i que a més coincideixen amb les formes de les altres llengües.

Diguem finalment que tots els diccionaris catalans recullen, com hem dit, les dues formes, la culta i la manllevada. Però la GEC, contràriament al Fabra i al DCVB, estableix les formes cultes generals com a preferents sobre les d'origen castellà. I també ho fa el nou *Diccionari enciclopèdic de medicina*. Són, doncs, dues raons més a favor del que hem defensat aquí.

(octubre 1991)

ARROSSEGAMENT I EMPORTAMENT

En una altra ocasió vam parlar del terme *arrossegament* i del verb corresponent *arrossegar*.⁸ Com ja sabem, aquest és l'equivalent general del verb castellà *arrastrar*, però aquesta llengua, ampliant-ne el significat per extensió, l'utilitza també en mecànica i parla així d'*arrastrar* un vehicle i també del *motor de arrastre* en el cas de diverses màquines o instal·lacions industrials. En català sovint això és traduït per *arrossegar* i *arrossegament* però creiem que es tracta d'un ús abusiu d'aquests termes, perquè aquests estrictament només equivalen als castellans en el seu significat originari i resulta molt forçat fer en català aquesta extensió. Què hem de fer, doncs, en català amb aquests termes? Intentarem de veure-ho a continuació.

Efectivament, segons el *Diccionari general*, *arrossegar* és «fer moure (alguna persona o cosa) estirant-la sense aixecar-la de terra...», d'on queda clara la idea de no separar-se de terra, tal com ho indiquen els diversos exemples que dona. També és usat com a verb pronominal *arrossegar-se*. I també hi ha tota una colla d'usos en sentit figurat, prou ben exemplificats. Però enlloc no hi consta cap accepció que vulgui dir simplement «fer funcionar un aparell, una màquina, una instal·lació». Per això, si bé es pot admetre per extensió aquest verb per a referir-se al moviment d'un automòbil –que no s'aixeca de terra–, ens sembla abusiu l'ús generalitzat d'*arrossegar* i d'*arrossegament* en mecànica, de manera que no resulta gaire propi parlar d'un motor que *arrossega* un ventilador (ni anomenar-lo *motor d'arrossegament*). Creiem que l'ús d'aquests termes és degut a un calc del castellà *arrastrar* i *arrastre* que aquesta llengua fa servir en casos anàlegs.

Vegem ara què fan les altres llengües. Els equivalents d'aquest verb emprats en mecànica són: fr. *entraîner*, it. *trascinare*, ang. *to drag*, al. *mitnehmen*. Cal observar que el francès distingeix entre *traîner* i *entraîner*: *traîner* és, en general, l'equivalent del català *arrossegar* i del castellà *arrastrar* (amb el sentit originari), però per a l'accepció mecànica del castellà *arrastrar* fa servir sempre *entraîner* i el substantiu *entraînement*. Doncs bé, per a traduir aquest terme francès Fabra ja proposà a la *Conversa filològica* núm. 529 el mot *emportament*, el qual és emprat en el terme científic *moviment d'emportament* o en el tècnic *brida d'emportament* (cast. *perro* o *brida de arrastre*, fr. *toc d'entraînement*, it. *brida*, ang. *driving dog/ carrier*, al. *Mitnehmer/Mitnehmerherz*).⁹

El mot *emportament*, poc corrent però, deriva del verb *emportar-se*, l'origen del qual és clarament explicat per Fabra i corroborat per Coromines, que defensa completament l'explicació de Fabra. *Emportar-se* té com a sinònim *endur-se* i encara *entraginar-se* (verb recollit al DCVB). Aquest darrer, que és ben poc conegut, resulta ser el paral·lel del francès *entraîner*, format a partir de *traîner* amb el prefix *en-*. L'origen d'aquests verbs darrerament esmentats és el llatí *trahinare*, el qual ha donat lloc al català *traginar*, fr. *traîner* i it. *trascinare*, que han pres pres, però, significats diferents en cada llengua.

L'ús d'*emportament* té, però, un inconvenient i és el verb corresponent *emportar-se*, perquè aquest ús pronominal pot ser a vegades difícilment aplicable en mecànica (per exemple en expressions com ara «el motor s'emporta la màquina»). Cal veure que el francès usa en casos semblants *entraîner* i no *s'entraîner*, la qual cosa fa pensar en la possibilitat d'emprar l'hipotètic verb català *emportar*, tenint en compte que Fabra dona exemples d'aquest ús «amb el·lipsi de *se*».

⁸ Cp. «El ròssec i l'arrossegament», *Serra d'Or*, novembre de 1980, p. 58, recollit a *Novetat i Llenguatge*, Tercera sèrie, Ed. Barcino, Col. Popular, núm. 238, p. 35.

⁹ Observem de passada l'analogia del català amb el verb alemany *mitnehmen* “emportar-se” i amb el nom *Mitnehmer* “emportador”.

Diguem de tota manera que, en els casos en què no va prou bé *emportament* i *emportar-se*, es pot traduir perfectament l'*entraînement* francès per *accionament* i el verb per *accionar*, el qual en una de les accepcions de la GEC vol dir: «Fornir la força i l'energia necessàries per a fer moure una màquina».

Deixem-nos, doncs, d'*arrossegar* i *arrossegament* en mecànica, si no és per a referir-se al significat general, ja prou conegut.

(novembre 1991)

SOBRE L'ÚS DEL MOT *LONGITUD*

El *Diccionari general* de Pompeu Fabra recull el mot *longitud* com a sinònim de *llargada* o *llargària*, a més d'altres acepcions. Es tracta d'un mot culte, a diferència d'aquests dos que són populars. *Longitud* és un llatí ben antic i comú a les altres llengües romàniques, i per tant completament vàlid i utilitzable en català. Però el veiem usat gairebé exclusivament, en lloc dels altres dos, i resulta força instructiu d'estudiar aquest punt amb detall. Es tracta d'un terme que intervé en nombroses ocasions en textos científics, però que ja no és tan usual en el llenguatge parlat corrent. Aquest ús tan majoritari de *longitud* —en lloc dels altres sinònims populars— sembla degut a la influència del castellà i no creiem que en català sigui gaire lògic de fer-ho així. Vegem-ho tot seguit.

Per a expressar les dimensions d'un cos en l'espai, en llatí s'utilitzaven els tres adjectius *longus*, *latus* i *altus*, com també els corresponents substantius *longitudo*, *latitudo* i *altitudo*. Com és prou sabut, les llengües romàniques feren, amb el temps, una alteració d'aquests mots llatins, en el sentit que unes llengües, com el francès, l'occità i l'italià, canviaren *latus* per *largus*, mentre que altres llengües, com el català i el castellà, adoptaren per a la primera dimensió *largus* en lloc de *longus* (tot i que en principi hi conviesseren tots dos) mentre que per a la segona dimensió adoptaren *amplus* en substitució de *latus*. D'aquí les diferències semàntiques actuals, entre les diferents llengües, del terme pervingut de *largus*, que en unes llengües (com el català i el castellà) es refereix a la primera dimensió, mentre que en altres serveix per a la segona.

Així, per a expressar les tres dimensions tenim en les llengües romàniques els següents mots:

long	lungo	long	largo (sin. de <i>luengo</i>)	llarg (sin. de <i>llong</i>)
fr. large	it. largo	occ. larg	cast. ancho	cat. ample
haut	alto	naut	alto	alt

A partir d'aquests adjectius, les diferents llengües creen els substantius corresponents, per sufixació, però amb sufixos diferents: fr. *-eur*, it. *-ezza*, occ. *-or*, cast. *-ura*, cat. *-ària*.

longueur	lunghezza	longor	largura	llargària
fr. largeur	it. larghezza	occ. largor	cast. anchura	cat. amplària
hauteur	altezza	nautor	altura	alçària

Un cop aquests termes són creats i utilitzats en les llengües esmentades, els corresponents sinònims antics presos dels mots llatins *longitudo*, *latitudo* i *altitudo*, van quedant arraconats i cauen en desús, de tal manera que actualment ja no s'utilitzen habitualment per a referir-se a les tres dimensions en l'espai. Així els diccionaris francesos i italians només els recullen com a arcaïsmes o termes envellits o bé d'ús purament literari. Això és el que ha fet també el català parlat i és el que hauria fet també l'escrit a tots els nivells sense influències foranes i seguint tota la lògica de les altres llengües. Però el castellà, si bé en principi ha fet també el mateix, a la pràctica ha conservat *longitud* com a sinònim de *largura*, fins al punt que el prefereix i l'utilitza d'una manera gairebé exclusiva. A diferència de totes les altres llengües romàniques, els termes castellans habituals són *longitud*, *anchura* i *altura*, trencant així la simetria tan perfecta de les llengües restants (un mot culte i dos de populars en lloc de tots tres populars i creats amb el mateix sufix). I és clar aquest fet ha estat el causant que el català, que també té —i caldria que mantingués— una simetria igual, hagi deixat traspasar aquest ús de *longitud* quan fóra preferible, sens dubte, *llargària*, que harmonitza perfectament amb *amplària* i *alçària*. Només cal observar

que en català no fem servir mai *latitud* ni *altitud* per a referir-nos a les altres dues dimensions.

Cal dir que en català tenim també els sinònims amb *-ada*: *llargada*, *amplada* i *alçada*, ben corrents i usuals. Però es tracta de termes moderns i no usats en tot el domini català (són propis del català central). Per això creiem que fóra preferible recomanar els mots esmentats abans en *-ària*, d'ús universal en la llengua, i deixar els mots en *-ada* com a sinònims, perfectament bons naturalment, però secundaris i no generals. I notem encara que hi ha en català el terme *altura*, però aquest no és sinònim d'*alçada*, sinó que s'empra pròpiament per a referir-se a la «distància vertical d'un punt a la superfície de la terra» i no per a dimensió vertical d'un cos.

Diguem finalment que els mots corresponents als llatins *longitudo* i *latitudo* han estat adoptats en totes les llengües modernes per a designar les dues coordenades geogràfiques que serveixen per a situar un punt de la terra i també per a les dues coordenades astronòmiques relatives a un punt de l'espai. I que el mot corresponent a *altitudo* és emprat per a referir-se a l'altura d'un lloc respecte al nivell del mar.

Creiem, per tot això, que caldria preferir els tres mots esmentats en *-ària* (o en *-ada*, com a formes secundàries) per a referir-se a les tres dimensions d'un cos i deixar *longitud* (juntament amb *latitud* i *altitud*) per als usos especialitzats esmentats, seguint així el que fan —com hem vist— totes les llengües d'una manera general.

(desembre 1991)

ATMOSFERA O ATMÒSFERA?

Tal com ens diuen els diccionaris catalans (Fabra, DCVB, GEC, etc.), el terme *atmosfera* és pla, malgrat que la forma *atmòsfera* és molt estesa. Fabra ja en parla a les *Converses filològiques* núms. 334-335, on diu que res no justifica «d'alterar arbitràriament l'accentuació clàssica, [...] havem d'esforçar-nos a restablir aquesta, preferint *filòsof* a *filosop*, *paràgraf* a *paragraf*, com així mateix *heroi* a *hèroe*, *atmosfera* a *atmòsfera*». Contràriament, Coromines al *Diccionari etimològic i complementari* creu que «l'esforç per fer acceptar a la gent l'accentuació *atmosfera*, per més que teòricament motivat, pot restar infructuós» i es demana «si realment val la pena». Justifica la forma *atmòsfera* perquè si «s'hagués format ja en grec hi hauria estat esdrúixol». Què cal fer, doncs? Vegem-ho tot seguit.

Com sabem, *atmosfera* és un mot culte format amb elements grecs, existent en totes les llengües: ang. *atmosphere*, al. *Atmosphäre*, fr. *atmosphère*, cast. *atmósfera*, it./port. *atmosfera*. Com és prou conegut, les llengües llatines ens poden servir en general de guia per a l'accentuació, però la coincidència no és absoluta. Així el castellà, l'italià i el portuguès acostumen a accentuar com el català; en canvi el francès, com és perfectament sabut, desplaça sempre els accents originaris cap al final. Ara bé en aquest cas el castellà fa el mot esdrúixol, mentre que en italià és pla. En català, d'acord amb Fabra, tothom ha considerat sempre com a forma correcta *atmosfera* i ha rebutjat *atmòsfera*, que sembla deguda a la influència del castellà. Però Coromines —com hem dit— suggereix deixar aquesta forma com a normal.

Bé, potser sí que té raó. O almenys hi ha una raó pràctica, tot i que, a hores d'ara, podem seriosament dubtar-ne quan fóra insensat de menystenir la feina que fan l'escola i el servei de meteorologia de la televisió. Però, a més, cal veure que el mot *atmosfera* no és un mot aïllat sinó que hi ha tota una colla de termes anàlegs en *-fera*, que tots són plans i no esdrúixols: *estratosfera*, *troposfera*, *mesosfera*, *ionosfera*, *biosfera*, *magnetosfera*, etc. I que també ho són en castellà i en italià. Aleshores resulta que hi ha una simetria perfecta en totes les llengües, però el castellà és l'única llengua que trenca aquesta simetria: *atmósfera* és un mot esdrúixol, mentre que els restants són plans. L'italià els fa tots plans. I el francès, com és lògic, també els fa tots iguals. Si en català fem, seguint el castellà, *atmòsfera* trenquem aquesta simetria i per això creiem que cal preferir la forma *atmosfera*.

Ara bé, hi ha qui troba «natural» de fer *atmòsfera* (en lloc d'*atmosfera*) i, d'altra banda, fer plans els restants mots en *-sfera*. Però això només té sentit si prenem com a referència el castellà; per a l'italià aquesta accentuació no ho és gens, de «natural». I les raons de Coromines per a justificar l'accent d'*atmòsfera* (que pel que es veu per a l'italià no compten) també hi són per als altres termes esmentats, els quals tothom està d'acord (fins i tot Coromines) a fer plans i no esdrúixols.

No trobem, doncs, gens lògic de fer *atmòsfera* i deixar els altres termes tals qual. Els mots cultes d'una sèrie han de ser fixats tots ells amb el mateix criteri. I cal observar que el terme *atmosfera* és més antic que els restants en *-sfera*, els quals s'han creat en totes les llengües seguint el model d'*atmosfera*!

En el mateix sentit s'ha pronunciat darrerament l'Institut d'Estudis Catalans en la publicació *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I. Fonètica* (1990), on diu a l'apartat «Accentuació» que no és recomanable «la dislocació de l'accent en cultismes: *telègrama* per *telegrama*, *reptil* per *rèptil*, *atmòsfera* per *atmosfera*, *textil* per *tèxtil*.»

En resum: no sembla que tingui gaire sentit en català admetre la forma *atmòsfera*, que no resulta prou justificada. Creiem al contrari que, d'acord amb Fabra i l'IEC, cal fer l'esforç per a corregir-ne aquesta accentuació i fer *atmosfera*.

(gener 1992)

REFREDAR I REFRIGERAR

Vet aquí dos verbs que segons el *Diccionari general* de Fabra són sinònims. Però cal precisar una mica aquesta sinonímia. El primer és de caràcter popular i l'únic utilitzat en el llenguatge parlat corrent, mentre que el segon només té aplicacions especialitzades que impliquen d'alguna manera un procediment tècnic de refredament. Així quan una cosa és massa calenta diem que cal refredar-la o bé deixar que es refredi, però en aquests casos mai no utilitzem el verb *refrigerar*. Efectivament no hem sentit dir que algú digués per exemple: *Aquesta sopa és massa calenta, cal refrigerar-la*. Ni: *El cafè és tan calent que no es pot prendre. M'espero que es refrigeri*. En aquests casos tothom empraria el verb *refredar* sense cap mena de dubte. Per tant fer *refrigerar* simplement un sinònim de *refredar* no és prou exacte perquè no respon al llenguatge real. Cal aprofundir una mica més.

No costa gaire de veure que *refrigerar*, si bé és 'refredar', no n'és un equivalent exacte ni universal que pugui substituir-lo sempre; intuïtivament sembla clar que té un ús més restringit que *refredar* i es refereix a una «determinada manera de refredar». Tècnicament *refrigerar* és «refredar un cos per a portar-lo a una temperatura inferior a la de l'ambient on es troba o a la del medi que l'envolta». Aquest refredament implica sempre l'ús de màquines frigorífiques i s'aplica per a conservar aliments, climatitzar locals, i també en diversos processos de fabricació industrial. Doncs en català hem de fer també el mateix. De fet això ja queda clar a la GEC.

Totes les llengües coincideixen a fer la distinció esmentada: fr. *refroidir/refrigerer*; cast. *enfriar/refrigerar*, it. *raffreddare/refrigerare*, ang. *to cool/to refrigerate*. I el mateix passa amb els substantius corresponents *refredament/refrigeració*, que tenen els equivalents següents: fr. *refroidissement/ refrigeration*, cast. *enfriamiento/refrigeración*, it. *raffreddamento/refrigerazione*, ang. *cooling/refrigeration*.

Però hi ha un punt que voldríem comentar. I és l'ús del terme *refrigeració* aplicat als motors dels automòbils. No creiem que sigui gaire propi en aquesta aplicació, ja que es tracta clarament d'un *refredament*. Així ho fan totes les llengües: fr. *refroidissement*, it. *raffreddamento*, ang. *cooling*, però el castellà usa sovint *refrigeración* en lloc d'*enfriamiento*. A la GEC es parla de *refrigeració* però creiem que en català caldria fer en aquest cas *refredament*. Parlar de la *refrigeració* de l'automòbil per a referir-se al sistema de refredament del motor mitjançant un circuit hidràulic, un radiador i un ventilador no té gaire sentit i resulta confusoriari. En canvi sí que parlarem de la *refrigeració* d'un automòbil per a referir-nos al sistema d'aire condicionat, posat que en porti.

Hi ha qui diu que *refredament* no serveix per al cas dels motors i cal usar *refrigeració* que es un terme especialitzat i per tant més adequat per al camp tècnic. Aquesta és una confusió molt corrent i que cal desfer. Un fenomen no deixa de ser el mateix per molt que hi hagi tecnificació i per això els mots corrents sovint són aplicables, més del que sembla, al món tecnològic. De fet no hi ha cap diferència física entre bufar per tal de refredar una beguda calenta o «bufar» (mitjançant un ventilador) per a refredar l'aigua del motor. Mentre que sí que n'hi ha entre refredar aquesta aigua i refredar l'aire d'un local o un producte alimentari. En el primer cas s'abaixa la temperatura (que era excessiva) a un valor més convenient, i parlem simplement de *refredament*. Però en el segon l'abaixem a un valor inferior al de l'ambient, mitjançant l'ús de màquines frigorífiques, i per això parlem de *refrigeració*.

Creiem, doncs, que cal no confondre *refrigerar* amb *refredar* que no són sinònims perfectes ja que tenen aplicacions diferents.

(febrer 1992)

SOBRE EL MOT *CONTROL*

El substantiu *control* i el corresponent verb *controlar* són mots perfectament establerts i fixats en català, recollits en tots els diccionaris existents. No ofereixen, per tant, cap problema d'ús i, a més, són actualment prou corrents i habituals a causa de la gran quantitat de màquines i aparells automàtics existents com a resultat de la tecnificació moderna. Es tracta, a més, de mots universals, existents en totes les llengües i això fa pensar que no presenten problemes a l'hora d'utilitzar-los en català. Però hi ha uns certs matisos semàntics que cal comentar.

El mot *control* procedeix del francès *contrôle*, el qual és una contracció del terme antic *contre-rôle*, que fa referència a «un registre de doble verificació». Del francès va passar a totes les altres llengües: cat. *control*; cast. *control*; it. *controllo*, ang. *control*, al. *Kontroll*. Aquest mot originàriament tenia en francès el significat de 'verificació', tal com consta als diccionaris, i això féu que mantingués aquest mateix significat en passar a les altres llengües. I el mateix succeeix amb el verb *contrôler* i els seus equivalents. Per al català, Fabra defineix el verb *controlar* com: «Verificar, sotmetre a un examen minuciós». D'on es veu que *control* implica una acció merament passiva de «comprovació, inspecció, supervisió, etc.». Aquest mateix significat «passiu» és el que prengué en totes les llengües, però l'anglès després li va donar, per extensió, un sentit clarament «actiu» que implica «actuar sobre una cosa a fi de corregir-ne, modificar-ne, etc., algun aspecte, basant-se amb la informació obtinguda amb el *control* (=verificació) exercit».

Doncs bé, modernament a partir de l'anglès aquest terme ha retornat després a les altres llengües amb aquest sentit nou, fins al punt que s'aplica universalment al camp tecnològic per influència d'aquesta llengua. Els francesos han rebutjat sempre aquesta accepció «anglesa» del mot perquè els suposa una ampliació semàntica estranya a un mot originàriament seu, i utilitzen sistemàticament —gairebé per disciplina— en lloc de *contrôle* i *contrôler* en el sentit actiu, *commande* i *commander*. Però les altres llengües han acceptat també aquesta accepció de *control* i *controlar*, per influència de l'anglès. Què hem de fer en català? L'hem d'acceptar com un calc més de l'anglès o bé l'hem de rebutjar com fa el francès?

Observem que el Fabra diu, a més, a *controlar* «exercir una influència directiva o restrictiva (sobre quelcom)», la qual cosa dona peu a acceptar els usos tecnològics deguts a la influència de l'anglès. Com hem dit, totes les altres llengües —tret del francès— els han acceptat i per això sembla lògic que en català també ho fem. Contràriament, hem vist que el francès té les seves raons per a no fer-ho. Cal pensar que per a nosaltres és tan estrangera l'accepció original ja acceptada al Fabra, que és de procedència francesa, com la nova accepció, que és de procedència anglesa. El cas d'aquest terme en català, com en les restants llengües, no és comparable al del francès i per això no ens podem guiar pel que fa aquesta llengua. I encara cal observar que fins i tot en aquesta llengua hi ha algunes accepcions especialitzades, acceptades i recollides en els diccionaris, derivades —de fet— de l'accepció anglesa.

Creiem, per tant, que és acceptable en català aquesta nova accepció del mot *control*.

(març 1992)

EL PETROLI I ELS SEUS DERIVATS

No pretenem fer cap estudi químic del petroli; no es tracta dels seus derivats químics, sinó dels derivats del mot *petroli*.

Comencem per l'adjectiu corresponent. A la GEC figurava inicialment en la forma *petroler* —d'acord amb *Diccionari general* de Fabra— però en la segona edició aquest adjectiu ha estat acceptat en la forma *petrolier*, mentre que es conserva *petroler* com a segona forma, amb la indicació de castellanisme. Per això cal demanar-se: Com ha de ser, *petroler* o *petrolier*? Vegem-ho.

Els equivalents en les altres llengües són: fr. *pétrolier*, it. *petroliero/-iere*, cast. *petrolero*. Pot semblar a primer cop d'ull que preferir la forma *petrolier* a *petroler* és simplement un intent de fugir deliberadament del castellà per acostar-nos al francès i a l'italià, sense cap raó lingüística, sinó només pel sol fet de no copiar-lo del castellà. Cal observar, en efecte, que tant al sufix francès *-ier* com a l'italià *-iere/-iero* li corresponen d'una manera general en català *-er* i no *-ier*, amb coincidència amb el castellà *-ero*. Només cal comparar mots com ara *bomber* amb els seus equivalents: fr. *pompier*, it. *pompiera*, cast. *bombero*. Doncs, no serà *petrolier* un cas de gal·licisme impropcedent en lloc del correcte *petroler*? Res de més equivocat, com tot seguit veurem.

Evidentment, el francès fa el derivat a partir de *petrole* i l'italià de *petrolio* mentre que el castellà parteix de *petróleo*. Els derivats prenen, per tant, les formes esmentades aplicant-hi els sufixos corresponents. Però en català partim de *petroli*, el qual en aplicar-li el sufix *-er* dona *petrolier* sense pèrdua de la *i*, de la mateixa manera que d'*oli* fem *olier* i de *remei*, *remeier*. Això passa amb qualsevol sufix: així de *premi*, *exili*, *odi*, fem *premiar*, *exiliar*, *odiar*; de *rei*, *lleï* fem *reial*, *lleial*; etc. Tot això és explicat clarament per Fabra a la *Gramàtica catalana* pòstuma (cap. VI «Derivació»). Com veiem, els derivats conserven sempre la *i* final del mot, tant si és etimològica (*premi*, llat. *premium*) com si no (*oli*, llat. *oleum*). Només hi ha alguna excepció a aquesta norma com ara en *lineal*, *nuclear*, malgrat *linia*, *nucli*; però aquests no són pròpiament derivats sinó mots cultes presos del llatí. I aquest no és el cas de *petrolier*.

A més, cal observar que en l'esmentada obra, concretament entre els exemples d'adjectius derivats de noms (§ 146, sufix *-er -era*), Fabra dóna curiosament *petrolier* —en lloc de *petroler*, com figura al *Diccionari general*— com a derivat de *petroli*. Coromines, en el *Diccionari Etimològic i Complementari* recull les dues formes de l'adjectiu derivat de *petroli*, però textualment diu: «*petrolier* o *petroler* (que hauríem de rebutjar per gal·licisme agreujat per castellanisme...)».

Sembla, doncs, evident que el derivat ben format en català no pot ser cap altre que *petrolier*, i en aquest cas la coincidència amb la forma francesa és purament casual, ja que la *i* té un origen diferent: en francès prové del sufix, mentre que en català ja hi és en el radical. Així direm un *vaixell petrolier* i simplement un *petrolier*. Té raó, doncs, la GEC.

Un altre adjectiu corrent és *petrolífer*, però aquest no ofereix cap problema i és així a la GEC. Els equivalents seus són: fr. *pétrolifère*, cast. *petrolífero*, it. *petrolifero*.

Tenim també el verb *petrolejar* que pretén ser un verb creat a partir de *petroli*, però que no es sinó un mot mal format, calcat bàrbarament del castellà *petrolear*. Només cal recordar el que diu Fabra a les *Converses filològiques*, i concretament la conversa núm. 349 on tracta del verb incorrecte *simultanejar*, com a possible derivat de l'adjectiu *simultani*. Tal com diu Fabra, el verb castellà *simultanejar* és un derivat de *simultáneo* però aquest acabament *-ear* no es cap sufix sinó que és simplement el sufix *-ar* aplicat al mot *simultáneo*. Anàlogament, a partir del mot *petroli* no podem crear mai *petrolejar*. Aquest és una adaptació dolenta del castellà *petrolear*, format a partir del mot *petróleo* amb l'afegit del sufix *-ar*. No es tracta, doncs, del sufix castellà *-ear*, i per tant no

té cap sentit en aquest cas aplicar en català el sufix *-ejar*. En català, a partir de *petroli* hauríem de fer *petroliar* (tot conservant-ne la *i* de *petroli*, com hem vist abans) o bé formar-lo d'una altra manera, amb un altre sufix verbal. La forma proposada presenta, però, l'analogia amb el verb *oliar* ('untar amb oli'), derivat del mot *oli*.

Doncs, podem formar el verb *petroliar* que pot molt bé significar «netejar una peça amb petroli; aplicar petroli a una màquina per netejar-la». Diguem que aquest verb, que és d'ús corrent en el camp tècnic, és emprat generalment en la forma *petrolejar*, que no sembla acceptable com hem vist. Ara bé, cap de les dues formes esmentades no apareixen en cap dels diccionaris catalans existents. Per això, si es creu necessari, s'hauria d'admetre aquest verb i caldria fixar-lo correctament en la forma *petroliar*. Aquesta és, doncs, la proposta, que els especialistes haurien de considerar.

(abril 1992)

EIXUGAR I ASSECAR

Es tracta de dos verbs catalans ben corrents i coneguts, que s'utilitzen a vegades com a sinònims però que, de fet, no ho són exactament i que caldria tenir-ho en compte. Tot i que existeixen també en totes les llengües romàniques amb un sentit semblant, el castellà tendeix a confondre'ls i això ha fet que en català també hi hagi aquesta tendència sobretot a Barcelona, mentre que la distinció és ben viva en molts parlars catalans.

Els equivalents en les altres llengües són fr. *essuyer/secher*, cast. *enjugar/secar*, it. *asciugare/seccare*. Ara bé, el castellà usa poc *enjugar* i ha traspasat gairebé totes les aplicacions a *secar* i per això en català hi ha qui fa el mateix arraconant *eixugar* i afavorint en excés *assecar*. Diguem també que el francès no sempre coincideix amb el català, mentre que l'italià manté un ús més semblant al del català. El fet és que veiem exemples d'ús parlat corrent del verb *assecar* en casos en què caldria utilitzar pròpiament *eixugar*. Vegem-ho tot seguit.

Comencem per dir que en català la distinció entre *assecar* i *eixugar* és perfectament clara i en teoria coincideix amb el que fan les llengües esmentades. *Assecar* és simplement «fer que una cosa esdevingui seca, perdi la humitat». En canvi *eixugar* té un significat molt concret i no és exactament sinònim en general d'*assecar*; *eixugar* és «llevar la humitat, l'aigua (d'una cosa molla) amb un drap o mitjançant un sistema adequat». *Assecar* és un mot emparentat amb *sec* i ve del llatí *siccare*, mentre que *eixugar* ve del llatí *exsucare*, que és pròpiament 'treure el suc'. De fet, usem *assecar* quan la humitat és inherent a la substància, mentre emprem *eixugar* quan aquesta humitat li ha estat afegida.

Fixem-nos que fem servir correntment *eixugar* en exemples com ara *eixugar-se les mans*, *la cara*, etc.; també deixem la roba al sol perquè s'*eixugui*. Tenim també compostos com ara *eixugamà* (o *eixugamans*), que és un «estri per a eixugar-se les mans». Notem encara uns usos per analogia d'*eixugar* com *eixugar-se la suor*, *les llàgrimes*, etc. i uns altres per analogia i extensió com *eixugar la pols* o *eixugar-se la boca*, on no hi ha pròpiament cap líquid sinó que aquí domina més la idea de 'netejar'; en aquests casos *eixugar* (=netejar) és sinònim de *torcar* (fr. *torché*, occ. *torcar*), verb ben antic i força viu en diferents parlars però poc conegut en barceloní. Un compost d'*eixugar* en aquesta accepció és *eixugavidre* o *eixugaparábrisa*, terme modern fet per imitació del fr. *essuie-glace*.

En canvi diem que una font s'*asseca* o que certs productes alimentaris es deixen *assecar* per a aplicacions posteriors. Tècnicament hi ha aparells que fan les funcions d'aquests dos verbs i lògicament cal fer una distinció anàloga. Per això cal no confondre aparells com un *assegador* amb un *eixugador*. Així hi ha *eixugadors de mans*, *de cabells*, etc., casos en què no és tan propi anomenar-los *assecadors*; aquests són sobretot aparells industrials destinats a *assecar* diferents productes.

Això, que resulta completament clar, és bastant confusionari a la GEC, on —en l'edició inicial— parla d'*assegador* per a referir-se al de cabells. Però cal observar que en la segona edició ha estat modificat i s'ha admès *eixugacabells* (fr. *sèche-cheveux*; it. *asciugacapelli*; cast *secador*).

Creiem, doncs, que caldria emprar el dos verbs adequadament i fer la distinció esmentada en els diferents casos, distinció ben genuïna i que caldria recuperar en els llocs on s'ha perdut.

(maig 1992)

LLANDA O LLANTA?

Vet aquí un dilema que costa de resoldre perquè segons els diccionaris la qüestió no queda prou clara. El *Diccionari general* recull el mot *llanta*, que remet a *llanda*. I el mateix fa la GEC. Sembla, doncs, que el primer sigui un mot secundari i l'altre el mot principal. Ara bé, es tracta de dos mots prou semblants formalment per la qual cosa tot sembla indicar que l'un és, de fet, una variant de l'altre. Però si aprofundim una mica el tema, això ja no és tan clar: hi ha un punt bastant sorprenent, com intentarem d'exposar tot seguit.

Tant el DCVB com el *Diccionari etimològic i complementari* de Joan Coromines, donen *llanda* com a terme genuí i antic; sobre això no hi ha cap dubte. L'etimologia és clara: es tracta d'un mot procedent del llatí *lamina*.

Però d'altra banda, és ben segur que *llanta* és un gal·licisme clar; així ho afirmen Moll i Coromines. L'origen del mot és el francès *jante*, que té una etimologia enrevesada: ve del cèltic (passat al llatí popular) *cambita*. I tant en català com en castellà ha estat adaptat en la forma *llanta*; en italià és inexistent. Segons Coromines *jante* es va adaptar en català en la forma *llanta* per influència de *llanda*, però en castellà no es veu prou clara aquesta forma (si no és per influència del català).

Així ens trobem (casualment?) amb dos mots gairebé iguals però amb un origen completament diferent: l'un *-llanda-* és un mot perfectament documentat en la llengua i amb una etimologia clara, mentre que l'altre *-llanta-* és un gal·licisme modern que, a més, és pres d'un mot francès que no té res a veure originàriament amb el mot llatí del qual procedeix el català. Ja és ben casual que aquests dos mots hagin adoptat formes gairebé idèntiques! Però aleshores, si això és així —a part la coincidència—, no podem dir de cap manera que un mot sigui una variant de l'altre.

Deixant de banda un ús purament dialectal de *llanda* com a sinònim de *llauna*, una aplicació coneguda del mot *llanda* és la de la roda dels carros. I modernament s'aplica també per a les de l'automòbil, terme que té les següents equivalències: fr. *jante*, cast. *llanta*, it. *cerchione*, ang. *rim*. Doncs bé, en aquesta accepció, com n'hem de dir en català *llanda* o *llanta*?

Aquest és, de fet, un cas que no es veu prou clar; sembla que —emprant el mot genuí— el terme automobilístic correcte hauria de ser *llanda*, però aleshores resulta que aquest no té res a veure amb el francès *jante* ni amb el castellà *llanta*, el qual —segons Coromines— és un gal·licisme segur. Contràriament, si preferim dir-ne *llanta* (d'acord amb aquestes dues llengües i conservant la *t* de *jante*), aquest terme no té res a veure etimològicament amb el mot *llanda* —propi dels carros— quan, de fet, es tracta del mateix concepte.

Caldria estudiar més detalladament aquest cas, analitzant l'ús tradicional i genuí del mot *llanda* i la introducció en català del gal·licisme *llanta*, a fi de veure que cal fer per a aquest terme de l'automòbil modern. Perquè les explicacions de Coromines (tant al *Diccionari etimològic i complementari* com al *Diccionario crítico etimológico*) no ens ho acaben d'aclarir.

De tota manera —i mentre no disposem de més informació aclaridora—, creiem que no hi ha cap mena de dubte que cal preferir *llanda* que és, amb tota seguretat, un mot ben català.

(juny 1992)

SOBRE ALGUNS VERBS MANLLEVATS ADAPTATS EN -EJAR

De verbs en *-ejar* en tenim en català, com és ben sabut, tota una colla: *clarejar*, *fosquejar*, *martellejar*, *sovintejar*, etc. Tots els manuals i gramàtiques esmenten el sufix verbal *-ejar* com a formador de verbs derivats de noms o d'adjectius (i excepcionalment d'algun adverbi), però no en precisen gaire l'aplicació ni el significat que adquireixen aquests verbs en relació amb el mot originari. Pompeu Fabra a les gramàtiques de 1912 i 1956 s'hi refereix amb una mica de detall i F. de B. Moll també en parla a la *Gramàtica històrica catalana*. Els equivalents del dit sufix són: cast. *-ear*, fr. *-oyer*, it. *-eggiare*, occ. *-ejar*. L'origen d'aquest sufix és el llatí *-idiare*, forma vulgar de *-izare* (pres del grec *-izein*), el qual ha donat lloc al sufix culte català *-itzar*. Però l'ús dels sufixos abans esmentats no coincideix, ni de bon tros, en les diferents llengües; l'occità i l'italià fan bastant com el català; contràriament el francès utilitza molt poc *-oyer*, mentre que el castellà fa un ús extensíssim de *-ear*, molt més que les altres llengües.

No és el lloc ara d'analitzar aquest punt amb detall ni de veure'n els usos genuïns en català, perquè caldria fer-ne un estudi complet i comparatiu, atès que aquest estudi és —ara per ara— inexistent. Però sí que podem afirmar que en alguns casos, malauradament prou abundants, se'n fa un ús abusiu en català per influència del castellà i així es creen verbs en *-ejar* calcats dels corresponents castellans en *-ear* sense que això respongui sempre a una creació genuïna en català.

Tot i que —com ja hem dit— aquest procediment de creació de verbs és ben popular i genuí, Fabra ja n'esmenta alguns casos en que no és aplicable el dit sufix, que resulta forçat i degut a la influència del castellà. Així a la *Conversa filològica* núm. 343 tracta dels derivats d'adjectius en *-ejar* on, després d'afirmar que aquests són generalment intransitius, diu que «hem d'usar amb precaució els verbs en *-ejar* transitius, limitant-nos a emprar els consagrats per l'ús». I a la núm. 349 també esmenta alguns verbs erronis en *-ejar*, com ara *simultanejar*.

Tot plegat indica que hi ha en la llengua la falsa idea que a tot verb castellà en *-ear* li ha de correspondre forçosament i sistemàticament un verb català en *-ejar*. I això no sempre és així: a vegades li correspon un verb en *-ar* (o en *-ir*) o bé creat amb altres sufixos verbals. Només cal veure'n alguns exemples: *telefonar/telefonar*, *homenajear/homenatjar*, etc.

Ens limitarem aquí a uns quants verbs en *-ejar* presos d'altres llengües i que han estat adaptats en català seguint la solució castellana. La forma catalana sembla talment copiada literalment de les corresponents adaptacions en castellà en *-ear*, prescindint del mot originari i de les solucions de les altres llengües. Analitzem el següents verbs, tots ells d'origen foraster: *bloquejar*, *boicotejar*, *boxejar*, *flirtejar*, *sabotejar*. Com podem veure en aquests cinc casos, les solucions catalanes segueixen completament les arbitriietats de les formes castellanes, mentre que en les altres llengües les solucions adoptades són totalment coherents.

1) *Bloquejar*. Del fr. *bloquer*; it. *bloccare*, ang. *to block*, però cast. *bloquear* (i no *blocar*). El català vacil·la entre *bloquejar* i *blocar*; aquest és inexistent al Fabra. La GEC l'admet i el dona com a preferent al primer, que considera castellanisme. Coromines al *Diccionari etimològic i complementari*, en parlar del verb *bloquejar*, diu que «és probable que nosaltres l'adaptéssim del cast. *bloquear*...». Els substantius corresponents són *bloqueig* i *blocatge* (fr. *blocage*, ang. *blockage*, it. *bloccaggio*, cast. *bloqueo*). La GEC també considera preferent *blocatge*.

2) *Boicotejar*. De l'anglès *to boycott* (del nom propi Ch. C. Boycott); fr. *boycotter*, it. *boicottare*, però cast. *boicotear*. El Fabra admet també *boicotar*, com a segona forma. Com a substantius possibles tenim *boicoteig* i *boicotatge*, no recollits enlloc (fr. *boycottage*, it. *boicottaggio*, cast. *boicoteo*). A la premsa catalana de començament de segle hem vist utilitzat *boicotatge*.

3) *Boxejar*. De l'anglès *to box*; fr. *boxer*, it. *boxare*, però cast. *boxear*. El Fabra admet

també *boxar* que dona com a preferent a *boxejar*, i la GEC dona aquest com a castellanisme. Coromines, a més, diu que l'any 1917 «a penes se sentia altra cosa que les formes acastellanades *boxejar*, *boxeig*, *boxejador*».

4) *Flirtejar*. De l'anglès *to flirt*, fr. *flirter*, it. *flirtare*, però cast. *flirtear*. El Fabra admet també *flirtar*, que dona com a preferent a *flirtejar*.

5) *Sabotejar*. Del francès *saboter* (derivat de *sabot*); it. *sabotare*, però cast. *sabotear* (i no *sabotar*, malgrat *sabotaje*). Aquest cas és encara més sorprenent perquè al costat del verb *sabotejar* hem acceptat el substantiu *sabotatge* (fr./ang. *sabotage*, it. *sabotaggio*, cast. *sabotaje*). En català *sabotatge* implica el verb *sabotar* però el cast. *sabotear* ens ha fet acceptar *sabotejar* i en canvi el substantiu l'hem fet en *-atge*. Fins i tot l'anomalia del castellà *sabotear/sabotaje* –inexistent en les altres llengües– ha estat copiada en català!

Veiem que el *Diccionari general* presenta vacil·lacions quant a llur fixació i a vegades els admet tots dos (un en *-ejar* i un altre en *-ar*), però la preferència no sempre és per a la mateixa solució. Tot sembla indicar que les formes en *-ejar* siguin adaptades a partir de les castellanen en *-ear*, mentre que caldria considerar si no fóra preferible fixar-les en *-ar*. Però cap dels diccionaris esmentats no fa cap intent de normalitzar els verbs catalans, sinó que ho deixen en la situació de desgavell que hem esmentat.

Aquest és un punt que haurà de ser analitzat detingudament en fer el nou diccionari de la llengua.¹⁰

(juliol-agost 1992)

¹⁰ El DIEC no esmena pas aquest desgavell.

PARLEM UNA MICA DELS ORDINADORS

Els ordinadors, com tothom sap, han esdevingut una eina imprescindible per a una infinitat d'aplicacions fins al punt que ja són —tot i que encara hi ha algú que n'és bastant refractari— ben familiars per a molta gent, fins i tot en aplicacions privades i domèstiques. No tractarem aquí, com és natural, de les particularitats tècniques d'aquests aparells, però sí que resulta actualment imprescindible referir-s'hi per tal de comentar la terminologia pròpia d'aquest camp, que ja ens resulta cada cop més familiar. Fem-ne, doncs, un petit resum.

Els ordinadors més corrents són actualment els anomenats ordinadors personals, coneguts correntment amb la sigla PC (de l'anglès *Personal Computer*). Són els que tothom fa servir com a compatibles, tot i que n'hi ha al mercat d'altres tipus que no resulten realment compatibles. Efectivament, per un costat hi ha encara en ús alguns petits models d'ordinadors antics —actualment ja superats, però que en el seu moment van tenir una difusió notable—, mentre que per un altre costat s'ha començat a introduir —per a aplicacions concretes— l'ordinador Macintosh (abreujadament Mac), que representa una altra opció diferent, no compatible. Aquí ens referirem només als PC.

Comencem per dir que un ordinador consta d'una sèrie d'elements independents però interconnectats, entre els quals n'hi ha alguns d'imprescindibles per al tractament o processament de la informació i per a l'entrada i sortida d'aquesta, mentre que n'hi ha d'altres que són absolutament accessoris i només es fan servir per a aplicacions molt especials. Bàsicament consta d'una unitat central, un teclat i un monitor. Hi ha també les unitats de disquets, i com a perifèric de sortida correntment una impressora i opcionalment un traçador (*plotter*), un *modem* o algun altre element secundari.

La unitat central conté tots els circuits principals de funcionament, amb el microprocessador i els seus accessoris, les memòries i els diferents circuits, adaptadors, etc. Alguns ordinadors duen a més un coprocessador, que té un paper important a l'hora de fer càlculs matemàtics complexos. Hi sol haver també, bé que no és imprescindible, un disc dur i fix (HD, de l'anglès *hard disk*), que fa de memòria de gran capacitat i és inaccessible des de l'exterior. Les unitats de disquets, contràriament, tenen accés des de l'exterior i admeten diferents disquets o discos flexibles (FD, de l'anglès *floppy disk*), dels quals n'hi ha de diferents estàndards; són de diàmetre 5 1/4" o 3 1/2" i dins d'aquestes mides poden ser de baixa o d'alta densitat. La capacitat de memòria dels disquets varia segons els models però és sempre molt inferior a la del disc dur.

El teclat d'un ordinador consta de tres parts clarament diferenciades. La part central és la més extensa i és anàloga al teclat d'una màquina d'escriure corrent, amb la disposició de les tecles de lletres i xifres ja coneguda i per tant amb les mateixes variants segons els països; hi ha a més alguna tecla especial com ALT, CTRL o ESC. Les altres dues parts del teclat, formades per les tecles auxiliars i les de funcions, són inexistents en les màquines d'escriure i serveixen per a fer operacions pròpiament informàtiques. Les tecles de funcions, numerades de F1 a F10 (F12 en els teclats més moderns, anomenats expandits), són disposades a la part esquerra (o actualment a la superior) del teclat principal. Les tecles auxiliars són a la dreta d'aquest i comprenen les quatre tecles de control del cursor (marcades amb les fletxes corresponents), el teclat numèric (d'1 a 9) i algunes tecles especials, com DEL, INS, etc.

El monitor té una pantalla per on es visualitza la imatge. Aquesta pantalla forma part generalment d'un tub de raigs catòdics, anàleg als de televisió, tot i que hi ha pantalles de cristall líquid, encara poc corrents. El monitor pot ser monocrom o de colors. Hi ha també diferents estàndards possibles, amb característiques i definicions ben diferents. Alguns dels més perfeccionats donen imatges de gran qualitat, aspecte bàsic a l'hora de reproduir dibuixos, gràfics, etc. i també en els diferents jocs existents, en els quals és d'agrair una bona imatge; contràriament,

per a text no cal aquesta perfecció; ni tan sols és necessari, de fet, el color. Per a facilitar la tasca sobre la pantalla, hi apareix una petita marca mòbil, anomenada *cursor*, que és desplaçable mitjançant les quatre tecles de fletxes, verticals i horitzontals, i en els dos sentits.

Els disquets (com el disc dur) serveixen per a emmagatzemar la informació a tractar o bé la tractada. Aquesta és agrupada per fitxers, que ocupen una determinada zona de l'espai total del disc, el qual és dividit en pistes i aquestes en sectors. Tot això cobreix les dues cares del disc (els d'un sola cara han quedat obsolets). Abans d'utilitzar un disquet cal formatar-lo, és a dir establir-ne el format corresponent, amb les pistes i els sectors adequats. El disc dur és més complicat; consta de dos o més discos muntats sobre un mateix eix, de manera que hi ha com a mínim, quatre cares útils. Els diferents fitxers poden ésser distribuïts en directoris i subdirectoris, formant una estructura en arbre; el directori principal és anomenat arrel. Els disquets poden dur, si cal, una etiqueta identificadora. La informació continguda pot ésser modificada i fins i tot anul·lada sempre que es desitgi; hom pot esborrar els fitxers que calgui i si cal tot el disquet. Per a la lectura i l'enregistrament dels discos i disquets hi ha un braç mòbil, amb els caps magnètics corresponents, capaç de desplaçar-se per tota la superfície del disc. L'enregistrament és de tipus magnètic i, per tant, permanent, anàleg al d'una cinta magnètica. Els sistemes de cassette, utilitzats en els primitius ordinadors petits, no tenen cap aplicació en els PC.

Per al funcionament, l'ordinador necessita memòries internes i registres. Les memòries utilitzades són de dos tipus: les ROM i les RAM. Les ROM són permanents, però només de lectura; contenen una sèrie d'instruccions fixes que la màquina cal que executi sempre de la mateixa manera. Les RAM contràriament són volàtils, és a dir que perden la informació emmagatzemada en desconnectar l'aparell del corrent, però, en canvi, permeten la modificació de la informació tantes vegades com calgui. Per això, si es vol conservar indefinidament aquesta informació cal recórrer a enregistrar-la en un suport magnètic (disquet o disc dur).

Les impressores constitueixen les unitats de sortida més corrents. N'hi ha de diferents tipus i tecnologies. Les més senzilles són les matricials, que proporcionen una escriptura de poca qualitat. Molt més perfectes són les de raig de tinta i en un nivell superior de qualitat hi ha les impressores làser. Les impressores poden treballar amb paper continu o bé amb fulls individuals, que cal col·locar manualment, tot i que en els models més avançats són introduïts automàticament.

Hi ha encara alguns elements auxiliars de l'ordinador, com ara el ratolí (*mouse* en anglès), que és un petit estri que pot fer desplaçar el cursor per la pantalla, movent-lo sobre la taula, en lloc de fer-ho mitjançant les tecles de desplaçament del cursor.

Contrastant amb el l'equip material o *hardware* hi ha els programes o instruccions que hom introdueix a la màquina; això constitueix el *software*. Per a aquests dos termes universals, el Termcat ha proposat els equivalents *maquinari* i *programari*.

Hi ha una gran varietat de programes al mercat, des de simples editors fins a processadors de text molt complets, fulls de càlcul, gestors de bases de dades, programes de càlcul tècnic, de comptabilitat o de dibuix, etc. Un altre capítol a part el constitueixen els jocs, entre els quals n'hi ha d'estratègia, de competició, educatius, etc. i també jocs clàssics i coneguts com ara escacs, bridge, etc. Sovint els programes són visualitzats en forma de menús mitjançant els quals hom pot triar-ne l'opció desitjada. També és corrent una presentació en forma de finestres que apareixen a la pantalla, convenientment emmarcades. Per a facilitar el maneig de l'ordinador s'han ideat una sèrie de programes d'ajuda i d'utilitats. Alguns programes van proveïts d'un sistema de protecció contra qualsevol còpia no autoritzada.

Un dels problemes que es presenten en el món dels ordinadors —i que sobretot ha produït darrerament una certa preocupació— és el dels anomenats virus informàtics, que resulten sovint ben perjudicials per al funcionament correcte dels diferents programes. Consisteixen en petits programes destructors que són capaços de transmetre's d'un disquet a un altre o al disc dur

de l'ordinador i arriben així propagar-se com si fossin veritables «virus» infecciosos; d'aquesta manera els efectes nocius poden escampar-se i multiplicar-se. En carregar un programa infectat i executar-lo, aquest actua i pot alterar o fer malbé fitxers de dades o qualsevol tipus de informació anterior emmagatzemada. Per a combatre els virus han aparegut diversos programes antivirus que aconseguen neutralitzar-los i destruir-los, amb la qual cosa s'eviten els efectes perjudicials o almenys els redueixen a límits inofensius. Però naturalment cada cop hi virus més perillosos i els antivirus s'han d'anar perfeccionant contínuament per a poder actuar eficaçment.

PETIT VOCABULARI DELS ORDINADORS

antivirus	finestra	ordinador personal
arbre	fitxer	pantalla
arrel	formatació	PC
autoedició	formatar	pista
base de dades	full de càlcul	processament
cap	guardar	processar
capçal	impresora	programa
cara	enregistrament	programació
CGA	enregistrar	programar
compatible	esborrament	protecció
configuració	esborrar	protegir
còpia	escriptura	RAM
copiador	escriure	ROM
copiar	etiqueta	salvar
cursor	imprimir	sector
coprocessador	informàtica	sistema operatiu
directori	joc electrònic	subdirectori
disc dur o fix	lectura	tecla
disc flexible	llegir	teclat
disquet	llenguatge	traçador (plotter)
disquetera	memòria	tractament
DOS	memoritzar	tractament de textos
edició	microdisquet	unitat de disquets
editar	microordinador	utilitats
editor	microprocessador	VGA
EGA	monitor	videojoc
emmagatzemar	ordinador	virus
		visualitzar

(setembre + octubre 1992)

SOBRE CERTS TERMES INFORMÀTICS

Hem parlat en un article anterior dels ordinadors i de la informàtica. Comentem ara la forma de certs termes informàtics, limitant-nos als més corrents, alguns dels quals sovint veiem emprats en formes errònies o almenys dubtoses. De tota manera, a fi d'evitar repeticions, no parlarem aquí d'alguns termes informàtics ja analitzats en ocasions anteriors.¹¹

El terme *informàtica* és d'origen francès: *informatique* (terme creat a partir d'*information* i *automatique*), d'on ha passat al castellà *informática* i a l'italià *informatica*. L'anglès rarament utilitza *informatics* i l'alemany *Informatik*; en anglès es parla sempre d'*information science* o d'*information theory* i també, segons els casos, de *data processing*.

El mot *ordinador* s'ha generalitzat en català, en front del cast. *ordenador*, per imitació del fr. *ordinateur*, neologisme adoptat per a traduir el terme anglo-americà *computer* (pròpiament *computador*). Es podria haver aprofitat l'existència del verb *computar*, derivat de *còmput*, i introduir *computador* (*computadora* és el terme habitual utilitzat en el castellà de Llatinoamèrica), però s'ha imposat la forma indicada, per influència del castellà però corregida d'acord amb la francesa. En català aquesta forma amb *i*, que sempre és pot justificar com a llatinisme (*ordinator*), resulta relacionada amb les formes antigues *ordinar* (per *ordenar*) i *ordinació* (per *ordenació*), més cultes, i així es diferencia semànticament de l'accepció habitual d'*ordenar* 'posar en ordre'. L'alemany utilitza l'anglicisme *Computer*, mentre que l'italià ha preferit fugir de tot aquest embolic i ha fixat *elaboratore*, de manera que molt rarament fa servir el gal·licisme *ordinateur*.

Observem d'altra banda l'ús del mot *memòria* com a terme d'informàtica. Es tracta d'un neologisme de significat, ja que aprofita l'existència d'un mot de la llengua i li dona, a més, un significat especialitzat per a referir-se a la propietat dels elements que són capaços de retenir informació, basant-se en l'analogia que hi ha amb l'accepció corrent del mot, és a dir la 'facultat de recordar'. Estrictament cal dir que l'analogia esmentada fa referència a la dita propietat dels elements, però després, per extensió, és l'element mateix que pren el nom de *memòria*. El terme és universalment emprat en totes les llengües: ang. *memory*, fr. *mémoire*, cast./it. *memoria*. Fins i tot s'aprofita l'existència del verb *memoritzar* per a donar-li un significat informàtic.

Com a element de memòria magnètica de gran capacitat es fa servir el *disc dur*, terme adaptat de l'anglès *hard disk*. Com a element manejable molt usual hi ha el *disquet* o *disc flexible* (*floppy disk*), que es fa funcionar mitjançant una *unitat de disquets*, terme universal que sembla perfectament acceptable en lloc de *disquetera*, mot habitual però bastant bàrbar, calcat del terme idèntic castellà i no usat per cap llengua més; cal veure que no sembla gens propi emprar el sufix *-era* per a designar un aparell que serveix per a fer funcionar un objecte. Fabra a la *Gramàtica catalana* pòstuma (§ 140) diu que aquest sufix serveix per a designar «noms d'un objecte o d'un lloc destinats a posar-hi, tenir-hi, resguardar, etc. alguna cosa». Així tenim *sucrera*, *formatgera*, *peixera*, etc. derivats de *sucrer*, *formatge*, *peix*. Doncs una *disquetera* fóra més aviat, anàlogament, un objecte per a guardar-hi disquets; per això no creiem que pugui servir per a designar genuïnament la unitat esmentada.

En general un disc es fabrica sense cap disposició interna per a situar la informació que ha de contenir; aquesta disposició depèn del format que s'utilitzi. Per això cal donar-li prèviament aquest format, que varia segons el tipus de disc. A fer aquesta operació se'n diu habitualment *formatejar*, però creiem que hauria de dir-se *formatar* (acceptat així a la GEC), verb derivat de *format* que resulta més normal en català i d'acord amb el que fa correntment la llengua en casos

¹¹ Cp. «Els codis i les codificacions, en informàtica», *Serra d'Or*, juliol 1975, p. 46; «Algorisme o algoritme?», id. abril 1976, p. 34; «Analògic i digital, en informàtica», id. juny 1976, p.28; «Adreça i direcció», id. gener 1978, p.36; «Assemblar i assemblatge», id. juny 1982, p. 55. Recollits tots ells a *Novetat i llenguatge*, Ed. Barcino, Col. Popular, núms. 235 i 238.

anàlegs.¹² Aquesta forma en *-ejar* sembla deguda a un calc del castellà *formatear*, verb que en les llengües restants té els següents equivalents: ang. *to format*, fr. *formater*, it. *formattare*, al. *formatieren*. Només cal comparar-ho amb altres casos de formes en *-ejar* poc genuïnes, dubtoses o rebutjades; observem a més, per exemple, que el Fabra recull el verb *mapar* i no *mapejar* (ang. *to map*, it. *mappare*, però cast. *mapear*), derivat de *mapa*. Com a substantiu de *formatar* es pot fer *formatatge* (com fa la GEC), però potser resulta menys forçat *formatació* (ang. *formatting*, fr. *formatage*, it. *formattazione*, cast. *formateo*, al. *Formatierung*).

Per a dur a terme totes aquestes operacions sobre els discos i disquets, les unitats respectives disposen d'un braç amb un cap, que pot escriure o llegir dades en les pistes corresponents. El terme *cap* (magnètic), anomenat també *capçal*, té les següents equivalències: fr. *tête*, cast. *cabeza* o *cabezal*, it. *testa* o *testina*, ang. *head*, al. *Kopf*. Com podem veure, en català li correspon exactament *cap* i, tot i que és bastant corrent *capçal*, aquest sembla més aviat calc del castellà i no creiem que sigui prou justificat aquí aquest terme en català.¹³

Sobre el terme *enregistrar* en lloc de *gravar* ja n'hem parlat en diverses ocasions,¹⁴ de manera que en informàtica cal emprar sempre *enregistrar* perquè els suports d'informació són magnètics, òptics o electrònics i els procediments utilitzats no són mai mecànics. I anàlogament cal emprar com a substantiu *enregistrament*. També s'utilitzen els verbs *emmagatzemar* o *memoritzar*. Són emprats també els verbs *escriure* i *llegir* (ang. *to write* i *to read*) i els substantius corresponents *escriptura* i *lectura*. Per a indicar l'eliminació de la informació es fan servir els termes *esborrar* i *esborrament*.

Els programes són la base del funcionament de l'ordinador. A partir del mot *programa* s'ha format el verb *programar* i el substantiu *programació*; els equivalents en les altres llengües són: ang. *to program/programming*, fr. *programmer/programmation*, cast. *programar/programación*, it. *programmare/programmazione*.

Un altre terme que demana un comentari és *processament* (equivalent a *tractament* en informàtica). Sovint s'usa en la forma *procés*, però caldria establir-ne la distinció. L'anglès distingeix entre *process* (procés) i *processing* (processament), substantiu aquest derivat del verb *to process* (processar). Així podem dir que «el processament de dades és l'acció de processar dades» i que aquestes «en fer el processament segueixen un cert procés», és a dir que «són sotmeses a un processament». Contràriament en castellà és corrent emprar només el terme *proceso*, per a tots dos casos, però això crea confusió. Així parlen sovint de *proceso de datos* i utilitzen *proceso* tant per a referir-se a *procés* com a *processament*; molt rarament algú diu en informàtica, com caldria, *procesamiento*. Però es tracta, de fet, de termes presos del llenguatge judicial, on s'acostuma a fer la distinció corresponent (tal com recull el Fabra); així es fa àdhuc en castellà. Caldria, doncs, que en català empréssim també aquests dos termes informàtics adequadament seguint l'ús anglès.

(novembre + desembre 1992)

¹² «Sobre alguns verbs manllevats adaptats en *-ejar*», *Serra d'Or*, juliol-agost 1992, p. 58.

¹³ Ho analitzem més detingudament a «Cap i capçal, com a termes tècnics», *Serra d'Or*, juliol-agost 1993, p. 55.

¹⁴ Cp. «Registre i enregistrament», *Serra d'Or*, febrer 1976, p. 36, recollit a *Novetat i llenguatge*, Segona sèrie, p. 53-56; «Gravat i gravadura», *Serra d'Or*, febrer 1991, p. 36.

COBERTURA O COBRIMENT?

Sorprenentment, el mot *cobertura* no figura en cap dels diccionaris catalans com a substantiu general corresponent al verb *cobrir*; així al Fabra només hi és amb una accepció pròpia del camp històric i que la GEC tracta amb detall. L'únic nom de caràcter general que hi ha és *cobriment*. Ara bé, a vegades veiem emprat actualment, sobretot en alguns camps especialitzats, el terme *cobertura* (tal com recull la GEC). L'hem d'admetre, doncs?

En les altres llengües existeix el terme anàleg: fr. *couverture*, cast. *cobertura*, it. *copertura* (ant. *covertura*), mots presos tots ells del llatí *coopertura*. Cal dir però que en català tenim com a substantiu *cobriment*, mot de creació pròpia que diferentment no té ús en les altres llengües: només el castellà té *cubrimiento* i *cubrición*, poc emprats (sobretot el primer); en italià també és poc usual *coprimento*. És per això que usen per a les diferents accepcions el terme esmentat en *-tura/e*. Però en català, en què tenim com a mot tradicional i habitual *cobriment*, ens cal realment, com a mot d'ús general, *cobertura*?

Observem ara que, com a verbs emparentats amb *cobrir*, tenim *obrir* i *reobrir*. Doncs bé, com a substantius corresponents el *Diccionari general* dona per al primer *obertura* i *obriment*, mentre que per al segon només hi ha *reobertura*. Vegem què fan les altres llengües en aquests dos casos: fr. *ouvrir/ouverture* i *rouvrir/réouverture*; cast. *abrir/apertura* i *reabrir/reapertura*; it. *aprire/apertura* i *riaprire/riapertura*. Doncs, si en català tenim *obertura* i *reobertura*, sembla que «lògicament» podríem admetre també *cobertura*, que tindria una formació paral·lela a la d'aquests dos: així, si els dos primers tenen llur origen en el mot llatí *opertura*, el tercer el té en *coopertura*.

Però tot i que la forma *cobertura* és, almenys en teoria, acceptable en català, com ja hem dit l'únic substantiu que recullen els diccionaris és *cobriment*, ben corrent en totes les accepcions del verb *cobrir*; a més, tant al DCVB com al Coromines no hi ha cap referència d'ús general del mot *cobertura* en català. Doncs, quina necessitat tenim d'admetre'l si ja tenim *cobriment*? I d'alta banda cal veure que en tots els casos d'ús de *cobertura*, aquest pot ésser substituït fàcilment i sense cap problema per *cobriment*. Ens cal, doncs, realment aquest neologisme en català? Potser per coherència amb les altres llengües es podria admetre però, de fet, no ens fa cap falta. A més, cal plantejar-se si l'hem d'admetre com un simple sinònim del mot ja existent o bé si convé establir-hi una certa diferència, almenys quant a l'ús pràctic. Per exemple, suposem que acceptem el mot *cobertura* per a indicar l'acció de «cobrir una emissora una zona determinada», significat amb què a vegades és emprat, o bé com a terme especialitzat del camp d'econòmic (com fa la GEC). Aleshores per a designar l'acció de «cobrir una riera o un canal», acceptarem també *cobertura* al costat de *cobriment*, més usual?

A partir de *cobrir* hem fet el verb *recobrir*, el substantiu corresponent al qual és *recobriment* (i no pas *recobertura*), terme que coincideix amb els de les altres llengües: fr. *recouvrement*, cast. *recubrimiento*, it. *ricoprimento/ricopertura*. Per això, en aquest cas, a tothom li sembla ben «natural» en català el mot *recobriment* i ningú no troba a faltar *recobertura*. És un exemple més de com el català sovint es veu forçat a emprar per influències foranes mots que no tenen cap tradició real.

En resum: si bé no és absolutament rebutjable en català el mot *cobertura*, no el creiem estrictament necessari en cap cas.

(gener 1993)

CORRENT ALTERN O ALTERNATIU?

Parlem ben habitualment de *corrent altern* per a referir-nos al tipus de corrent elèctric utilitzat majoritàriament, tant per a usos domèstics com industrials; com sabem, hi ha també l'anomenat *corrent continu*, emprat per a unes aplicacions molt concretes. Ara bé, per què diem, en el primer cas, *corrent altern*?

No entrarem aquí, per raons òbvies, en consideracions teòriques pel que fa a ambdós tipus de corrent; diguem, per simplificar, que el corrent altern és un tipus de corrent que, a diferència del continu, no és constant ni uniforme sinó que varia periòdicament de manera que va canviant contínuament de valor i també de sentit. Per això es diu que té un caràcter «alternant» (és a dir que el seu valor «presenta alternança») ja que canvia de signe alternativament, de positiu a negatiu i viceversa, a un determinat ritme periòdic fix.

Observem que el Fabra recull l'adjectiu *altern -a*, que vol dir «que s'esdevé un dia sí i l'altre no» i, a més, defineix els termes *angles alterns* i *corrent altern*. Ara, és realment apropiat i exacte aquest ús d'*altern*? Vegem com ho diuen les altres llengües: ang. *alternating current*, fr. *courant alternatif*, cast. *corriente alterna*, it. *corrente alternata*. Com podem veure, el català només coincideix amb la forma castellana, alhora que difereix de la solució de les llengües restants i, a més, no encaixa prou bé amb el significat de l'adjectiu emprat. En aquest cas fóra molt més apropiat l'adjectiu *alternatiu -a*, el qual segons el Fabra significa «que s'esdevé amb alternació»; hi ha a més esmentat com a exemple «els moviments alternatius del cor». Aquest adjectiu, emprat aquí pròpiament, és també l'apropiat per al terme elèctric que analitzem, perquè es tracta de dos fenòmens anàlegs. Però aleshores, per què diem *corrent altern* i no pas *corrent alternatiu*? Els dos adjectius no són pas sinònims, però en català hem adoptat, per inèrcia, la solució castellana.

Analitzem-ho ara amb més detall. En mecànica es parla de *moviment alternatiu*, i així es diu del moviment d'un pèndol; anàlogament, aquest terme també s'aplica per a referir-se al moviment del pistó dels motors tèrmics. En tots aquests casos, en català es diu *alternatiu* o no pas *altern*. I per què? Com fàcilment es pot veure, hi ha també aquí la influència del castellà, el qual coincideix en aquest cas amb totes les llengües: ang. *alternating (reciprocating) motion*, fr. *mouvement alternatif*, it. *moto alternativo*, cast. *movimiento alternativo*.

Cal dir que, físicament, el fenomen del moviment del pèndol o de qualsevol tipus d'oscil·lació és un moviment alternatiu. Però el castellà, com hem vist, diu *movimiento alternativo* en parlar d'un pèndol o d'un motor tèrmic mentre que, en canvi, parla de *corriente alterna*, quan de fet tot són fenòmens oscil·latoris, és a dir «alternatius» idèntics, quant a llur principi físic teòric. No veiem, doncs, per què en català hem de confondre dos adjectius diferents i desentendre'ns del que fan les llengües restants, que és absolutament coherent i el que evidentment caldria fer.

En resum: veiem que si en un cas fem *altern* i en d'altres *alternatiu* (quan de fet hauríem d'utilitzar per coherència el mateix adjectiu, fins i tot prescindint del que fan les altres llengües), és simplement perquè el castellà usa en el primer cas *alterno* i en el segon *alternativo*. Per tant, tot i que potser no es pot considerar absolutament rebutjable aquest ús de l'adjectiu *altern* (com a sinònim d'*alternatiu*) en un terme d'altra banda prou consolidat, és evident que es tracta d'un cas més de calc lingüístic, tant present en la terminologia catalana moderna.

(febrer 1993)

NUS I NODE

No hi ha cap dubte que es tracta de dos mots amb un mateix origen etimològic: el llatí *nodus*. *Nus* —hi ha les variants *nu* i *nuc*— és la forma que ha pres aquest en català per evolució històrica i té tota una sèrie d'accepcions en què coincideix amb la resta de llengües: cast. *nudo*, fr. *noeud*, it. *nodo*, ang. *knot*, al. *Knoten*. En canvi, *node* és un mot culte pres directament del llatí i adaptat quant a la terminació, d'acord amb el que fa el català en casos anàlegs. Però *node* té només unes poques accepcions que coincideixen totalment amb les del castellà *nodo*, mentre que en francès (que no té aquesta forma culta) i en italià només hi ha un sol mot i, per aquest fet, les accepcions del català *node* queden atribuïdes també a l'única forma existent, que és l'equivalent de *nus* (*noeud* o *nodo*, respectivament). Aleshores ens plantegem: cal realment aquesta distinció en català entre *nus* i *node*? I d'altra banda ens demanem: és veritablement genuïna en català o bé l'hem feta simplement per imitació del castellà?

Tant al *Diccionari català-valencià-balear* com al *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines no hi ha cap referència antiga del mot *node*; això fa suposar que es tracta d'un terme culte modern, que pot haver-se adoptat per influència del castellà. Cal dir, però, que, com a mot culte, és perfectament acceptable en català com tants d'altres que ja tenim en la llengua, introduïts fa temps; fins i tot, la duplicitat de les formes *nus/node* té un paral·lel en altres casos ja admesos com *nombre/número*, *orgue/òrgan*, *full/foli*, etc.

No hi veiem doncs cap inconvenient a admetre *node* però fóra bo, de totes maneres, que analitzéssim si cal fer aquesta diferència o si podríem passar només amb l'únic mot *nus*; cal veure d'on ha tret el castellà aquesta distribució semàntica entre els dos termes, distribució que no fan les llengües llatines esmentades. Això no és explicat enlloc però cal observar que l'anglès fa una distinció anàloga entre *knot* i *node*: així, si bé algunes accepcions modernes les ha establertes ampliant el camp de *knot*, en d'altres va preferir admetre el llatínisme *node*. El canvi l'alemany utilitza, per a totes les accepcions, el mot *Knoten*. El castellà, doncs, tot i que ha introduït el mot *nodo* com a cultisme, ha establert la distinció amb *nudo* idèntica a la que fa l'anglès. Sense gosar afirmar, categòricament, que aquesta duplicitat de formes sigui deguda a l'anglès, cal reconèixer, tanmateix, que la coincidència és sorprenent. I així el català, en imitar la distinció del castellà segueix, de fet, el model anglès. Però cal observar, d'altra banda, que tant en anglès i com en castellà aquesta forma culta del mot és antiga, mentre que en català, no (o almenys no ens consta).

A més de les accepcions originàries de *nus*, modernament s'aplica aquest mot a conceptes més tecnològics i es parla, per exemple, d'un *nus de carreteres* o d'un *nus ferroviari* i també s'utilitza el terme *nus* per a referir-se al punt on s'ajunten dues branques d'un circuit elèctric complex en forma de xarxa. En canvi, *node* té bàsicament unes poques accepcions, totes del camp científic, que són aquestes quatre: una d'astronomia (els *nodes* de l'òrbita d'un astre), una de física del moviment vibratori (el *node* d'una vibració), una de geometria (el *node* d'una corba) i una de medicina (histologia). Totes són ja recollides al Fabra i a la GEC. La de medicina figura, a més, al completíssim i voluminós recent *Diccionari enciclopèdic de medicina*.

En resum, creiem que, malgrat que aquesta distinció entre *nus* i *node* no existeix en totes les llengües, és acceptable en català.

(març 1993)

ELS COIXINETS, EN MECÀNICA

El terme *coixinet*, ja acceptat al Fabra, és ben usual en el camp de la mecànica. A la GEC hi ha una bona descripció dels coixinets i dels tipus més corrents; així s'hi diu que bàsicament cal distingir entre els anomenats *coixinets de fricció* (o *de lliscament*) i els anomenats *coixinets de rodament* o simplement *rodaments*. I és sobre aquest terme que voldríem fer unes consideracions. D'on ve aquest ús de *rodament*? Vegem-ho.

Els equivalents generals del terme *coixinet* són cast. *cojinete*, it. *cuscinetto*, ang. *bearing*. El francès no té pròpiament un terme equivalent general i utilitza el mot *coussinet* només per als coixinets de fricció, mentre que per als altres utilitza *roulement*. Els equivalents d'aquest són: cast. *cojinete de rodamiento* (o simplement *rodamiento*), it. *cuscinetto a rotolamento*, ang. *rolling bearing*. Doncs bé, d'acord amb tot això en català n'hem de dir *coixinet de rodolament*.

Que hi hagi dues famílies de coixinets és degut al fet que es basen en dos tipus característics de moviment, que presenten un fregament (o fricció) de valor notablement diferent, tal com ens expliquen els manuals de física. El primer tipus de moviment és l'anomenat *lliscament* (cast. *deslizamiento*, fr. *glissement*, it. *strisciamento*, ang. *sliding*), mentre que per al segon els termes habitualment usats són: cast. *rodadura*, fr. *roulement*, it. *rotolamento*, ang. *rolling*. Doncs bé, per a aquest segon concepte en català cal emprar, sense cap mena de dubte, el terme *rodolament* (i no pas *rodadura* ni *rodament*), tal com ja vam proposar i analitzar en una altra ocasió.¹⁵ Recordem de passada que el terme *lliscament* ja fou tractat també fa temps.¹⁶

Ara bé, els dos tipus de coixinets esmentats es basen precisament en aquests dos tipus de fregament i per això són designats així en totes les llengües. Per tant, si en català diem *rodament* i *coixinet de rodament* és simplement per influència del castellà i no pas per cap altra raó. És ben de doldre, doncs, que no hàgim introduït, en el cas que comentem, el terme *rodolament*, que a més de correspondre's exactament amb els de totes les llengües és un terme perfectament adequat en català ja que el verb *rodolar* és ben viu i habitual en la llengua i expressa exactament el concepte mecànic a què fem referència: un moviment de rotació acompanyat simultàniament d'un desplaçament sense que hi hagi lliscament (almenys en teoria; a la pràctica hi pot haver un petit lliscament i aleshores el rodolament no és perfecte). Usar, doncs, per a aquest concepte el terme *rodament* (o bé *rodadura*) només s'explica com una influència del castellà, que a més no correspon ben bé al concepte descrit, i obeeix a un calc pel sol fet que aquesta llengua, a diferència de totes les altres (inclòs el català), no distingeix entre *rodar* i *rodolar*, tal com ja vam dir anteriorment. Doncs, no conservar per a aquest cas la distinció esmentada en català és un empobriment i no té cap justificació acceptable. Però és que a més, dir *coixinet de rodament* a un *coixinet de rodolament* és completament ambigu perquè, de fet, tots els coixinets ho són «de rodament»: en tots ells hi ha sempre un «rodament», és a dir una rotació, però, en canvi, no tots són «de rodolament». Efectivament, en els de fricció es produeix un lliscament, mentre que en els segons hi ha dos anells entre els quals rodolen uns elements (boles o rodets).

Resulta decisiu observar que a la GEC ja s'introduí inicialment el terme *rodolament* per a aquest concepte físic. Això hi establia una contradicció i, per aquest motiu, a la segona edició l'article «coixinet» fou modificat; ara es parla ja de *coixinet de rodolament*, tal com defensem aquí, alhora que es recull la forma *rodament*, tot indicant-hi però «impròpiament». És un canvi, d'altra banda, lògic i que considerem ben encertat.

Volem fer, però, una observació final: si bé creiem que cal rebutjar *rodament* i que cal

¹⁵ Cp. «Rodar i rodolar», *Serra d'Or*, març de 1978, recollit a *Novetat i llenguatge*, Segona sèrie, Ed. Barcino, Col. Popular, 235, p. 104-106.

¹⁶ «Lliscar i relliscar», *Serra d'Or*, setembre de 1979, recollit a *Novetat i llenguatge*, Tercera sèrie, Ed. Barcino, Col. Popular, 238, p. 7-9.

dir (tal com hem exposat) *coixinet de rodolament*, això no implica necessàriament que hàgim d'acceptar *rodolament* com a sinònim seu: cal reconèixer que potser aquest terme no fóra gaire ben acceptat. Aquest respon més aviat al concepte teòric al·ludit, però habitualment diem *coixinet de boles, de rodets*, etc. Ens sembla més lògic dir que els *coixinets de rodolament* són simplement *coixinets* que no pas *rodolaments*. Veiem que, de fet, només el francès utilitza *roulement*; el castellà vacil·la entre *rodamiento* i *cojinete*, mentre que l'italià usa *cuscinetto* i l'anglès *bearing*, que són els termes genèrics. Podem perfectament, doncs, fer com l'italià i emprar sempre *coixinet* com a terme genèric i, si cal, precisar-ne el tipus.

Cal recordar, una vegada més, que no hem de renunciar a l'ús habitual de mots genuïns, ben vius i arrelats en la llengua, que sovint són perfectament aprofitables per a la terminologia especialitzada. I això encara resulta més clar quan un terme d'aquestes característiques, a més d'encaixar en la llengua, ens acosta a la majoria de llengües i alhora ajuda a mantenir una distinció formal entre dos termes semblants però que expressen conceptes teòrics diferents (*rodar* i *rodolar*, en aquest cas).

Considerem, doncs, absolutament desafortunat emprar *rodament* en lloc de *rodolament*. És un exemple més de supeditació lingüística, malauradament massa freqüent en la terminologia catalana moderna del camp científicotècnic.

(abril 1993)

SOBRE DIVERSOS VERBS EMPRATS EN METAL·LÚRGIA

Volem analitzar aquí una sèrie de verbs propis del camp metal·lúrgic que fan referència al recobriment d'objectes i peces amb un metall determinat; així tenim verbs com ara *cadmiar*, *cromar*, *niquelar*, etc., que signifiquen, com és prou sabut, «recobrir un objecte amb una capa de cadmi, crom, níquel, etc. respectivament». Aquests verbs es formen, com es veu, a partir del nom del metall respectiu, mitjançant el sufix verbal general *-ar*. Però si bé aquesta és la norma general, alguns excepcionalment els fem amb *-ejar*: així tenim *courejar*, derivat de *coure*. És lògic això? Intentem de veure d'on ve aquesta anomalia.

Vegem tot seguit els diferents verbs existents, derivats a partir dels noms dels metalls corresponents, i els equivalents en diferents llengües.

- 1) *argent*: *argentar*; fr. *argenter*, it. *argentare*.
- 2) *cadmi*: *cadmiar*; fr. *cadmier*, it. *cadmiare*, cast. *cadmiar*.
- 3) *coure*: *courejar*; fr. *cuivrer*, it. *ramare* (de *rame*), cast. *cobrear*.
- 4) *crom*: *cromar*; fr. *chromer*, it. *cromare*, cast. *cromar*.
- 5) *estany*: *estanyar*, fr. *étamer*, it. *stagnare*, cast. *estañar*.
- 6) *níquel*: *niquelar*; fr. *nickeler*, it. *nichelare*, cast. *niquelar*.
- 7) *or*: *daurar*; fr. *dorer*, it. *dorare*, cast. *dorar*.
- 8) *plati*: *platinar*; fr. *platiner*, it. *platinare*, cast. *platinar*.
- 9) *zinc*: *zincar*, fr. *zinguer*, it. *zincare*, cast. *zincar* o *cinciar*.

Per al cas 1) sabem que el castellà no té els mots anàlegs sinó que usa *plata* i *platear*, mots que també emprem en català: *plata* i *platejar*. Però si bé en català tenim, com a sinònims, *argent* i *plata*, com a verbs derivats fem *argentar* i *platejar*.

Veiem, per tant, que de tots els verbs catalans, n'hi ha dos que difereixen quant a llur formació: *courejar* i *platejar*, que són els únics derivats mitjançant el sufix *-ejar*, mentre que els restants s'han format amb *-ar*. Ara bé, tant en francès com en italià, els verbs corresponents als diferents metalls es formen tots de la mateixa manera, mentre que els verbs catalans presenten les mateixes irregularitats de derivació que els corresponents del castellà, de manera que els sufixos emprats en cada cas concret coincideixen exactament. I és clar, resulta una mica sorprenent que les coincidències siguin només amb aquesta llengua. Si ara consultem el *Diccionari general*, veiem que els dos verbs esmentats en *-ejar* no hi són, mentre que dels altres n'hi manquen dos: *cadmiar* i *zincar*. Però aquests són lògicament derivables i perfectament acceptables.

Considerem ara els altres dos en *-ejar*. Quant a *platejar* cal dir que és al DCVB, però segons Coromines es tracta d'un verb que s'introduí en català a partir del castellà *platear* que era ja usat a València el segle XVI; no és, doncs, una creació genuïna, tot i que el substantiu *plata* (=argent) és ben antic en català. En canvi, el verb *courejar* no és documentat enlloc mentre que d'altra banda el DCBV i el *Diccionari Aguiló* recullen l'adjectiu *courat -ada* «barrejat amb coure», terme que sembla indicar l'existència del verb *courar*, el participi del qual és emprat com a adjectiu (Aguiló esmenta, com a exemple, *metall courat*). Caldria, doncs, rebutjar *courejar* i fer *courar*.

Resulta, per tant, prou clara la tendència del català a formar tots aquests verbs amb el sufix verbal *-ar*, coincidint així amb les solucions del francès i de l'italià. Però per influència del castellà (que també emprà bàsicament el sufix *-ar* però en fa excepcionalment dos amb *-ear*) en català els fem –i exactament en els mateixos casos, cosa sempre sospitosa– mitjançant els sufixos pretesament «anàlegs» *-ar* i *-ejar*.

Creiem que es tracta, doncs, d'un cas més d'ús del sufix *-ejar* per calc del castellà, no gens genuí, ja que aquesta no és precisament la solució habitual del català en casos anàlegs.¹⁷

¹⁷ Sobre la no-genuïtat de l'ús en certs casos del sufix verbal *-ejar* ja n'hem parlat diverses vegades; en especial el tema és exposat d'una manera general a «Sobre alguns verbs manlevats adaptats en *-ejar*», *Serra*

(maig 1993)

ACONDICIAR I CONDICIONAR

Algun cop hem constatat que hi ha qui confon aquests verbs. Creiem que la confusió ve del fet que hom no es resigna a traduir el verb castellà *acondicionar* per *condicionar* i té la dèria de voler fer en català *acondicionar*, tot calcant així la distinció que fa aquella llengua entre *acondicionar* i *condicionar*, distinció que no fa cap altra llengua, com ja val tenir ocasió de comentar fa temps, a propòsit del terme *aire condicionat*.¹⁸ Aleshores passa que, en cercar en català el verb *acondicionar* al diccionari i no trobar-l'hi, hom descobreix el verb *acondicar*, prou semblant formalment i això el pot fer arribar a creure erròniament que aquest és l'equivalent exacte i correcte del castellà *acondicionar*. I ja tenim, així, l'equivalència perfecta: per als dos verbs castellans esmentats n'hi ha també dos de diferents en català, *acondicar* i *condicionar*. Doncs no, això no és cert.

Hi ha encara gent que argumenta ben convençuda que no podem fer correspondre en català un sol verb a dos de castellans: si aquesta llengua fa una determinada distinció, nosaltres «lògicament» també l'hem de fer. Aquesta és una qüestió que ha estat advertida prou vegades, però el fet és ben significatiu: sembla que hi ha d'haver sempre i sense excepcions una correspondència biunívoca perfecta entre les dues llengües; no hi poden haver «forats» en les equivalències bilingües. Creença absolutament falsa. Només cal recordar les paraules següents de Fabra, que no poden ésser aquí més precises i apropiades:

«...si dues idees són expressades en espanyol per un mateix mot, nosaltres trobarem natural d'expressar-les per un mateix mot...; però, si és l'espanyol que té dos mots per a expressar dues idees que el català expressa amb un sol mot, llavors nosaltres fatalment manllevarem l'un dels dos mots espanyols i reduïrem l'extensió del mot català fent-lo l'equivalent exacte de l'altre mot espanyol» (*L'obra de depuració del català*, 1924).

Doncs, aquest és el cas que comentem: en català tenim el verb *condicionar*, que equival als dos verbs castellans *condicionar* i *acondicionar*. I d'altra banda, tenim el verb *acondicar* que no té equivalent en castellà.

Però vegem ara d'on ve aquest verb *acondicar*. Aquest significa «fer una cosa amb condícia». El mot *condícia*, que no existeix en cap altra llengua, és definit al Fabra com «mirament en l'ordre i netedat de les coses». Segons Coromines és ben genuí en català, i no té res a veure, ni etimològicament ni semànticament, amb *condició* ni tampoc, per tant, amb el verb *condicionar*, derivat seu i existent en totes les llengües.

Veiem així que els dos verbs catalans analitzats no es corresponen de cap manera amb els castellans esmentats. Cal, per aquest motiu, no confondre en català *acondicar* amb *condicionar*, però tampoc l'hem de voler fer equivalent del castellà *acondicionar*, malgrat llur semblança formal.

Però sobretot cal que fugim de falses creences com aquesta tan estesa que a dos termes castellans concrets (*acondicionar* i *condicionar*) hagin de correspondre necessàriament —sempre i sense cap més possibilitat— dos termes catalans diferents, cadascun dels quals ha de cobrir indefectiblement els significats de cadascun dels equivalents castellans!

(juny 1993)

d'Or, juliol-agost de 1992, p. 58.

¹⁸ «L'aire condicionat», *Serra d'Or*, febrer de 1980, p. 56, recollit a *Novetat i llenguatge*, Tercera sèrie, p. 15-17.

CAP I CAPÇAL, COM A TERMES TÈCNICS

Hem vist emprat sovint, en diferents accepcions tècniques, el terme *capçal* alternant-lo, però, amb *cap*, sense que es vegi prou clar el perquè d'aquesta vacil·lació; fins i tot hem observat que els usuaris d'aquests termes no ens han aclarit mai el dubte. Cal esbrinar, doncs, si es tracta de dos mots acceptables indistintament o, pel contrari, cal preferir-ne un d'ells per a unes aplicacions determinades i l'altre per a unes altres.

Així veiem emprat el terme *capçal magnètic* (al costat de *cap magnètic*, també usat) per a designar l'element de lectura o d'enregistrament dels suports magnètics d'informació (cinta, disc, etc.). I anàlogament és corrent designar com *capçal d'impressió* l'element que imprimeix els diferents caràcters en una impressora d'ordinador. És acceptable aquest ús del mot *capçal*? O és preferible, en aquests casos, *cap*? Vegem-ho.

Comencem per l'ús d'aquest mot en el primer cas esmentat. Observem-ne els equivalents en les diferents llengües: fr. *tête magnetique*, it. *testina magnetica*, cast. *cabeza magnética* (o *cabezal magnético*), ang. *magnetic head*, al. *Magnetkopf*. Sembla, doncs, que no hi hauria d'haver cap dubte sobre la forma catalana: *cap magnètic*. Però la vacil·lació del terme en castellà, fa que en català també apareguin tots dos termes emprats indistintament; fins i tot hi ha qui prefereix *capçal*, per unes raons no prou clares. Cal observar que en català el mot *capçal* és, segons el *Diccionari general* «coixí de llit; la part del llit on es posa el coixí» i també «nom de diferents objectes que fan de suport o coixí». Doncs no té gaire sentit l'ús d'aquest terme per al concepte que tractem. L'ús de *capçal* sembla més aviat un calc del castellà *cabezal*, però cal veure que aquest mot és gens apropiat aquí i alhora ens aparta de totes les altres llengües. Anteriorment ja hem emprat en diverses ocasions el terme *cap (magnètic)* per a aquesta accepció d'electrònica i informàtica.¹⁹

Però, com succeeix en casos semblants, hi ha qui defensa aferrissadament l'ús de *capçal* com a terme més apropiat, tot argumentant que, de fet, no es tracta veritablement d'un *cap* i no té sentit dir-ho així, mentre que ja hi va bé un terme derivat seu que hi fa referència. Però no perdem de vista que les llengües esmentades bé ho consideren que és un «cap» (i també ho fa el castellà en emprar *cabeza*). De fet, cal reconèixer que si bé un element d'aquesta mena no és efectivament un *cap*, tampoc no és certament un *capçal*. Com ja hem indicat, aquest darrer mot ha pres unes accepcions tècniques en què sempre indica «coixí, base, suport, etc.» i així el veiem emprat com a terme de construcció, mecànica, etc.

D'altra banda, podem dir que dins l'aparell apropiat un *cap magnètic* actua, de fet, com un element interlocutor amb el suport d'informació: d'alguna manera fa de «cap»: ve a ésser la part intel·ligent del sistema. En canvi, no hi veiem per enlloc la idea de 'coixí' o 'suport'. Doncs, d'acord amb això, ens hem d'inclinar per *cap*. Però és evident que aquestes consideracions són bastant discutibles i, si deixem de banda les raons a favor d'una solució o de l'altra, el fet és que hem de triar entre seguir el castellà o bé les llengües restants. I en casos semblants hem defensat sempre per al català les solucions més universals i coincidents amb la majoria de les llengües.

Anàlogament i per les mateixes raons creiem que cal parlar de *cap d'impressió* en una impressora; els termes emprats en les diverses llengües coincideixen amb els anteriorment esmentats però també el castellà presenta aquí la mateixa discrepància.

Observem finalment una altra accepció tècnica del mot *cap*; es tracta del terme *cap nuclear*. Aquí ningú no vacil·la. Efectivament, en totes les llengües hi ha coincidència fins i tot per a aquest cas el castellà utilitza *cabeza nuclear*. Doncs per aquest sol motiu el català fa servir *cap nuclear* i a ningú se li acut emprar aquí *capçal*; les raons adduïdes en els casos anteriors aquí

¹⁹ Cp. «El món de l'alta fidelitat (II)», *Serra d'Or*, agost de 1973, p. 36, «El món... (IV)», id. octubre de 1973, p. 50, recollits a *Novetat i llenguatge*, Primera sèrie, Ed. Barcino, Col. Popular, núm. 233, p. 68-78 (concretament p. 71 i 77); «Sobre certs termes informàtics (II)», *Serra d'Or*, desembre de 1992, p. 43.

són completament ignorades.

Però ja ho hem dit diverses vegades i potser correm el risc d'insistir massa en el mateix punt: la sola i única raó per a trobar «natural» un terme en català d'una determinada manera és que el castellà ho faci precisament «d'aquella mateixa manera». I aquesta és la veritable qüestió; no n'hi ha cap més.

(juliol-agost 1993)

BRÚIXOLA O BÚIXOLA?

Es prou conegut de tothom el mot *brúixola*. El *Diccionari general* de Fabra el recull en aquesta forma, però cal tenir en compte que hi ha raons històriques per a creure que la forma més apropiada fóra *búixola*. Això és almenys el que desprèn de la consulta del *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines, on es pot comprovar que aquesta era la forma habitual en català antic; també apareix aquesta forma sense *r* al DCVB, com a antiga i genuïna. Es tracta, de fet, d'un mot pres de l'italià *bussola*, d'on passà a les altres llengües: fr. *boussole*, occ. *bossòla*, port. *bússola*, cat. *búixola*, cast. *brújula*; l'anglès no té el terme anàleg i utilitza *compass*. Exposades així les coses, i observant la coincidència de les formes que pren aquest terme en les diverses llengües, llevat del castellà, cal demanar-se si en català la fixació de la forma moderna habitual amb *r* no és deguda a la influència d'aquesta llengua. Resulta ben il·lustratiu examinar el que exposa Coromines al diccionari esmentat, on hi ha prou documentació sobre aquest punt. Vegem-ho aquí resumidament.

L'italià *bussola* (mot esdrúixol) ve del llatí *buxida* i aquest del grec *pyxis -idos*. La *r* s'introduí en el castellà ja antigament, i hi apareix també en català antic, tot i que és molt freqüent la forma sense *r*. Coromines dóna una bona referència de documents del segle XIV i posteriors on apareix aquesta darrera forma en català. Afirmar, a més, que en documents de les Balears predomina aquesta forma, mentre que en documents valencians hi figuren totes dues variants (sense *r* i amb *r*). I si bé tant el Fabra com en altres diccionaris i vocabularis moderns només apareix la forma *brúixola*, sembla que també al Principat era ben coneguda la forma sense *r*. Coromines constata que «a Barcelona havia penetrat una forma acastellanada *brújula*» (pronunciada amb *j* catalana, naturalment), l'única que havia sentit abans de 1920». Però tot seguit hi afegeix que, malgrat tot, «*búixola* devia ser la forma del país en la Costa de Llevant, car és la que deien els vells pescadors de Sant Pol fins als anys 1920-30. Llavors Enric Germà (Vinagreta), que havia nascut cap a 1865, em va ensenyar sovint una vella “*búixola catalana*” que guardava la seva família des dels temps de l'avior».

Resulta evident, doncs, a través de la documentació antiga de què es disposa i també tenint en compte les formes vives de la llengua oral conservades, que es pot concloure que hi hagut clarament una certa preferència per la forma sense *r*, que a més d'ésser la més etimològica (i per tant menys alterada) coincideix amb la de les altres llengües, llevat del castellà. I també resulta prou clar que la forma amb *r* (i encara més la pronúncia amb *j*) pròpia del català modern és deguda a la influència del castellà, malgrat que ja existís en documents antics.

Sembla, doncs, fora de tot dubte que la forma *búixola* és ben genuïna i tradicional i caldria admetre-la, a més de *brúixola*. Però, cal demanar-se encara si no fóra preferible corregir la forma *brúixola* i substituir-la per *búixola*. Caldria pensar-ho, d'acord amb tota aquesta documentació aportada per Coromines i tractant-se d'un mot especialitzat i no pas del llenguatge corrent. De totes maneres, i al marge de totes aquestes consideracions filològiques exposades, els experts en nàutica hi haurien de dir també la seva.

(setembre 1993)

ELS DECIBELS

Sovint sentim parlar dels decibels que corresponen a un determinat so o soroll. Diguem que en acústica s'utilitza aquesta unitat de mesura per a indicar un nivell sonor. És una unitat logarítmica perquè correspon a una sensació auditiva que respon a una llei fisiològica d'aquest tipus, formulada per E. H. Weber i G. T. Fechner. Però, deixant de banda aquesta qüestió teòrica, el que volem remarcar aquí és que a vegades hem sentit anomenar-la en la forma *decibeli*, la qual resulta en català completament fora de lloc i que cal desterrar categòricament. Vegem-ho.

Aquesta forma *decibeli* no és res més que la suposada catalànització (?) de la forma *decibelio*, pròpia del castellà, llengua que, com tothom sap, fa acabar tots els noms de les unitats físiques en *-io*. Per això aquesta llengua fa *voltio*, *amperio*, *ohmio*, *vatio*, *julio*, etc. Fins i tot hem vist unitats tan recents i d'ús universal com *bit*, unitat pròpia de la informàtica, emprada en la forma *bitio*! Cal dir que totes les llengües mantenen els noms de les unitats físiques (moltes de les quals deriven d'un nom propi, com les anteriorment esmentades llevat de *bit*) en la forma internacional, i només el castellà les adapta, com hem dit. Cal remarcar que fins i tot llengües com l'italià i el portuguès mantenen les formes internacionals inalterades, malgrat que aquestes presentin sovint grafies anòmales. I d'altra banda, s'observa actualment una certa tendència a usar també en castellà les formes internacionals i algú àdhuc les prefereix. Una cosa ben diferent passa amb les unitats que són mots de la llengua ja incorporats fa temps i assimilats i que no deriven de cap nom propi (com *metre*, *litre*, *quilogram*, *segon*, etc.), les quals tenen formes pròpies en cada llengua.

En català tots aquests noms anteriorment citats han estat emprats sempre en la forma internacional: *volt*, *ampere* (*amper* al Fabra), *ohm*, *watt* (*vat* al Fabra), *joule* (*joul* al Fabra), etc. Aquestes formes, inalterades en totes les llengües, encaixen completament en la nostra llengua. Per això a ningú no se li havia acudit mai de fer *volti*, *amperi*, *ohmi*, etc. Aquesta tendència és molt recent i pròpia de persones que no dominen prou bé la llengua i que no s'expressen amb desimboltura en català. Cal, doncs, denunciar aquestes formes desafortunades i continuar amb les que han estat emprades amb normalitat fins ara i que apareixen així en tots els textos científics i tècnics d'èpoques anteriors.

Per aquest mateix motiu cal fer *decibel* i no pas *decibeli*. Aquest mot és format a partir de *bel* amb el prefix *deci-*, la qual cosa ens indica que un decibel és una unitat equivalent a la dècima part d'un bel, que és la unitat fonamental, però poc emprada. El mot *bel* deriva del nom del físic nord-americà Alexander G. Bell i s'escriu internacionalment en la forma *bel* (amb una sola l). El seu símbol és B (en majúscula per tal com el nom la unitat correspon a un nom propi) i, per això, el decibel s'indica amb el símbol compost dB.

Deixem-nos, doncs, de *decibelis* (i naturalment també de *voltis* i *amperis*) i utilitzem les formes pròpies adequades (*decibel* i anàlogues) que, a més de correspondre's amb les formes internacionals, s'adapten perfectament bé a la nostra llengua.

(octubre 1993)

SONDAR I SONDEJAR

Tenim en la llengua aquests dos verbs que sovint utilitzem indistintament i sense cap diferència. Però si bé el castellà té anàlogament els verbs *sondar* i *sondear*, en les altres llengües només n'hi ha un: fr. *sonder*, it. *sondare*, ang. *to sound* (aquest, però, amb uns usos no exactament equivalents). Es tracta de verbs derivats, de fet, del substantiu *sonda*, existent en totes les llengües. Ara bé, és lògic que hi hagi dos verbs en català?

Ja hem parlat en altres ocasions sobre els verbs en *-ejar*²⁰ i n'hem discutit en diversos casos la genuïtat. A partir del mot *sonda* és normal que derivem el verb *sondar*, que significa «aplicar una sonda per a tal cosa». Observem que en casos semblants derivem els verbs directament amb el sufix verbal *-ar* —i no pas amb *-ejar*— a partir de substantius que designen objectes, eines, estris i utensilis diversos, verbs que indiquen allò que aquests són capaços de fer. Així, de *serra* fem *serrar*; de *llima*, *llimar*; de *raspall*, *raspallar*; d'*escombra*, *escombrar*; etc. Aquesta és, almenys, la forma de derivació usual en la llengua. És cert que tenim, nogensmenys, en català una gran quantitat de verbs populars en *-ejar*, però en general aquest sufix introdueix al verb derivat un significat que va més enllà del corresponent a la derivació estricta del substantiu. Això, que no podem exposar detalladament aquí, ha estat ja insinuat algun cop²¹ i caldria analitzar-ho a fons fent un estudi complet dels verbs genuïns en *-ejar* en català. Mentre no disposem d'aquest estudi no es podem fer afirmacions de caràcter absolut, però —tal com hem remarcat ja en diverses ocasions— sovint s'abusa d'aquest sufix fent correspondre sistemàticament a tot verb castellà en *-ear* un verb català en *-ejar*, així simplement per calc, sense tenir en compte per a res l'ús genuí del sufix *-ejar* en català. Hem parlat ja d'aquest fet a propòsit del verb informàtic *formatar*, que és preferible a *formatejar*, calc del castellà.²² Ara bé, resulta que també en el cas analitzat passa exactament igual; segons Coromines, *sondejar* és un calc del cast. *sondear*, la qual cosa confirma un cop més la hipòtesi anterior. Doncs, no hauríem de preferir en català *sondar* a *sondejar*, que a més es correspon millor amb les solucions de les altres llengües?

D'altra banda, és cert que els dos verbs analitzats tenen diverses accepcions específiques, algunes de les quals ben corrents. L'ús corrent fa aplicar l'una o l'altra forma del verb segons els casos. Així es diu p. ex. *sondar un malalt* o *fer un sondatge en un terreny*, però contràriament es diu *fer un sondeig d'opinió*. Això podria servir per a preferir *sondar* en els casos en què emprem el verb en el sentit recte —derivat del substantiu *sonda*— i reservar *sondejar* només per als casos de sentit figurat com l'esmentat. Això, que evidentment és un tant arbitrari, respon potser a un cert ús intuïtiu i és bastant semblant al que fa el castellà, però aquesta llengua tendeix sovint a fer-los sinònims en molts casos pràctics; d'altra banda, ja hem dit que aquesta distinció no es fa en cap altra llengua. És, però, una distinció que estableix el Fabra i que manté la GEC.

Acceptada la distinció esmentada, recordem que al verb *sondar* li correspon el substantiu *sondatge* i a *sondejar*, *sondeig*. El castellà no té *sondaje* i usa exclusivament *sondeo* per a tots dos verbs (i això marca una preferència contrària a la que creiem que ha de seguir el català); les altres llengües fan: fr. *sondage*, it. *sondaggio*, ang. *sounding*.

Creiem, per tot això, que caldria preferir en català sempre *sondar* i *sondatge*, com a termes tècnics d'usos diversos, i arraconar l'altra forma per poc genuïna i si de cas reservar-la només per als usos figurats.

(novembre 1993)

²⁰ Cp. «Pilotar i pilotejar», *Serra D'Or*, novembre de 1982, p. 57, recollit a *Novetat i llenguatge*, Tercera sèrie, p. 60-62; «Sobre alguns verbs manllevats adaptats en *-ejar*», *Serra d'Or*, juliol-agost de 1992, p. 58.

²¹ Fabra tot just ho esbossa, i en dóna algun exemple, a la *Gramàtica catalana* postuma, § 150, II. *ejar*.

²² Cp. «Sobre certs termes informàtics (i II)», *Serra d'Or*, desembre de 1992, p. 43.

SOBRE EL MOT *ESTRELLA*

Tot i que el mot *estrella* ens resulta familiar en el català actual, és encara ben viu en la llengua el mot *estel*, considerat més genuí i emprat sobretot per a referir-se als astres del firmament. Tant al Fabra com els altres diccionaris catalans figura *estrella* (mot que —a més— té altres accepcions) com a sinònim d'*estel*. Ara bé, a molta gent li sembla que aquest només és sinònim d'*estrella* com a terme astronòmic, mentre que en els altres casos, *estel* no és habitual. I fins i tot en l'accepció esmentada no queda clar si és preferible l'un o l'altre. Què hem de fer, doncs? Intentarem aquí de veure-ho.

Cal tenir en compte el que diu Coromines al *Diccionari etimològic i complementari* sobre el mot *estrella*; afirma que es tracta d'un mot completament foraster i desconegut de la llengua popular abans del segle XIX. Sembla que fou introduït per Verdager i que no té cap tradició en català. És més, aquest mot resulta ben superflu i és, per tant, completament rebutjable: en català sempre s'havia dit *estel* i antigament *estela*, forma actualment dialectal encara conservada en certs llocs i evidentment més etimològica. Els termes equivalents en les altres llengües llatines són: fr. *étoile*, it. *stella*, cast. *estrella*, port. *estrela*, occ. *estèla*. Tots ells procedeixen del llatí *stella* i conserven la forma femenina; a més presenten una forma anàloga, però en la del castellà —com també en la del portuguès— hi ha intercalada, una *r* que s'hi afegí ja antigament. Diferentment, en català *estel* és masculí i presenta un canvi de gènere en relació amb el llatí i la forma antiga *estela*. Coromines diu que no ha estat explicat ben bé aquest canvi, però cal reconèixer que la forma en masculí és molt estesa, tot i que *estela* és encara un mot viu en diferents indrets; a més la forma valenciana *estrela* —segons ell— no és res més que la forma etimològica femenina *estela* amb la introducció d'una *r* per influència del castellà *estrella*.

Així, doncs, resulta que en català tenim tres formes (les dues genuïnes *estel* i *estela* i el castellanisme *estrella*), mentre que en totes les altres llengües hi ha només per a aquest mot una sola forma (les ja esmentades per a les llengües llatines i a més: ang. *star*, al. *Stern*).

Cal ara veure com repercuteix tot això en la terminologia pel que fa a les diferents accepcions especialitzades del mot que tractem. És ben sabut que en l'accepció principal i originària en català és més habitual i emprat tradicionalment el mot *estel* (i als llocs on és viu, *estela*), mentre que *estrella* és considerat clarament com un mot foraster. Així passa en el camp astronòmic, on es pot prescindir perfectament en català del mot *estrella*. Però en les altres accepcions això ja no és tan clar. Caldria veure què hem de fer, doncs, amb els diferents termes especialitzats: en zoologia (*estrella de mar*), en electrotècnia (*connexió en estrella*), en heràldica, etc. I també fins i tot en accepcions més familiars com *estrella* (en el món del cinema) o expressions com ara *tenir mala estrella*.

Però aleshores si *estrella* no és un mot utilitzat en català abans del segle XIX, caldria veure com es deia en aquells casos en què és emprat actualment (deixant de banda, naturalment, els que són del camp estrictament tecnològic modern i sense tradició en la nostra llengua). Així per exemple, segons Coromines, a l'*estrella de mar* els pescadors de diversos llocs de la costa li deien, cap el 1920, *estela marina*. I quant a una expressió com *tenir mala estrella* cal suposar que no és genuïna, si el mot *estrella* no ho és; Coromines això no ho diu i caldria aclarir-ho.

Si es vol prescindir del mot *estrella* en aquestes accepcions no astronòmiques, potser es podria aprofitar l'existència de les formes *estel* i *estela*, però no es veu gaire quina distinció cal establir que no resulti artificial ni arbitrària.

En resum, sembla prou clar que podem prescindir perfectament del castellanisme *estrella* en astronomia. Però hem de veure què fem en les altres accepcions del terme. Els especialistes diversos hi tenen la paraula.

(desembre 1993)

BASTIMENT I BASTIDOR

Hi ha qui dubta en l'ús d'aquests dos mots, prou semblants formalment. Tots dos són al Fabra, amb diverses accepcions, però no hi queda clar el significat general de *bastiment*. Val la pena que ho examinem a una mica de detall.

Els equivalents del català *bastiment* són: cast. *bastidor*, fr. *chassis* o *bâti*, it. *telaio*, ang. *frame* o *chassis*. El Fabra admet *bastidor* amb dos usos ben concrets: «armadura de fusta per a fixar les teles que s'han de pintar o brodar» i també com a terme de l'escenari del teatre. Ara bé, cal dir que, d'una manera general, l'equivalent català del castellà *bastidor* és *bastiment*.

Passa sovint, però, que per influència del castellà hom utilitza en català *bastidor* en casos en què és tradicional *bastiment* i en d'altres on, si bé no hi ha tradició, caldria també preferir sens dubte aquest mot, per coherència.

Així, en el camp tecnològic el *bastiment* és una «armadura, generalment metàl·lica, que serveix de suport a una màquina» (accepció que no figura al Fabra però sí a la GEC) i equival al castellà *bastidor*. Hem sentit emprar, en aquests casos, *bastidor*, però —segons Fabra— es tracta d'un *bastiment*. Efectivament el *Diccionari general* inclou el gal·licisme *xassis*, que defineix com: «Bastiment que sosté el motor i la carrosseria d'un carruatge automòbil / Bastiment de certs dispositius». Fabra s'expressa ben clarament: un *xassis* és un «bastiment». Observem, de passada, que utilitza aquest mot en una accepció general que no defineix.

Consultem ara els altres diccionaris catalans. El *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover-Moll ens permet de veure els usos i accepcions d'aquests dos mots; així podem constatar diversos casos concrets d'ús del mot *bastiment*, en què aquest significa «suport d'alguna peça, màquina, etc.» i equival al castellà *bastidor*. En canvi, en català *bastidor* només hi figura en les dues accepcions abans esmentades. I aquestes són modernes i preses del castellà. Cal remarcar, encara, que com a «marc per a una tela» antigament es deia també *bastiment*.

Coromines al *Diccionari etimològic i complementari* dóna prou documentació del mot *bastiment* com a terme antic. Efectivament, aquest mot fou corrent en els segles XIV i XV i tenia diversos significats: «certa mena de bastida per portar coses», «marc d'una porta, d'una finestra», i també «nau, vaixell». Mentre que les dues accepcions de *bastidor* esmentades només es documenten a partir del diccionari de Labèrnia.

Diguem, encara, que el mot *bastidor* no figura al *Diccionari Aguiló*, el qual només recull *bastiment*.

Sembla, doncs, que no hi ha cap mena de dubte sobre l'ús tradicional del mot *bastiment* en català, en accepcions molts variades. I que d'altra banda, *bastidor* no hi té cap tradició, ni ha estat emprat mai —d'una manera general— en lloc de *bastiment*. Per tant, fer servir *bastidor* en català en lloc de *bastiment* és un castellanisme blasmable.

Ara bé, la GEC inicialment feia això mateix i així admetia *bastiment* significat «armadura bàsica dels vehicles automòbils». Però en la segona edició, sorprenentment, va canviar *bastiment* per *bastidor*, canvi inexplicable i que creiem del tot desafortunat. Efectivament, aquest canvi representa afavorir l'ús d'un mot no genuí, pres del castellà, en lloc de preferir el tradicional. I no veiem a què pot obeir aquesta concessió gratuïta.

Creiem, doncs, que la GEC faria bé de restablir l'ús correcte i genuí de *bastiment*, tal com feia inicialment i tal com fan també —com ja hem dit— els diferents diccionaris catalans, d'acord amb l'ús tradicional, prou documentat.

(gener 1994)

ELS PALS I ELS BASTONS

Es tracta de dos mots ben corrents en la llengua però que a vegades algú confon erròniament. Cal recordar una vegada més que no són sinònims ni tampoc, error bastant corrent, el mot català *pal* és l'equivalent exacte i universal del castellà *palo*.

El mot *pal*, com els anàlegs de les altres llengües llatines –fr. *pal*, cast./it. *palo*, port *pau*–, procedeix del llatí *palus*. L'ús d'aquests mots és bastant semblant en totes les llengües; un *pal* és una «peça recta, d'una certa llargària, que es planta a terra per a sostenir alguna cosa». Però en castellà ha pres, a més, un sentit una mica diferent; en l'ús més corrent, resulta més propi sovint traduir-lo en català per *bastó* o *vara*, perquè el *pal* català correspon més aviat a allò que en castellà anomenen *poste*. Català i castellà, doncs, no fan el mateix ús del mot; el català fa servir *pal* molt semblantment a l'italià *palo*.

Ara bé, tot això és també aplicable òbviament al llenguatge especialitzat. Així en català parlem, per exemple, dels *pals* del telègraf o del telèfon, exactament com fa l'italià *palo*, mentre que el castellà prefereix utilitzar *poste* i el francès, *poteau*. *Pal* és també un terme dels vaixells, sinònim d'*arbre*, que és, però, el mot antic genuí, tal com afirma Coromines al *Diccionari etimològic i complementari*. Per a aquest ús no és català –recordem-ho– *màstil*, considerat un castellanisme inútil; per la mateixa raó, no l'hem d'emprar per a referir-nos al suport d'una antena, sinó que podem dir perfectament *pal d'antena*. *Pal* és emprat també per a designar els del marc de la porteria en el futbol i altres esports. Com a terme d'heràldica, *pal* té un ús coincident en totes les llengües.

Però, com ja hem dit més amunt, en català no hem de dir necessàriament *pal* en tots els casos en què el castellà diu *palo*; sovint no hi ha coincidència. Coromines remarca que no tots els usos del mot en català són genuïns ja que «l'extensió semàntica del mot és diferent en les dues llengües». Així aquesta llengua utilitza *palo* en frases com ara *pegar* (o *amenazar*) *con un palo*, *dar palo*, etc. en què més aviat es tracta d'una vara o d'un bastó. I també equival a 'garrotada, assot'. En altres casos, *palo* significa en castellà simplement 'fusta': *cuchara de palo*.

Hem sentit frases com *et pegaré amb un pal*, *duia un pal a la mà*, *et donaré un cop de pal*, etc. que denoten un ús del mot *pal* totalment bàrbar en català (només cal pensar que aquest mot equival al *poste* castellà). En aquests casos el català ha emprat sempre *bastó*. Anàlogament, una locució com *posar pals a les rodes* no és gens genuïna; en català diem *posar bastons a les rodes* (amb el significat de 'posar entrebancs'), que d'altra banda és com ho diuen en francès (*mettre des bâtons dans les roues*) i en italià (*mettere il bastone tra le ruote*), llengües que –com el català– conserven un significat i un ús del mot *pal* diferents del de *bastó*. Per això trobem inadequat definir *bastó*, com fa la GEC (diferentment del Fabra), a partir de «pal». Tampoc no ens sembla bé la definició de *bastonets* que figura la segona edició de la GEC (1986) i en el *Segon Suplement* de la primera (1989): «En alguns països orientals, parell de palets que s'utilitzen [...]»; tanmateix la 3a. edició del *Diccionari de la llengua catalana* (1993) l'esmena i defineix *bastonets* a partir de «varetas».

Però alhora que denunciem aquests usos del mot *pal* en català no gens propis, cal recordar un cop més allò que ja hauríem de saber a bastament: que no sempre dos mots anàlegs en dues llengües han de correspondre's exactament en tots els casos, malgrat que tinguin un origen comú, perquè una de les dues llengües (o totes dues) en pot haver modificat lleugerament el significat originari, eixamplat o restringit l'ús o, fins i tot, el pot haver canviat substancialment.

I finalment remarquem que en català no ens fa gens de falta el mot anàleg al castellà *poste*; ja tenim *pal*, que es perfectament bo en tots els casos en què aquesta llengua empra aquell terme.

(febrer 1994)

L'EMMOTLLAMENT

Aquest és un terme que a vegades algú oblida i, en el seu lloc, utilitza el castellanisme *moldeig*. És tracta del substantiu corresponent al verb *emmotllar*, derivat de *motlle* (o *motllo*). Els equivalents d'aquest darrer mot són: fr. *moule*, cast. *molde*, ang. *mould*, it. *stampo*. A partir d'aquests noms s'han creat en cada llengua els verbs corresponents: fr. *mouler*, cast. *moldear*, ang. *to mould*, it. *stampare*. Com a substantius hi ha els següents: fr. *moulage*, cast. *moldeo*, ang. *moulding*, it. *stampaggio*.

Observem, de passada, que en català derivem el verb a partir del substantiu mitjançant el prefix *en-* (en la forma *em-* en aquest cas, pel fet que s'anteposa a un mot començat amb *m*), cosa que no fan ni el francès ni el castellà. En canvi el sufix verbal aplicat en català coincideix amb el francès (en totes dues llengües el nom dona lloc al verb amb la forma més simple i directa: *-ar* en català, *-er* en francès). Tot i que en castellà hi ha com a derivat de *molde* el verb *amoldar* (o *modal*), és corrent en el camp tècnic l'ús de *moldear*, creat mitjançant el sufix verbal *-ear*. Aquest verb ha fet introduir en català la forma verbal bàrbara *moldejar*, que no solament s'ha format sense l'aplicació del prefix *en-* sinó també amb el sufix *-ejar*, pretesament equivalent universal del castellà *-ear*, cosa que no és certa d'una manera absoluta, com ja hem denunciat diverses vegades.²³ I si *moldear* ha fet aparèixer en català *moldejar*, no és gens estrany que *moldeo* hagi donat lloc a *moldeig*!

Algú pot creure que no caldria, potser, parlar d'aquests barbarismes i falses equivalències. Però malauradament són prou freqüents i sovint veiem emprats mots obtinguts simplement per adaptació directa dels corresponents mots castellans sense cap mena d'escrúpol, formats gairebé mecànicament i ignorant les regles més elementals de derivació de la llengua.

Però no esmenarem pas les coses si fem la substitució del radical *molde-* per *motlle-* amb la qual cosa ens surt el verb *motllejar*. Aquesta forma continua essent un calc del castellà; cal emprar la forma *emmotllar*, que com hem vist és un derivat del verb, obtingut diferentment amb uns altres elements.

Consultem ara els diversos diccionaris catalans. Constatem en primer lloc la vacil·lació que hi ha entre *motlle* i *motllo*. El *Diccionari general* recull *motlle* i no *motllo*, però d'altra banda admet *motllo* en la definició del verb *emmotllar*: «Donar (a una substància dúctil, tova) una forma determinada pitjant-la contra un objecte que fa de motllo». La GEC modifica, en aquesta definició, *motllo* per *motlle*. Però tant el DCVB com el *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines recullen *motlle* i *motllo* (com també les formes en *tl* en lloc de *tll*, emprades en àmplies zones del domini lingüístic: *motle*, *motlo*). Com a verb derivat d'aquest mot, els diccionaris recullen *emmotllar* (al DCVB hi ha també la variant *motllar*) i com a substantiu corresponent, *emmotllament*. El Fabra fixa, a més, *emmotllat* com a 'operació d'emmotllar', que la GEC substitueix per *emmotllament* ja que, de fet, aquest terme serveix tant per a l'acció com per a l'operació.

Tinguem en compte, doncs, que en català els termes correctes són *emmotllar* i *emmotllament* (o bé les variants esmentades).

(març 1994)

²³ Hem exposat el tema d'una manera general a «Sobre alguns verbs manllevats adaptats en *-ejar*», *Serra d'Or*, juliol-agost de 1992, p. 58. Cp. també «Sondar i sondejar», *Serra d'Or*, novembre de 1993. En altres articles n'hem analitzat més exemples.

ÉS REALMENT CATALÀ *CINTURÓ*?

Aquest és un cas una mica enrevessat que cal analitzar detingudament. El *Diccionari general* recull el mot *cinturó*, com també *cinyell*, però no deixa prou clar quina diferència hi ha entre tots dos. Ara bé, com sabem *cinyell* és un mot genuí i popular, encara viu en la llengua, mentre que d'altra banda cal veure si *cinturó* és realment un mot català. Vegem-ho tot seguit.

El mot *cintura* prové del llatí *cinctura*, que és un derivat del verb *cingere* 'cenyir'. Es tracta d'un mot comú a totes les llengües romàniques: cast. *cintura*, fr. *ceinture*, it. *cintura*. A partir del significat originari de «corretja emprada per a cenyir el cos», passà a designar, per metonímia, la part del cos on es col·loca. Passa, però, que només el francès i l'italià n'han conservat el significat originari; en canvi, tant el català com el castellà, que també tenien antigament *cintura* amb el significat esmentat —és a dir l'originari llatí—, modernament només l'usen per a referir-se a la part del cos. L'ús antic del mot en català és documentat al DCVB; en castellà apareix amb el significat esmentat al *Diccionario de Autoridades*.

Totes les llengües tenen, a més, el mot anàleg a *cinturó* (cast. *cinturón*, fr. *ceinturon*, it. *cinturone*), que és un derivat de *cintura* (=corretja) i que designa una «mena de corretja emprada pels militars». I aquí ja tenim un punt que cal esbrinar, ja que el sufix usat no té el mateix valor en totes les llengües, com és prou sabut. Efectivament, cal recordar, una vegada més, el significat oposat augmentatiu/diminutiu del dit sufix, segons les llengües. Però els diccionaris consultats no ho aclareixen gens. En francès és un mot datat al s. XVI; sembla que es tracta d'un mot creat per derivació a partir de *ceinture* mitjançant el sufix *-on*, que li dona un sentit diminutiu i que fou aplicat al *cinyell* de l'uniforme militar, el qual prengué unes dimensions més reduïdes. L'italià, segons alguns autors, el va prendre del francès i per això conserva aquest sentit diminutiu; però segons altres autors, *cinturone* és un mot creat en italià a partir de *cintura* amb el sufix *-one*, augmentatiu. En castellà *cinturón* sembla un derivat de l'antic *cintura*, mitjançant *-ón*, també de valor augmentatiu.

Tot això planteja el problema de l'origen de *cinturó* en català, perquè com a derivat de *cintura* mitjançant el sufix *-ó* no és gens clar. Efectivament, és un mot que no té cap tradició en la nostra llengua; el DCVB el recull com a mot pres modernament del castellà. D'altra banda, que en català *cinturó* no és genuí sinó d'origen castellà és tan evident que, com recorda Coromines, només cal observar que en català parlat sempre s'ha emprat en la forma *cinturon* i no en *-ó*, és a dir en la forma castellana sense adaptar. Deixant de banda l'antic *cintura*, en català tenim encara, com a mots vius per a designar aquest objecte, *cint*, *cintó* i *cinyell*. I no ens oblidem de *corretja*. Doncs, per què hem de preferir el mot castellà, arraconant els mots catalans, i fer-ne *cinturó* per calc? Fabra el va incloure al *Diccionari general*, certament, però a la *Gramàtica de la llengua catalana* del 1912 només dóna *cinyell* com a equivalent del castellà *cinturón*. *Cinturó* tampoc no figura al *Diccionari Aguiló*.

Quant a les equivalències dels termes usats en les llengües esmentades, veiem que el castellà va aprofitar l'existència del mot *cinturón* i li va donar el significat general de *cintura* (que actualment no empra), mentre que el francès i l'italià usen *cintura* d'una manera general i reserven *ceinturon* i *cinturone* per al d'ús militar. Per això el mot castellà *cinturón* és, de fet, l'equivalent del fr. *ceinture* i de l'it. *cintura*. El català, en haver abandonat *cintura* (en el sentit de 'cinyell') i no tenir ús real *cinturó* en el camp militar, és bastant lògic que aquest mot no hagi existit mai en la llengua. Tampoc no pot ésser un derivat modern de *cintura*, si aquest mot ha perdut el sentit original; és claríssim que es tracta d'un calc del castellà. No té cap sentit, doncs, emprar-lo com a mot general (a imitació del castellà), tenint en compte, a més, que ja hi ha els mots genuïns esmentats. En català no necessitem per a res el castellanisme *cinturó*.

A fi de millorar el Fabra, la GEC inicialment decidí donar la preferència a *cinyell* i deixar *cinturó* com a sinònim seu, amb la qualificació de castellanisme. Però després, en la segona

edició, en va invertir la preferència, donant pas, així, a l'ús de *cinturó* per a totes les accepcions anteriors de *cinyell* i deixant aquest com sinònim secundari, és a dir com a mot a arraconar. Creiem que aquesta decisió és del tot desafortunada, ja que arribar a preferir un mot d'origen foraster a un de genuí no és precisament el que s'ha fet fins ara en casos semblants, sinó que representa aplicar un criteri completament oposat al seguit per Fabra en l'obra de depuració del català.

Cal notar que, a més dels usos corrents, aquest mot té aplicació en certs camps específics. Així a la GEC trobem *cinturó de Van Allen*, *cinturó de seguretat*, etc., i encara hi ha termes com *cinturó de ronda* per a referir-se a una via de circumval·lació d'una població. Doncs bé, no creiem que l'ús de *cinturó* en aquests exemples sigui gens aconsellable: podem dir perfectament *cinyell de Van Allen* (com feia la GEC inicialment), *cinyell* o *corretja de seguretat*, etc. I quant a l'altre cas esmentat només cal recordar que els diferents *cinturons* construïts darrerament al voltant de Barcelona han estat designats després, amb molt bon criteri, amb el terme *ronda*.

Creiem, doncs, que caldria reconsiderar el canvi de la GEC i retornar a *cinyell* els significats genuïns, alhora que fóra bo d'arraconar *cinturó*, mot foraster innecessari. I recordem, de passada, que de vegades pot resultar més adequat un altre terme.

(abril 1994)

LES MIDES I LES MESURES

Aquests són dos mots prou semblants que a vegades es confonen. El català, en aquest punt, estableix una distinció que les altres llengües no fan. El *Diccionari general* de Pompeu Fabra defineix *mida* com «mesura, especialment lineal». Efectivament, en català fem ús d'un mot específic, *mida*, per a referir-nos concretament a les mesures lineals, mentre que emprem *mesura* com a terme genèric per a totes les altres. Les altres llengües només tenen un sol mot: cast. *medida*, fr. *measure*, it. *misura*, ang. *measure*. És un punt que cal tenir en compte.

En totes les llengües es parla de *pesos* i *mesures* d'una manera general: fr. *poids et mesures*, cast. *pesos y medidas*, it. *pesi e misure*, ang. *weights and measures*. En català s'ha emprat tradicionalment la forma completa *pesos, mides i mesures*, forma que consta ja en documents antics. Així, el capítol 89 de la Cort de Montsó del 1585 —document importantíssim en la història de la metrologia catalana— es titula «De pesos, midas y mesuras».

Ja hem dit que el *Diccionari general* ho deixa ben clar. I el mateix fa el DCVB. Però on hi ha una valuosa documentació és al *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines. Diu que «el gran quasi-sinònim de *mesura*, el cat. *mida*, és un mot tan antic com la llengua, i desconegut de totes les altres romàniques». Més endavant afirma que si bé aquests dos mots «pogueren fornir una opció, al principi, indiferent», després a poc a poc s'anaren diferenciant «amb tendència a preferir *mesura*, o servir-lo més viu, en les quantitats que expressen cabuda de líquids o de grans i fungibles, i *mida* per a les dimensions en distància, en grandària, etc.».

Anem ara als derivats de *mida* i *mesura*. De *mida*, tenim el verb *amidar* o *midar* i, d'aquest, el substantiu *amidament* o *midament*, mentre que de *mesura* fem *mesurar* i *mesuratge* o *mesurament*. Ara, quant a l'origen de *mida* és prou obscur i Coromines ho tracta a fons, alhora que fa veure la poca solidesa dels arguments del DCVB. Sembla però que la forma antiga és *midar*, mentre que *amidar* és relativament moderna. Del que no hi ha cap dubte és que *medir* i *medició*, mots que sentim prou sovint, són castellanismes no acceptables. Diu Coromines: «no manca algun testimoni antic d'aquest verb [*medir*] en català medieval, i ha tingut un cert curs novament després de la Renaix., però avui escau mirar-lo com un castellanisme, i tenir com a verament nostres només els verbs *mesurar*, i *amidar* derivat de *mida*.»

Diguem, de passada, que els mots *mesura*, *mesuret*, *measureta*, *mesuró*, *mesurola*, són noms de mesures tradicionals catalanes.

D'altra banda, una locució com ara *a mida que* es considera un calc del castellà *a medida que*; segons Coromines, la locució antiga i genuïna en català és *a mesura que*: «En realitat era enormement immotivat l'estrany retret de “purisme literari” que li feien alguns. Jo ho he sentit dir a gent ben pagesa, i fins rústica, des dels Pirineus fins a la Marina d'Alacant.»

Cal concloure, doncs, que d'una manera general al castellà *medida* li correspon en català *mesura*; recordem-nos, però, de *mida*, que serveix per a les de caràcter lineal. Anàlogament, per al castellà *medir* farem servir en general *mesurar*, mentre que per al substantiu tenim *mesurament* o *mesuratge*. Però no ens oblidem que, tractant-se de *mides*, els derivats són *amidar* o *midar* i *amidament* o *midament*. I rebutgem, és clar, *medir* i *medició*, que no són mots catalans.

(maig 1994)

SOBRE EL MOT «CREUERA»

Tenim en català el mot *creuera*, emprat en una colla d'aplicacions antigues i tradicionals. Segons el Fabra, la *creuera* és «el travesser de la guarnició d'una espasa» i també significa «nom de diferents objectes dispostos com el travesser d'una creu, o en forma de creu». Aquesta és l'accepció que aquí ens interessa, perquè dóna lloc a diversos usos del mot pel que fa a certs elements, peces, estris, etc., com veurem tot seguit.

Es tracta d'un mot que té una aplicació molt variada en mecànica, on s'utilitza per a designar peces o elements que formen part de diversos mecanismes, dispositius, etc. Els equivalents del català *creuera* en les altres llengües són: cast. *cruceta*, fr. *croisillon*, it. *crociera*, ang. *crosshead*.

Com veiem, el castellà usa en aquests casos el mot *cruceta*, que és un derivat de *cruz*. Algú podria creure que l'equivalent català de *cruceta* és *creueta*, però aquest mot no és —de fet— sinó el diminutiu de *creu* i no ha pres pas cap d'aquests usos especialitzats que té *cruceta* en castellà. Diferentment, el mot que el català ha emprat tradicionalment en aquests casos és *creuera*, mot també derivat de *creu*; d'altra banda, cal assenyalar que el castellà no té el mot anàleg a *creuera*. Emprar en català *creueta* en lloc de *creuera* no és, doncs, gens adequat; es tracta d'un calc del castellà, per molt que teòricament pugui semblar defensable el mot *creueta*, pel fet que és una peça en forma de creu. Cal rebutjar, per tant, per a aquests usos *creueta*, tot i que aquest és, evidentment, un mot correcte en català.

Resulta ben útil consultar el DCVB per veure els diferents casos d'aplicació del mot *creuera*; així veiem que és un element de construcció, o bé una peça del carro, del vaixell, d'un estri agrícola, de certes embarcacions, etc.

També el *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines documenta el mot i en dóna exemples d'ús antic.

La GEC estableix algunes accepcions tècniques de *creuera*. La *creuera* era una peça de l'antiga farga; modernament té diverses aplicacions: així és un element d'una màquina tèxtil, la peça d'una biela en certs motors o en una màquina de vapor, etc. Però d'altra banda fixa *creueta* per a la peça bàsica d'una junta de Cardan, la qual cosa és ben sorprenent ja que es tracta d'una veritable *creuera*; hi ha les mateixes raons per a dir-ho així que en els casos anteriors.

Tot això dóna idea de la gran vacil·lació que hi ha en català pel que fa a la fixació de molts termes tècnics, on la influència del castellà no ha actuat sempre en el mateix sentit: en alguns casos les solucions s'han adaptat al mot català genuí i tradicional mentre que en d'altres —i sense que hi hagi cap més motiu que el pur atzar— s'han calcat del castellà sense cap escrúpol. I així se'ns ha produït en català massa sovint un autèntic desgavell lingüístic quant a la terminologia, situació que no ocorre —com és obvi— en altres llengües més normalitzades.

Com a conclusió, creiem que és del tot evident que cal aprofitar l'existència de *creuera* (terme que —com hem vist— ha estat emprat tradicionalment en una colla de casos concrets) per a designar modernament qualsevol «peça o element en forma de creu». tal com hem exposat anteriorment. Sembla, doncs, ben dar que cal dir *creuera* i no *creueta* en el cas abans esmentat.

(juny 1994)

AÏLLAR I ISOLAR

Aquests dos verbs figuren en tots els diccionaris catalans com a sinònims, Són, doncs, dos mots acceptats com a bons. Però, com passa en casos anàlegs, caldria veure quin és preferible.

Intuïtivament, la primera impressió és que *isolar* i *isolament* són mots presos del francès. ateses les analogies de forma amb els mots d'aquesta llengua i tenint en compte que no són derivables de cap mot català, a diferència d'*aïllar* i *aïllament*, que deriven del mot català *illa*. Pot semblar, doncs, que es tracta de mots forasters que caldria rebutjar o almenys deixar com a secundaris enfront dels genuïns *aïllar* i *aïllament*. Però, d'altra banda, observant que *aïllar* és un verb creat a partir del mot *illa* seguint el model del castellà *aislar* —que l'ha creat a partir de *isla*— hi ha qui ha insinuat que pot tractar-se d'un calc (un calc més) del castellà. No fóra, doncs, de creació pròpiament autòctona. Què cal fer, doncs? Vegem-ho.

Observem, de passada, que els mots de la mateixa família que *isolar* no poden ésser considerats realment gal·licismes, tot i que són presos amb tota seguretat del francès: en aquesta llengua són pròpiament italianismes, com així ho constaten els diccionaris francesos. Efectivament, en italià són derivats del mot *isola* «illa», que en francès és *île*. En it. hi ha *isolare*, *isolante*, *isolamento*. Anàlogament, el fr. té *isoler*, *isolant*, *isolement*. En cat. són *isolar*, *isolant*, *isolament*. El castellà no té les formes anàlogues, sinó que fa *aislar*, *aislante*, *aislamiento*, formes que es corresponen perfectament amb les existents també en català *aïllar*, *aïllant*, *aïllament*. L'anglès té els mots *insulant*, *insulate*, *insulation*, *insulator* (que són, de fet, mots cultes fets a partir del llatí *insula*), al costat dels *isolable*, *isolate*, *isolation*. Aquests no són, però, sinònims dels primers, sinó que hi ha una distribució semàntica entre totes dues sèries; en general per a les accepcions tècniques emprades de la sèrie *insula-*, També l'alemany té els mots manllevats de la mateixa sèrie: *Isolation*, *Isolator*, *Isolier*, *isolieren*.

Com veiem, els mots de la sèrie *isola*, d'origen italià, són comuns a diverses llengües. No és, doncs, tan anòmal que també els tinguem en català. Però nosaltres tenim dues formes sinònimes, *isolar* i *aïllar* (amb els corresponents derivats), mentre que en totes les altres llengües només hi ha una forma única. Ara, entre *isolar* i *aïllar*, quina preferirem?

Recordem que, a més dels usos generals, aquests mots tenen aplicació al camp científic i tècnic: física, tecnologia, enginyeria, medicina, biologia, etc. Més concretament, són ben usuals en tècniques diverses: construcció, electrotècnica, tècnica del so, etc. Per això, fóra bo triar-ne un com a preferent.

Mirem ara què diuen els diccionaris catalans.

El *Diccionari general*, com hem dit, els fa sinònims i dona la preferència a *aïllar*. Recull com a formes secundàries la sèrie següent: *isolable*, *isolació*, *isolador*, *isolament*, *isolar*. Els mots preferents són: *aïllable*, *aïllador*, *aïllament*, *aïllar*. No hi ha el corresponent mot en *-ció*; contràriament recull *isolació*, que defineix com a «acció d'isolar».

El DCVB fa com el Fabra, però no documenta cap dels mots.

Una mica més de documentació aporta Coromines al *Diccionari etimològic i complementari*. Diu que *aïllat* «ja té una certa antiguitat i arrelament» i en dona usos del segle XVII: «Potser, doncs, no és calc del castellà (on *aislar* no es documenta abans del segle XV).» D'altra banda afirma que

«la forma italianitzant i francitzant *isolat* no sembla ser antiga en català (manca encara en els diccs. de princ. s. XX), però avui està ben consolidada i ja l'usaren escriptors de fi del s. XIX». També afirma que *isolació* és un anglicisme innecessari.

Tot això ens diu que cap dels dos mots no és pròpiament antic en català. Però tots dos han estat acceptats i no hi veiem raons per a preferir *isolar*. D'altra banda, una preferència absoluta per a *aïllar* no sembla tampoc prou clara, almenys amb la informació de què disposem. Caldria que algú més hi digués també la seva.

Comentem-ne ara un altre punt. Al Fabra no hi ha l'adjectiu *aïllant*; segons el *Diccionari general* cal dir també *aïllador -a* (així hi ha l'exemple «la fusta és una substància aïlladora»). Però la GEC va introduir el terme *aïllant* per a indicar la substància, mentre que *aïllador* serveix per a referir-se a l'objecte o peça. Això coincideix amb el que fan les altres llengües: fr. *isolant/isolateur*, it. *isolante/isolatore*; cast. *aislante/aislador*; ang. *insulant/insulator*. Remarquem, a més, que l'equivalent d'*aïllant* és adjectiu i substantiu en totes les llengües, mentre que l'equivalent d'*aïllador* només és substantiu. No sabem el motiu pel qual Fabra va establir únicament el mot *aïllador* i no *aïllant*, però val veure que, la distinció esmenta la fan totes les llengües. Cal observar, però, que tot i que hi ha termes en *-dor/-tor* que designen substàncies (*activador*, *espessidor*, *reductor*, *conductor*) en general, sempre que la llengua admet les dues possibilitats, la tendència observada és que els adjectius en *-ant* indiquen més aviat substàncies, mentre que els mots en *-ador* es refereixen especialment a estris, aparells, objectes, etc.: *radiant/radiador*, *refrigerant/refrigerador*, *assecant/assegador*.

Per això, creiem que cal fer tal com fa la GEC: en català hem de tenir també tots dos mots i fer la distinció en *aïllant* i *aïllador*, anàlogament al que fan les altres llengües.

(juliol-agost 1994)

SALA I SALÓ

Es tracta de dos mots completament habituals en la llengua. Tots dos figuren en tots els diccionaris catalans i pot semblar que no ofereixen cap problema a l'hora d'emprar-los correctament. Però cal remarcar-ne alguns aspectes essencials. Parlem-ne, doncs.

A primer cop d'ull pot semblar que *saló* és un mot derivat de *sala* mitjançant el sufix *-ó*, sufix comú a totes les llengües llatines: cast./fr. *-on*, it. *-one*. Els dos mots *sala* i *saló* existeixen en totes les llengües esmentades i tenen formes anàlogues: fr. *salle/salon*, cast. *sala/salón*, it. *sala/salone*. Això pot fer pensar que la correspondència és perfecta però, com és prou sabut, en català el sufix *-ó* és sempre diminutiu i això no encaixa amb el significat del terme *saló*, que més que una «sala petita» és més aviat una «sala gran». Hi ha, doncs, una contradicció. Vegem, però, què passa en les altres llengües.

Recordem, de passada, la conversa filològica núm. 349, on Fabra diu que «algú ha volgut veure en *saló* (del francès *salon*, de l'italià *salone*) un derivat de *sala* mitjançant el sufix català *-ó*, i com que aquest sufix serveix per a formar diminutius, ha pretès que *saló* no pot significar *saló* (ço és *salon*) sinó *sala petita*».

Saló és, de fet, en català un mot foraster pres del francès *salon*, mot que aquesta llengua prengué de l'italià *salone*. Això explica el caràcter augmentatiu del mot, caràcter que no encaixa en francès ni tampoc en català, però sí en italià. Efectivament, l'ús dels sufixos esmentats és diferent segons la llengua. Així, com ja hem comentat en altres ocasions²⁴, en italià el sufix és augmentatiu, com en castellà i en portuguès, mentre que en francès, com en català i en occità, és sempre diminutiu.

Cal considerar, doncs, aquest sentit augmentatiu de *saló* com a excepcional en català però explicable per l'origen del mot. També ho és en francès, i així ho han acceptat. Contràriament, l'italià té alguns mots en *-one* presos del francès i hi ha entrat amb el seu significat originari diminutiu, estrany a l'italià.

Coromines, al *Diccionari etimològic i complementari*, fa unes observacions interessantíssimes i molt encertades que cal tenir en compte en català i que no fan sinó corroborar el que hem dit. Diu que «convé no abusar de *saló* ... calcant l'ús del cast. i el fr. *salon*». En català *sala* ha tingut sempre el significat de sala extensa, i, «per a les de proporcions modestes, tenim nosaltres *saleta*, i si volem posar més de relleu que és una dependència vasta s'ha dit des d'antic *una gran sala*». Fins i tot remarca que «l'ús tradicional havia estat sempre de dir *la Sala de Cent* i no *Saló de Cent*, en el palau municipal de Barcelona».

Saló té, doncs, uns usos molt concrets, que fan referència a una sala per a «repcions luxoses o intel·lectuals» i és emprat, per gal·licisme, sobretot per a referir-se a exposicions públiques periòdiques: *saló de l'automòbil*, *saló nàutic*, etc. També s'empra per a designar el local de certs establiments, com ara *saló de bellesa*. Diguem, de tota manera, que aquests usos són molt moderns i no tenen cap tradició en la nostra llengua.

És a dir que, en general, cal preferir el mot *sala* en català (així diem *sala d'espera*, *sala*

²⁴ Cp. És realment català «cinturó»? «Serra d'Or», abril de 1994, pàg. 30; també a *El llenguatge científic i tècnic*, Col. Eng. Ind. de Catalunya, 1993, n'hem fet esment (pàg. 258-259).

d'exposicions, sala d'operacions). Deixem, doncs, *saló* només per als usos especialitzats esmentats, però no és gens recomanable d'emprar-lo en lloc de *sala*.

(setembre 1994)

SOBRE EL MOT «PICONADORA»

En català ha estat proposat *piconadora* com a equivalent del castellà *apisonadora*. Es tracta d'un terme d'obres públiques que correspon a una màquina ben coneguda que hom fa servir per a aplanar i compactar terra en obres civils de carreteres, ferrocarrils, urbanisme, etc. Ara, creiem que el terme *piconadora* no respon sinó a un calc del castellà i, a més, no serveix prou bé per a designar aquesta màquina. Vegem per què detingudament.

Els orígens del mot són fàcils d'endevinar. Calia trobar un mot català per a traduir el castellà *apisonadora*; així aparegué *piconadora* com a pretès equivalent seu, mitjançant el raonament següent: el mot castellà és un derivat del verb *apisonar*, que ho és de *pisón*; a aquest li correspon en català *picó*, a partir del qual es deriva el verb *piconar*, i el substantiu *piconadora*, mots tots recollits al Fabra. Doncs, per una mena de regla de tres, *piconadora* és l'equivalent català del mot castellà *apisonadora*. Deixant de banda l'arbitrarietat, el raonament podria ésser vàlid, si els termes originaris en totes dues llengües fossin realment idèntics semànticament. Però aquest no és el cas, com ho podem veure en comparar el castellà *pisón* amb el català *picó*.

Quan diem que dos termes són equivalents, volem dir que són «termes de llengües diferents que s'apliquen a un mateix objecte». Ara, un *picó* és un estri que serveix per a compactar i comprimir la terra, mitjançant un moviment alternatiu vertical. Doncs bé, aquest estri és designat en castellà amb el mot *pisón*. Per això diem que els mots *picó* i *pisón* són equivalents. Però cal observar que no tenen el mateix origen: *picó* ve de *picar*, mentre que *pisón* ve de *pisar* (cat. *trepitjar*). I no pel fet que *picó* equivalgui a *pisón*, els derivats catalans de *picó* han d'ésser necessàriament els equivalents exactes dels corresponents derivats castellans de *pisón*. Això ens indica un fet que fins ara no ha estat tan posat en relleu com caldria: una equivalència terminològica no implica necessàriament sempre una identitat semàntica dels termes.

Creiem que aquest punt és molt important i explica algunes particularitats lingüístiques que apareixen en comparar dues llengües. I ara ens interessa considerar-lo per al cas que analitzem. Efectivament —com veiem— en català ha dominat, per a designar l'objecte esmentat, la idea de «picar», mentre que en castellà ho ha estat la de «pisar». I és que, en fer l'afermament de terres mitjançant un picó, de fet, hom feia totes dues coses per a compactar la terra: «picar» i «trepitjar»; això es designa en català amb *piconar* i en castellà amb *apisonar*. Ara, en fer-ho mecànicament, el castellà pot continuar utilitzant el mateix verb perquè no s'ha perdut la idea de «trepitjar», però en català ja no és així. Efectivament, les màquines modernes no «piconen» la terra; simplement la compacten per pressió (deguda a un pes). No hi ha per enlloc la idea de «picar»; es manté, això sí, el concepte de «trepitjar». Per això creiem que no podem emprar en català *piconadora* per a aquesta accepció; en canvi aquest mot pot servir per a designar qualsevol «màquina que picona mitjançant un picó o a la manera d'un picó», és a dir que treballi «a cops».

Cal, doncs, trobar un altre terme per al català. Les altres llengües no ens ajuden gaire; com a equivalents del cast. *apisonadora*, tenim: fr. *rouleau compresseur*, it. *rullo compressore*, ang. *road roller*. Si no veiem la manera de fer servir en català el terme corresponent *corró*, podem aprofitar els verbs *compactar*, *afermar*, o fins i tot *afetgegar*, i fer, per a la màquina, *compactadora*, *afermadora* o *afetgeadora*.

No sabem que ningú hagi fet cap observació fins ara sobre el mot *piconadora*. Al marge de les objeccions exposades, caldria que algú més hi digués la seva.

(octubre 1994)

EL PONT AERI

Ja s'ha fet familiar entre nosaltres el terme *pont aeri*. I d'una manera especial entre els qui es fan un tip de viatjar amb avió entre Barcelona i Madrid. Ara bé, cal reconèixer que aquesta denominació resulta una mica estranya. Per què ho diem així, doncs? És acceptable? Intentarem de veure-ho tot seguit.

El terme *pont aeri* existeix en la majoria de llengües i va néixer com a terme d'estratègia militar; consisteix a establir, des del lloc adient, un servei d'abastament de queviures, armes, municions o qualsevol vehicle volador. La denominació té una certa lògica per tal com fa referència a un concepte que deriva del de «pont (terrestre)»: aquest té per missió unir dos territoris o zones entre els quals hi ha un obstacle natural que els separa (generalment un riu, una riera, un torrent, una vall, un esvoranc, etc.). I per tal d'establir una via de comunicació ininterrompuda cal construir un «pont» que salva l'obstacle esmentat i enllaça així tot dos costats. Doncs, anàlogament, per a unir dos territoris entre els quals hi ha un obstacle terrestre —però no natural sinó humà (tropes enemigues, terreny tancat o minat, fortificacions, filats, etc.) — hom decideix de fer un transport aeri i establir així un enllaç segur: una mena de «pont aeri». En aquest sentit el terme és universal: cast. *punte aéreo*, fr. *pont aérien*, it. *ponte aereo*, al. *Luftbrücke*; en anglès és *airlift* «elevador aeri».

Vist això, creiem que no té gaire solta utilitzar el terme *pont aeri* per a designar un enllaç regular amb avions entre dos punts o ciutats, com el que hi ha establert des de fa temps entre Barcelona i Madrid. A l'aeroport de Barcelona figura, com a terme anglès equivalent al *pont aeri*, *air shuttle*, és a dir «llançadora aèria». Doncs bé, en transports no és gens estrany emprar el terme *llançadora* per a referir-se a un servei de vehicles regular i continuat, generalment de gran freqüència, entre dos punts; així aquesta sèrie de viatges d'anar i tornar contínuament facilita el trasllat de passatgers o de mercaderies. Podríem dir que el vehicle fa de «llançadora», imitant el moviment que fan les llançadores dels telers. Així hem sentit parlar sovint de *trens llançadora* o d'*autobusos llançadora*. Doncs bé, totes les llengües admeten aquest mateix terme per a designar serveis d'aquest tipus: cast. *lanzadera*, fr. *navette*, it. *navetta*, ang. *shuttle*; l'alemany fa *Pendelverkehr*, terme que fa referència més aviat a un moviment de tipus «pendular». Recordem que el cèlebre Eurotúnel, inaugurat fa uns mesos, enllaça Gran Bretanya amb el continent europeu mitjançant un tal servei ferroviari que duu el nom de «The Shuttle». D'altra banda, és prou conegut el terme anglès *space shuttle*, divulgat darrerament amb els progressos de l'astronàutica i que ha estat traduït per *llançadora espacial*: cast. *lanzadera espacial*, fr. *navette spatiale*, it. *navetta spaziale*.

No fóra, doncs, més lògic designar el servei abans esmentat utilitzant el mot *llançadora* en lloc de parlar de *pont aeri*, que és, per a aquest ús, un calc del castellà? Es podria dir *servei llançadora*, *avió llançadora*, *llançadora aèria*, etc.

No fa pas gaire vam llegir a la premsa que la denominació de *punte aéreo* va ésser registrada en castellà per a aquest servei. Això sol podria forçar a mantenir en català el terme *pont aeri*. Però, aleshores, per què en anglès el mateix aeroport dona com a equivalent *air shuttle*? Vol indicar això que els anglesos poden designar-ho com vulguin, lliurement, mentre que els catalans, no? Si és així, cal que ho meditem bé.

(novembre 1994)

ÉS ADMISSIBLE EL VERB «SIMULTANIEJAR»?

Aquest verb, que no és al Fabra ni al DCVB, pretén ésser un derivat de l'adjectiu *simultani* mitjançant el sufix verbal *-ejar*. Tampoc no figura a la GEC però ha estat admès recentment a la 3a. edició del *Diccionari de la llengua catalana*. És admissible? Cal analitzar-ho detingudament, perquè no ho acabem de veure clar.

La forma *simultanejar* ha estat rebutjada amb raó com a calc del castellà i pel fet d'ésser mal formada en català. Pompeu Fabra ja va denunciar aquesta forma a la conversa filològica núm. 558, on afirma que «*simultanejar* és una forma defectuosa». Fabra dóna tres possibles solucions per al verb: «Si de *simultani* volíem formar un verb en *-ar*, aquest hauria d'ésser *simultanejar* (com de *línea*, *alinejar*), o bé en el cas d'utilitzar el nostre sufix *-ejar*, *simultaniejar* (com de *desvari*, *desvariejar*), o bé encara, emprant el sufix *-itzar*, *simultanitzar* (com d'*homogeni*, *homogeneïtzar*).» Però després sorprenentment no en va admetre cap al *Diccionari general*. És un punt que caldria tenir en compte i que invita a meditar una mica, que sempre és bo.

Coromines, seguint Fabra, rebutja *simultanejar* i diu: «Si *simultaniar* no agrada es podria pal·liar amb *simultaniejar*... »

Analitzem ara les tres solucions proposades per Fabra. De les tres, creiem que la menys aconsellable és precisament *simultaniejar*. Vegem per què.

Es tracta d'un derivat de *simultani*, adjectiu pres del llatí *simultaneus*. Aquests mots acabats en *-ani* (i també els en *-eni* i *-oni*) són adaptacions modernes de les formes pròpies del català antic, que eren en *-eu* (femení *-ea*), preses de mots llatins en *-eus* inaccentuat, tal com ja va deixar clar Fabra.²⁵ Doncs bé, els derivats d'aquests adjectius recuperen la *e* etimològica (en lloc d'una *i*); així a partir de les formes en *-i* es formen substantius en *-eiat*. Això ens fa veure per què Fabra dóna com a solució *simultanejar* (i no *simultaniar*), anàlogament a *alinejar* malgrat *línia*, on aquesta *i* és adaptada modernament. Per això, una altra solució possible és *simultaneïtzar*, anàlogament a *homogeneïtzar* (fet a partir de l'adjectiu *homogeni*), verb no recollit al Fabra però acceptat a la GEC. Observem, però, que Fabra esmenta —com hem vist— el verb *homogeneïtzar* (derivat d'*homogeni*); tanmateix modernament ha estat acceptat en la forma *homogeneïtzar*, més d'acord amb *homogeneïtat*. Doncs, en lloc de *simultanitzar* (tal com proposa Fabra), farem *simultaneïtzar*.

Considerem ara la forma en *-ejar*. Aquest és un sufix popular català, com ja hem vist en ocasions anteriors,²⁶ que s'afegeix a mots catalans per a formar verbs ben corrents en la llengua. Però difícilment és aplicable a un mot com ara *simultani*, ben poc popular, de la mateixa manera que no és aplicable (i de fet la llengua no l'ha aplicat mai) a adjectius semblants com *homogeni*, *instantani*, *momentani*, etc. En casos així és preferible aplicar el sufix *-itzar*, que és la forma culta de *-ejar*.

Cal dir-ho ben clar: L'única raó plausible que justifica la forma en *-ejar* en català és l'existència del verb *simultanejar* en castellà. A partir d'aquest, el català introdueix el barbarisme *simultanejar*,

²⁵ A les converses filològiques núms. 352 i 353. Vegeu també el nostre article *Estanqueïtat o estanquitat?*, «Serra d'Or», desembre de 1982, pàg. 43, recollit a *Novetat i llenguatge*, Tercera sèrie, pàgs. 62-64.

²⁶ El tema és exposat d'una manera general a *Sobre alguns verbs manllevats adaptats en «-ejar»*, «Serra d'Or», juliol-agost de 1992, pàg. 58. En altres articles n'hem analitzat diversos exemples concrets.

calcat del castellà, tot suposant erròniament que es tracta d'un verb castellà en *-ear*. Doncs bé, per aquest sol fet, el català l'ha format en *-ejar*, com si no hi hagués cap més possibilitat. I, aleshores, no gosant rebutjar el calc, el dissimulem canviant *simultanejar* en *simultaniejar*, que continua essent un calc.²⁷ Creiem que abans que emprar el sufix *-ejar* fóra molt millor fer *simultanejar* (coincidint així amb la forma castellana); només cal recordar el cas de l'adjectiu castellà *maleable*, que hom volia adaptar en català en la forma *mal-lejable*, quan resulta que la forma bona és precisament *mal-leable*!

Però, al marge d'aquestes consideracions, ens demanem: Necessitem realment en català aquest verb? Cal reconèixer-ho: la necessitat ens ve únicament de l'existència del verb en castellà i això sol explica que nosaltres el trobem imprescindible. Però si la resta de llengües no el tenen, cosa que indica que no el necessiten per a res, per què nosaltres no podem prescindir-ne? Aquest és un mal propi de les llengües supeditades i resulta difícil d'alliberar-se'n: hi ha una tendència inevitable al mimetisme que fa que tot allò que crea la llengua dominant ha d'ésser forçosament imitat per la llengua dominada. No poden ésser més oportunes les paraules de Fabra amb què comença l'esmentada conversa 558: «Una conseqüència de la supeditació d'una llengua a una altra és que hom cregui que cada mot d'aquesta ha de tenir en aquella un mot que li correspongui exactament. El castellà, derivat de l'adjectiu *simultáneo*, té un verb *simultanejar*; l'italià, el francès, l'anglès prescindeixen molt bé d'aquest verb; però el català no pot prescindir-ne. Llavors manlleua aquest verb al castellà, i en fa *simultaniejar*».

Com a conclusió de tot plegat, creiem que la forma més adequada en català per al verb esmentat, si no trobem la manera de prescindir-ne, és *simultaneïtzar*.

(desembre 1994)

²⁷ D'aquest fenomen, que podríem anomenar «calc dissimulat», en parlarem en una altra ocasió.

ELS MÀNECS

El mot *màneg*, prou corrent, és ben conegut de tothom i no ofereix cap dubte quant a l'ús. Sembla, doncs, que no caldria parlar-ne gaire. Però volem exposar-ne uns quants casos d'aplicació concrets que no fan sinó confirmar un punt que ja vam analitzar anteriorment, a propòsit de l'ús abusiu que hom fa —massa sovint, malauradament— del mot *pal*.²⁸ Vegem-ho tot seguit.

Les equivalències del mot *màneg* en les altres llengües romàniques no poden ésser més coincidents: cast. *mango*, fr. *manche*, it. *manico*. Tots aquests mots provenen del llatí *manicus*. Ara bé, volem fer una remarca general sobre l'ús d'aquest mot pel que fa a l'accepció significant «suport auxiliar d'un estri, eina, instrument, etc.». En aquest sentit hem sentit dir prou sovint bàrbarament en català *pal*, a la castellana, emprant aquest mot amb un sentit que no ha tingut mai en català, com ja vam comentar. Doncs bé, ara hi podem afegir que el mot *màneg* serveix perfectament en molts casos per a evitar l'esmentat calc del castellà, que utilitza *palo* en lloc de *mango* o que a vegades els usa indistintament; així nosaltres en rebutjar, com ja vam dir, *pal*, el podem substituir per *màneg*.

És després d'escriure aquelles notes, on combatíem l'ús de *pal* en substitució de *bastó*, que ens vam adonar que Pompeu Fabra, al *Diccionari general*, fa servir molt sovint el mot *màneg* per a referir-se al de diverses eines. Així *màneg* surt a la definició de: *aixada, destrat, espolsadors, falç, martell, pala, pic*, etc. I a *màneg*, després de la definició, dona els exemples següents d'ús del mot: *destrat, ganivet, paraigua, escombra, pala, aixada, paella; violí, guitarra*. A més, tant a *màneg* com a *paella*, recull com a exemple: *Tenir la paella pel màneg*.

En altres definicions Fabra utilitza altres mots que *màneg*. Així, a *escombra* fa servir *bastó* o *canya*; a *paraigua*, *bastó*; a *maça*, *bastó* o *màneg*; a *fletxa*, *tija*. Com veiem, no introdueix enlloc el mot *pal*, tal com entenem que aquest mot no serveix en els casos esmentats. Només hem trobat dos casos on utilitza *pal*: *perxa* i *llança*; són dos objectes més llargs que els anteriors —val a dir-ho—, però tot i això caldria analitzar aquest ús de *pal* en la definició d'aquests dos mots.

Els diccionaris d'altres llengües ens permeten de veure quin és el terme que fan servir en les definicions corresponents a les diverses entrades que ens interessin. Així en castellà *mango* surt a *martillo, pala, maza, cuchillo; vara, a lanza, pértiga; varilla a flecha; palo a hacha, pico, escoba; bastón a paraguas*. El francès usa *manche* a *pic, pelle, marteau, balai, parapluie, couteau; a flèche* usa *tige; a lance, hampe* (que significa «long manche»). L'italià fa servir *manico* a *pala, martello, scopa, mazza, coltello; bastone, a pertica; asta, a freccia, lancia*.

Com veiem, el terme anàleg a *màneg* és prou corrent en totes les llengües, mentre que el castellà, que també fa un ús notable de *mango*, en certs casos utilitza *palo*, cosa que no fa cap més llengua.

Com a conclusió, diguem que en català, a més de *bastó* i d'altres termes semblants, tenim *màneg*, amb el qual podem evitar d'emprar *pal* —a imitació del castellà— en aquells casos, com els que hem vist, en què no és pas un veritable *pal*.

(gener 1995)

²⁸ Cp. *Els pals i els bastons*, «Serra d'Or», febrer 1994, pàgs. 43-44.

ANTESALA O AVANTSALA?

Hi ha qui vacil·la sovint entre aquestes dues formes; totes dues són possibles, però creiem que fóra millor preferir-ne una i rebutjar l'altra per supèrflua. Què hem de fer, doncs? Intentem d'aclarir-ho tot seguit.

Malgrat que al Fabra hi ha *antesala*, la GEC acceptà *avantsala* i eliminà *antesala*. Atès que és un canvi de prefix, cal que analitzem l'ús de tots dos prefixos *ante-* i *avant-* en català.

Com és fàcil de constatar, el prefix *ante-* és una forma culta comuna a totes les llengües i procedent del llatí *ante-*. En italià hi ha a més la variant *anti-* (que cal no confondre amb el prefix *anti-*, d'origen grec, que és comú també a totes les llengües i que significa «oposició o inversió de sentit»); la forma *ante-* és sempre culta, mentre que, en certs mots adaptats, el prefix pren la forma *anti-*. Aquesta variant *anti-* apareix també en francès en algun mot pres de l'italià, com *antichambre*.

Ara, en català hi ha, a més d'*ante-*, el prefix *avant-* d'origen popular, el qual existeix anàlogament en francès però és inexistent en les llengües restants. Així tenim nosaltres mots com ara *avantbraç*, *avantmuralla*, *avantpassat*, *avantguarda*, *avant-port*. En francès hi ha *avant-bras*, *avant-cour*, *avant-projet*, *avant-garde*, *avantport*. Cal dir que en italià hi ha el prefix *avan-* (o *avam-*) —escurçament d'*avanti*—, amb el qual s'han format alguns mots com ara *avanscoperta*, *avanspettacolo*, *avanstruttura*; sovint són gal·licismes: *avambraccio*, *avanguardia*, *avamporto*, etc. En castellà no hi ha mots genuïns en *avant-*.

Doncs bé, en català el prefix *ante-* és sempre culte i apareix en formes com *antecedent*, *antediluvià*, *antepenúltim*, etc. Però, per a les formacions populars, la llengua fa servir la forma *avant-*: *avantbraç*, *avantmuralla*, etc., i això ens fa veure que cal fer anàlogament *avantsala*, *avantcambra* i anàlegs. Atès que tots aquests mots són en *ante-* en castellà, sembla que les formes *antesala*, *antecambra* siguin creacions fetes a imitació d'aquest idioma, que només té una sola forma de prefix. Però nosaltres tenim el prefix propi no culte *avant-*, que s'adiu millor per a les formacions fetes a partir de mots catalans corrents. Hauríem de reservar en català, doncs, el prefix *ante-* per a formacions cultes. En aquest punt ens podem guiar pel francès, llengua que fa una distinció anàloga: cal observar, però, que en francès hi ha *antichambre*, pres de l'italià *anticamera*, que fa bastant estrany.²⁹ També hi ha *antisalle* (it. *antisala*), ben poc corrent.

Si bé Fabra no explica enlloc la distinció entre *ante-* i *avant-*, Moll a la *Gramàtica històrica catalana* diu que «*ante- expresa precedencia de tiempo o de lugar; se encuentra en cultismos como anteceder y sirve para nuevas formaciones como anteposar, si bien suele preferirse su sinónimo avant- (avantposar, avantpassats)*».

Els diferents diccionaris catalans no fan sinó corroborar tot el que hem dit. Segons el DCVB *antesala* i *antecambra* són mots presos del castellà modernament, sense cap tradició en català. El *Diccionari d'Aguiló* recull *antecambra* però no *antesala*. Coromines al *Diccionari etimològic i complementari* afirma que «abunden ja d'antic: *avantbraç*, *avantguarda*, *avantcambra*, *avantcor*, *avantdit*, *avantllotja*, *avantmuralla*, *avantpassat*, *avantport*; i els neologismes *avantposar* i *avantsala...*».

²⁹ Segons el *Dictionnaire de la langue française du seizième siècle* (1925) d'Edmon Huguet és un mot blasmat per E. Pasquier, a *Recherches de la France*; hi ha més raó de dir *avantchambre*.

Sembla, doncs, prou clar que cal fer en català, d'acord amb la GEC, *avantsala* i *avantcambra* en lloc d'*antesala* i *antecambra*.

(febrer 1995)

BOMBAR I BOMBAMENT

El verb *bombar* és al *Diccionari general* i significa «treure aigua per mitjà d'una bomba». El substantiu corresponent és *bombament*. Els equivalents en les altres llengües són: cast. *bombear/bombero*, fr. *pomper/pompage*, it. *pompare/pompamento*. Però sentim a vegades i cada cop més sovint en català *bombejar* i *bombeig*, que no són sinó els calcs corresponents dels equivalents castellans. Malgrat tot, convé recordar que entre la gent del ram es mantenen encara vives les formes genuïnes. Efectivament, en català sempre s'havia dit *bombar* i *bombament*; les altres formes són molt recents i no ens semblen gens genuïnes.

Ara bé, hi ha qui creu i defensa que caldria admetre en català, al costat de les existents, aquestes formes en *-ejar* i *-eig* perquè responen —així ens ho volen fer creure— a creacions genuïnes mitjançant sufixos ben catalans. No som pas d'aquest parer. La llengua ja ha format els termes d'una determinada manera i cal reconèixer que aquestes formes noves no obeeixen sinó a l'existència en castellà de les formes esmentades. Observem encara que totes les llengües només tenen una sola forma, mentre que si nosaltres admetem, a més, aquestes altres, en tindrem dues, una de tradicional i una altra de recent, completament supèrflua. Efectivament, aquesta darrera no ens fa cap falta, per tal com ja en tenim una de pròpia. Doncs, per què hem d'acceptar aquestes noves formes, si a més no són genuïnes?

Ens trobem una vegada més (ja n'hem detectat en articles anteriors una bona colla)³⁰ en un cas d'un verb català modern en *-ejar* fet per imitació d'un de castellà en *-ear*, quan de fet sempre s'havia fet d'una altra manera. I, encara, la forma tradicional i genuïna resulta que coincideix, quant a la formació, amb la de les llengües més afins.

Atesa la gran quantitat de verbs en *-ejar* que hem detectat en diferents ocasions, som del parer que cal ésser molt prudents abans d'acceptar nous verbs d'aquest tipus sense haver-los analitzat prèviament ni haver-ne comprovat la genuïnitat. És imprescindible de fer un estudi de l'ús propi del sufix verbal *-ejar*, ben popular —certament— però que s'ha acabat convertint abusivament en un sufix d'ús universal i que ha perdut del tot el sentit tradicional. Per això creiem que no és gens adequat de fer-lo servir sistemàticament per a formar verbs, calcats servilment dels corresponents verbs castellans en *-ear*, que no responen en absolut al que havia fet sempre el català.

Consultem ara els diferents diccionaris catalans. El *Diccionari general* de Pompeu Fabra dona *bombar* i *bombament* però no recull pas *bombejar* ni *bombeig* com a sinònims dels anteriors. Admet, però, aquestes darreres formes amb un altre significat; així *bombejar* és «tirar bombes, bombardejar» i *bombeig* és acció i efecte d'aquest verb, mots que —com remarca Coromines al *Diccionari etimològic i complementari*— no són gens vius. El DCVB i també la GEC coincideixen amb el Fabra.

³⁰ Hem analitzat anteriorment diversos verbs mal formats: *formatejar*, *courejar*, *sondejar*, *simultanejar*, etc. I hem exposat el tema d'una manera general a *Sobre alguns verbs manllevats adaptats en «-ejar»*, «Serra d'Or», juliol-agost de 1992, pàg. 58.

Resulta prou clar que cal fer *bombar* i *bombament*, tal com s'ha fet sempre, i que hem de rebutjar *bombejar* i *bombeig*, mots introduïts modernament i sense cap tradició en català.

(març 1995)

L'ADAPTACIÓ DELS MOTS FRANCESOS EN -E MUDA

Com sabem, en català tenim un gran nombre de mots d'origen francès que han estat manllevats a aquesta llengua en èpoques ben diferents i adaptats seguint uns criteris regulars i perfectament establerts. Doncs bé, deixant de banda els gal·licismes ja tradicionals, n'hi ha uns quants de moderns que han estat fixats d'una manera diferent, no sabem ben bé per què. I així tenim mots manllevats que presenten una forma que cal considerar realment anòmala.

Volem fer aquí unes observacions sobre l'adaptació en català de mots francesos corresponents a noms femenins acabats en *-e* no accentuada. Entre els més recents i correntment emprats, n'hi ha de generals com *élite*, de tècnics com *cassette*, de gastronòmics com *mousse*, etc. Fins ara tothom els escrivia així, en la forma gràfica original, marcant-los —si calia— amb un asterisc o bé escrivint-los en cursiva o entre cometes. Però darrerament ha començat a estendre's el criteri d'adaptar-los al català, i han aparegut formes com *elit*, *casset*, i aviat veurem *mus*. Aquestes grafies obeeixen a la idea de voler escriure en català uns mots forasters representant-los tal com «es pronuncien» en la llengua d'origen. Però ens semblen unes formes desafortunades, si més no discutibles. Efectivament, suprimir aquesta *e* final (dita muda, en francès) i tallar el mot escurçant-lo en una síl·laba no és gens apropiat perquè no respon a les lleis de la prosòdia francesa (ni de la mètrica), com tampoc —i això és encara més greu— no és el criteri que havia seguit regularment el català en l'adaptació de mots d'aquest tipus. Vegem-ho tot seguit.

Diguem en primer lloc que el francès no tracta teòricament mai aquests mots com si no hi hagués cap *e* final. Un mot com ara *façade* té tres síl·labes, es pronuncïi com es pronuncïi (com és prou sabut, aquesta *e* final sona molt poc en uns parlars mentre que en uns altres es pronuncia clarament). Tots els tractats ho consideren així; la versificació francesa es basa tradicionalment en aquest supòsit i la mètrica exigeix comptar aquesta *e* final en mots interiors d'un vers com una síl·laba més. A més, el mot *façade* no és pronunciat «façat», emmudint simplement la *e* i convertint-lo en un mot de dues síl·labes acabat fonèticament en *t*; l'única forma de pronunciar la *d* és fer-la recolzar sobre una *e*, tan feble com es vulgui però que permeti fer la darrera consonant sonora i no sorda. Tampoc en mots com *porte*, *fenêtre*, *table*, etc., la *e* final no és del tot muda. Únicament aquesta *e* final és veritablement muda fonèticament quan va precedida d'una vocal forta: *entrée*, *sortie*, *pâtisserie*, etc. Observem que els mots corresponents catalans presenten una *a* final en lloc de la *e* del francès i tenen, així, un nombre de síl·labes idèntic.

Però, deixant de banda aquestes consideracions, el que és preocupant és que en aquestes adaptacions recents esmentades s'ha prescindit del que havia fet normalment el català. Alguns pocs mots, certament, perden excepcionalment la *-e* final i prenen el gènere masculí: *entrecot* (d'*entrecôte*), *aniset* (d'*anisette*). Però per regla general aquesta *e* es converteix en una *a*; els mots adaptats mantenen així el nombre de síl·labes i conserven el gènere. Només cal observar diversos gal·licismes, com *ruleta* (de *roulette*), *bobina* (de *bobine*), *jaqueta* (de *jaquette*), *toaleta* (de *toilette*), *briqueta* (de *briquette*), *coqueta* (de *coquette*), *claca* (de *claque*), *bullabessa* (de *bouillabaisse*, tot i que, de fet, és un mot pres de l'occità), *trufa* (de *truffe*), *cursa* (de *course*), *limusina* (de *limousine*), etc. I encara tenim mots com *xarcuteria* (de *charcuterie*), *bijuteria* (de *bijouterie*), etc., en que —com hem dit— la *e* final del francès és realment muda.

Imaginem-nos quin efecte que farien en català adaptacions com ara *rulet*, *bobín* (que després algú encara ens voldria fer canviar en *bobí*), *jaquet*, *clac*, *bullabès*, *cur*, etc. O bé *xarcuterí*, *bijuterí*, etc. Realment resulta inconcebible!

A més, l'escurçament per supressió de la *e* indueix a creure que les formes adaptades tan anòmalament corresponen a mots masculins; així no és gens estrany sentir parlar d'un *casset* i d'un *mus*, amb la qual cosa els mots resulten prou desfigurats.

Cal, doncs, aprofitar l'existència de mots femenins adaptats ja en català d'una manera regular, i fer el mateix amb els moderns. Per tant, posat que vulguem adaptar *élite* al català, ho hem de fer en la forma *elita*; anàlogament, de *cassette* n'hem de fer *casseta*. Ben mirat, *cassette* és un terme anglès que aquesta llengua prengué del francès i, per a embolicar-ho més, es tracta originàriament d'un mot italià: *cassetta*! Tampoc no és normal l'adaptació de *roulotte* en *rulot* i caldria també reconsiderar el mot *born* (elèctric), adaptació del francès *borne*, perquè fóra més apropiat en català *borna*, mot femení. Tampoc no creiem que *mousse* s'hagi de convertir en *mus*; hauria d'ésser en tot cas *mussa*!

Diguem, però, que no acabem de veure per què hem d'adaptar aquests mots. Cal reconèixer que *cassette* és necessari, però quin mal hi fa així si és un nom universal? Ara, cal realment *elita* en català? Podríem aprofitar el mot antic *elet* (=elegit): *els elets*. I caldria considerar mots com ara *mousse* o *roulotte*.

En resum, no veiem gens clar per què hem de fer les adaptacions de mots francesos femenins en *-e* seguint uns criteris que trenquen amb el que havia fet, en general, el català fins ara. Caldria adaptar-los coherentment amb els ja fixats.

(abril 1995)

ÉS ADMISSIBLE «QUIRÒFAN»?

Aquest és un d'aquells mots conflictius que hom no veu gens clar per què l'hem d'admetre en català. Inexistent al Fabra, no figurava inicialment a la GEC, però hi fou incorporat al Suplement (1983); apareix a la segona edició i al corresponent *Diccionari de la llengua catalana*. El DCVB el recull sense documentar-lo.

De fet, és un neologisme modern acceptat només en castellà, *quirófano*, però inexistent en les llengües restants, les quals empen sempre l'equivalent del terme *sala d'operacions*: fr. *salle d'opération*, it. *sala operatoria*, ang. *operation room (theatre)*, al. *Operationssaal*. El castellà també té, naturalment, *sala de operaciones*, però ha admès el neologisme esmentat, que usa preferentment. I a partir del castellà ens ha arribat a nosaltres. Què hem de fer en català?

Ben mirat, és prou sorprenent que un neologisme de formació culta amb elements grecs existeixi només en castellà: *quirófano*. La forma corresponent en català és *quiròfan*. Tenim en la llengua mots formats amb l'element prefixat *quiro-* (del grec *cheirós*=mà), com ara *quirògraf*, *quiromància*. D'altra banda, l'element sufixat *-fan*, extret del mot *diàfan* (del gr. *diaphanês*), ha donat lloc a mots com ara *hidròfan*, *piròfan*, existents al Fabra i a la GEC.

Ara, el que no es veu per enlloc és el sentit del neologisme *quiròfan*. Coromines el recull al *Diccionari etimològic i complementari*, en el qual podem llegir «*quiròfan*: format partint de *quirúrgic*, substituint el segon component pel de *diàfan* per denominar la sala d'operacions proveïda de vidrieres que permetin d'observar la marxa de l'operació de fora estant». Però, de fet, en català és un mot calcat del castellà, llengua en la qual s'ha format i certament sense cap raó mínimament acceptable. Això ho afirma Bastardas: «hi ha mots sense significat etimològic, com el monstre de la terminologia mèdica castellana *quirófano* “sala d'operacions” (“clar pel que fa a la mà”? o potser, posant-hi bona voluntat, “de mà visible”).»³¹

Cal remarcar que aquest neologisme no figura al *Diccionari de Medicina* de M. Corachan (1936) ni tampoc al *Vocabulari mèdic* (1974), però contràriament ha estat incorporat al *Diccionari enciclopèdic de medicina* (1990). Sigui com sigui, el terme universal *sala d'operacions* és perfectament utilitzable en tots els casos.

(juny 1995)

³¹ Joan Bastardas: «Sobre la persistència del significat etimològic», *Miscel·lània Jordi Carbonell*/6, pàgs. 239-262.

GASAR I GASEJAR

Vet aquí dos verbs semblants, que poden semblar sinònims. No creiem pas, però, que ho siguin. Vegem-ho tot seguit.

Al *Diccionari general* hi ha el verb *gasejar*, que significa «socarrimar el borriol (d'un filat, d'un teixit)...». És un verb transitiu que té només un ús especialitzat i no pas general. Contràriament, *gasar* no hi és. Ara, sovint hem sentit parlar de *begudes gasades* (o *gasejades*), *vi gasat* (o *gasejat*), etc., termes en els quals, a més d'una vacil·lació entre les formes *gasar* i *gasejar*, veiem que el verb *gasejar* hi és emprat en un sentit que no correspon al definit al Fabra. Què cal fer, doncs? Hem d'acceptar el verb *gasar*? I, un cop acceptat, l'hem de fer sinònim de *gasejar* o bé hem d'establir-ne una diferència?

El DCVB coincideix amb el Fabra, i Coromines no hi aporta res de nou. Però la GEC, diferentment, va introduir el verb *gasar* en substitució de *gasejar*, amb la idea d'arraconar aquest verb.

Vegem ara què fan les altres llengües: fr. *gazer*, cast. *gasear*, it. *gassare*. Hi ha també la forma sàvia *gasificar*, amb els equivalents: fr. *gazéifier*, cast. *gasificar*, it. *gassificare*.

Ens trobem, una vegada més, amb un verb en *-ejar*: *gasejar*. Ja hem parlat prou vegades d'aquest sufix,³² anàleg al castellà *-ear*. I, d'acord amb el que hi vam exposar, caldria fer en català *gasar*, seguint el francès i l'italià.

Molt millor, doncs, que la forma *gasejar* fóra *gasar*. I caldria admetre'l amb el sentit general d'«introduir gas a una substància» (la GEC parla concretament de «gas carbònic»). Així parlarem de *beguda gasada*, *vi gasat*, etc., casos en què també és correcte el verb *gasificar*: *vi gasificat*, com fa la GEC.

Ara, al marge d'aquest canvi de *gasejar* per *gasar*, hi ha un ús de *gasejar* que ens sembla completament genuí i que no figura als diccionaris. Efectivament, *gasejar* té un ús com a verb intransitiu amb el significat de «desprendre gas una cosa», verb de la mateixa natura que *flamejar*, *fumejar*, *guspirejar*, etc., que signifiquen respectivament: «desprendre flames, fum, guspises, etc.» Caldria admetre *gasejar* amb aquest sentit.

En resum, creiem que caldria fer *gasar*, com fa la GEC, en lloc de *gasejar*, i admetre aquest amb el significat esmentat.

(juliol-agost 1995)

³² Hem parlat ja de diversos verbs mal formats: *formatejar*, *courejar*, *sondejar*, *simultanejar*, *bombejar*, etc. I hem exposat el tema d'una manera general a *Sobre alguns verbs manllevats adaptats en «-ejar»*, «Serra d'Or» juliol-agost 1992, pàg. 58.

SOBRE ELS MOTS EN «TAXI»

Tenim en ciències uns quants mots cultes en *-taxi*, termes existents, com és normal, en totes les llengües. Els equivalents presenten les formes sufixades següents: fr. *-taxie*, ang. *-taxis*, cast. *-taxis*, it. *-tassi* (i a vegades, com a variants: cast. *-taxia*, it. *-tassia*), l'origen de les quals és el grec *taxis*, que significa «orientació». Tot i que en català la forma correcta admesa és *-taxi*, hem observat a vegades certes vacil·lacions entre les formes *-taxi* i *-tàxia*, que no són gens lògiques.

La gran majoria d'aquests termes en *-taxi* són recents i no figuren encara al *Diccionari general*. Foren introduïts i admesos a la GEC, ja a la primera edició. Així tenim en català diversos termes biològics que han estat fixats en *-taxi*, com és el cas de *fototaxi*, *galvanotaxi*, *geotaxi*, *quimiotaxi*, *telotaxi*, *termotaxi*, *tigmotaxi*, *trofotaxi*, seguint el model d'*aerotaxi*, recollit al Fabra. Observem que la GEC, que inicialment va fixar *quimiotàxia*, va canviar-lo al Segon Suplement per *quimiotaxi*. Anàlogament, el mot *antotàxia*, que figura així al Fabra, fou canviat a la GEC per *antotaxi*. D'aquesta manera, la vacil·lació entre *-taxi* i *-tàxia* ha estat resolta fixant tots els termes en *-taxi*.

Però, diferentment, el terme *epitàxia* és així a la GEC i caldria veure si no ha d'ésser *epitaxi*. Observem els equivalents en diverses llengües: ang. *epitaxy/epitaxis*, cast. *epitaxia*, fr. *epitaxie*, it. *epitassi/epitassia*. Aquest terme, propi del camp de la cristal·lografia i que té aplicació en el de l'electrònica dels semiconductors, és emprat en català en la forma *epitàxia*, coincidint amb la castellana. Però tot i que la forma castellana habitual és *epitaxia*, la norma espanyola UNE 21-302-92, part 521, accepta per al castellà (terme 521-03-12) la forma *epitaxis* (?), que podria tractar-se d'un error per *epitaxis* (sense accent). Això indica una preferència en castellà per la forma en *-taxis*, en lloc de *-tàxia*, d'acord amb altres termes ja acceptats en *-taxis*. Observem que l'italià vacil·la entre *epitassi* i *epitassia*, formes que varien segons els diccionaris.

Del terme *epitaxi* podem derivar l'adjectiu *epitaxial*, ben corrent en el llenguatge especialitzat. És un terme comú a totes les llengües: ang./fr./cast./ *epitaxial*, it. *epitassiale*.

Ara bé, a la GEC hi ha alguns termes en *-tàxia*, com ara *zootàxia*, *biotàxia*, el primer dels quals ja figura al Fabra; la distinció que fa la GEC entre les formes sufixades *-taxi* i *-tàxia* no es veu prou clara. De tota manera, el recent *Diccionari de la llengua catalana* (3a. ed., 1993) ha canviat *epitàxia* per *epitaxi*, canvi que unifica així la sèrie de neologismes en *-taxi*.

(octubre 1995)

LES MÀNEGUES I ELS MANEGUETS

Tenim en català dos mots que, de fet, no són sinó variants d'un mateix mot: *màniga* i *mànega*. La forma *mànega*, més clàssica, és usual encara en àmplies zones del domini; *màniga*, forma més moderna, és pròpia del català central. La distinció semàntica establerta per Fabra entre aquests dos mots és defensada per Coromines al *Diccionari etimològic i complementari*: «D'ençà que Fabra féu observar, en una *Conversa* de c. 1920, que es podia treure partit d'aquest duplicat, generalitzant *màniga* per a les de vestir, i aprofitant *mànega* com a denominació del tub flexible per a llançar líquids en determinada direcció (substituint el castellanisme *manguera*), aquesta distinció ha estat generalment acceptada.» Ara, aquesta distinció no té lloc en cap més llengua; en totes les altres només hi ha una sola forma per a tot: cast. *manga*, fr. *manche*, it. *manica*. El castellà, però, utilitza sovint per al tub flexible el derivat de *manga*, *manguera*, tot i que per a aquest ús també és corrent *manga*.

A partir de *mànega* fem els derivats *maneguet* i *manegot*, mentre que partint de la forma *màniga* es formen *maniguet* i *manigot*. Com és propi en català, els dos mots esmentats en *-et* tenen un sentit diminutiu, mentre que els en *-ot* són augmentatius. Aquí ens interessa el terme *maneguet* (o *maniguet*), el qual presenta les equivalències: cast. *manguito*, fr. *manchon*, it. *manicotto* (observem que tant el sufix fr. *-on* com l'it. *-otto* són diminutius). Aquest és un terme utilitzat en diversos camps de la tècnica. Ara bé, entre les formes catalanes en *-e-* i en *-i-*, cal veure quina és la preferible per a aquests usos.

Observem ara que *maneguet* no és al *Diccionari general* de Pompeu Fabra, el qual recull, però, *maniguet*. Aquest mot designa la «peça tubular dins la qual poden ficar-se (...) ambdues mans i tenir-les així calentes», i també un «cilindre buit i curt que envolta un objecte». *Manigot* remet a *manegot*, «peça tubular de punt, de tela, que serveix per a cobrir l'avantbraç i el puny». El DCVB fa com el Fabra. A més, tots els diccionaris esmentats recullen *manegueta*, terme antic emprat per a designar «diverses peces de material dur, usades en certes tècniques» (Coromines).

Tenim, doncs, com a termes d'aplicació tècnica *maniguet* i *manegueta*, les formes dels quals no resulten gens coherents. Per això la GEC va canviar, creiem que encertadament, *maniguet* per *maneguet*, tot mantenint aquell com a terme secundari. Aquest canvi resulta ben lògic tenint en compte la forma *manegueta* i considerant que, tractant-se d'un terme tècnic, és més apropiat *maneguet*, derivat de *mànega*, que no pas *maniguet*, que —com a derivat de *màniga*— només serveix com a terme d'indumentària.

(desembre 1995)

SOBRE EL MOT «BUSCA»

Aquest és un mot que pot crear confusió. Erròniament hom pot creure que és un derivat del verb *buscar*, sinònim de *cercar*. És prou sabut que *buscar* és un castellanisme introduït al segle XVII en català, que s'ha generalitzat i ha arraconat el genuí *cercar*. Aquest és encara ben viu a les Illes; a la resta del domini lingüístic ha estat emprat literàriament i també popularment en determinats casos per gent que el creuen més genuí (amb raó) i preferible a *buscar*. Com a substantiu corresponent a *cercar* tenim *cerca*, mentre que per a *buscar* no n'hi ha cap; el castellà té *búsqueda*, mot emprat per algú bàrbarament en català i que cal rebutjar categòricament. Hi ha qui ha proposat *busca*, tenint en compte l'existència en català del mot *busca*, ben antic i genuí. Però cal dir que aquest mot no té res veure amb el verb *buscar*.

Segons Coromines, el mot *busca*, «barreta o agulla de rellotge, bri, brossa», és «d'origen incert, potser germànic», mentre que el verb *buscar* prové «del cast. *buscar* “cercar” (també port. *buscar* id.), d'origen desconegut, [...] i en tot cas independent de *busca*, que en castellà i portuguès no ha existit mai».

Tot i que el verb *buscar* fou admès al *Diccionari General*, Fabra no n'admeté els derivats castellans *busca* ni *búsqueda*. A aquests termes corresponen en català *cerca*, derivat de *cercar*. Ja tenim, doncs, l'equivalent del castellà *búsqueda*: *cerca*. Això no ofereix cap dubte; fem, però, uns comentaris sobre aquest mot.

Cal observar que la coincidència del mot *busca*, ben català, amb el castellà *busca* és totalment casual. Ja hem vist que el mot català no té res a veure amb el verb castellà *buscar*. Per això, és absolutament inacceptable aprofitar l'existència de *busca* en català i fer-lo equivalent de l'homònim castellà; cal fer *cerca*, terme adequat en certs camps especialitzats. Però resulta completament incoherent fer *cerca* i usar com a verb *buscar*; a *cerca* li correspon el verb *cercar* i és aquest el que caldria preferir en general per als usos relacionats amb *cerca*. No hi veiem cap lògica a rebutjar *cercar* i emprar el castellanisme *buscar* en textos erudits. Caldria reservar aquest verb per al llenguatge col·loquial, l'únic lloc en què és tolerable (llevat dels parlars on *cercar* és viu i l'únic emprat).

Tenim encara en català un verb emparentat amb *cercar* que és *recercar* i el substantiu *recerca*, sobre els quals ja vam parlar pel que fa a les possibles confusions amb el verb *investigar* i el substantiu investigació.³³ Però hem observat que sovint es fa un ús abusiu de *recerca* en lloc de *cerca*, que no trobem gens lògic. Creiem que caldria fer correspondre sempre, per coherència, els substantius *cerca* i *recerca* als verbs *cercar* i *recercar*.

No confonguem, doncs, *recerca* (ni menys encara *busca*) amb *cerca*.

(febrer 1996)

³³ Cp. *Recerca i investigació*, «Serra d'Or» maig de 1980, pàg. 53, recollit a *Novetat i llenguatge*, Tercera sèrie, Ed. Barcino, «Col. Popular», 238, pàgs. 23-26.

FRUIT I FRUITA

En català tenim, com és prou sabut, aquests dos mots ben semblants amb significats diferents. Així, *fruit* és «ovari desenvolupat que conté la llavor», mentre que *fruita* és «fruits comestibles». *Fruit* és, doncs, més general que *fruita*. Però no és corrent ni gens apropiat, estrictament parlant, emprar *fruit* en lloc de *fruita*; a l'inrevés pot ésser completament fals.

Aquesta distinció que fa el català és anàloga a la que fan el castellà (*fruto/fruta*) i l'italià (*frutto/frutta*); el francès, però, només té un sol mot: *fruit*. Això estableix diferències en l'ús d'aquest mot entre aquesta llengua i les altres.

De fet, l'origen de tots dos mots és el llatí *fructus*. El mot llatí *fructa*, plural de la forma *fructum*, interpretat com un substantiu femení, donà lloc a *fruita*, mot que passà a significar «els fruits, especialment els comestibles». Coromines ho explica clarament al *Diccionari etimològic i complementari*: «És el col·lectiu *fruita* el que tendeix a apropiat-se cada cop més el significat estricta, agrícola. La naixença d'aquesta forma es comprèn perquè en la baixa època llatina apareix *fructum* com a neutre, d'on un plural *fructa*, documentat des de fi del s. VII...» I més endavant puntualitza que aquest funciona com un veritable plural en italià, en francès dialectal, en llengua d'oc i en les tres llengües romàniques hispàniques.

Es tracta d'una distinció que té un origen anàleg a la que hi ha entre *full* i *fulla*, que ja vam comentar fa temps.³⁴

Exposat tot això, podem comprovar com, en efecte, l'ús dels mots esmentats coincideix amb el que hem dit. Així, emprem *fruita* per a la comestible: *fruita fresca*, *del temps*, *confitada*, etc.; en aquests casos no diem mai *fruit*, que reservem únicament per a l'ús exclusivament botànic o bé per a un sentit figurat.

És per tot això que no té cap sentit en català dir *fruits secs*, per a referir-se a aquests tipus de fruita; aquesta denominació és justificable per oposició a *fruita fresca*, i, doncs, el terme lògic és *fruita seca*. En castellà diuen erròniament *frutos secos*; hi pot haver influït el francès, que fa pròpiament *fruits secs*. En català ho fem malament per calc. L'italià empra correctament *frutta secca*, en contraposició a *frutta fresca*.

Fem una observació final. El mot *fruita* és un col·lectiu; així diem: «Avui no menjaré fruita.» Doncs, anàlogament direm: «Qui vol fruita seca?» Creiem que no té cap sentit emprar el plural *fruites*. La GEC parla efectivament de *fruita seca*, però el Fabra, dins el mot *fruita*, dóna com a exemple *fruites seques*, que el nou *Diccionari* de l'IEC no ha esmenat. Caldria reconsiderar-ho.

(abril 1996)

³⁴ *Fulls i fulles*, «Serra d'Or», desembre de 1979, pàg. 97, recollit a *Novetat i llenguatge*, Tercera sèrie, pàgs. 9-13.

ELS CONTESTADORS

El mot *contestador* és emprat modernament per a designar els aparells que supleixen una persona quan truca el telèfon. Així, disposant d'un aparell d'aquests, s'evita que la trucada es perdi en absència de l'interessat; l'aparell s'encarrega d'atendre la trucada i donar a qui truca el missatge corresponent, el qual ha estat prèviament enregistrarat. I pel fet que aquest aparell el que fa és respondre la trucada d'una manera automàtica, diem que és un *contestador automàtic*. Ara, és prou adequat aquest terme per a designar l'aparell? Vegem-ho.

El mot *contestador* és un derivat del verb *contestar* mitjançant el sufix *-dor -a*, sufix creador d'adjectius a partir de verbs. El significat de *contestador -a* (mot no recollit al Fabra, però sí al DCVB i al DIEC) és «Que contesta». Doncs, podem parlar pròpiament d'un «aparell contestador». Fins i tot, és prou habitual que l'adjectiu se substantivi i passi a designar qualsevol «aparell, estri, màquina, etc., que fa la funció de contestar». I així parlem simplement d'un *contestador*, tal com ha fet la llengua en nombrosos casos anàlegs, en què un adjectiu pren el caràcter d'un veritable substantiu.

Pot semblar, doncs, tot això ben normal. Però, com sabem, a més del verb *contestar*, tenim el verb *respondre*, que solem emprar sovint com a sinònim seu. I aquí ja tenim un punt que cal analitzar: És apropiat aquest ús de *contestar*? Són realment sinònims *contestar* i *respondre*? Cal que ho analitzem.

Aquests són dos verbs que hom acostuma a fer sinònims i a emprar indistintament. Però etimològicament són diferents i, de fet, no signifiquen pas exactament el mateix. Com es pot observar fàcilment, aquesta sinonímia es presenta en castellà, però no en les altres llengües romàniques, les quals mantenen la distinció etimològica: fr. *répondre/contester*, it. *rispondere/contestare*, occ. *respondre/contestar*. A més, el català tradicionalment també ho feia així; són encara ben vius els usos en què *contestar* no significa «respondre», sinó «replicar». Aquest sentit del verb és al Fabra, on és definit així: «Dir mots de disconformitat, oposició, etc. a allò que no vol resposta (una ordre, un retret, etc.), replicar. *Obeeix sense contestar.*» De *contestar* hem fet *contestatari* i *contestació*, que tenen un sentit clarament de protesta i reivindicatiu. En castellà també té aquest sentit, però hi ha hagut una confusió semàntica entre tots dos verbs. Podem dir que, pròpiament, *contestar* és «respondre», però d'una determinada manera: «amb disconformitat»; és a dir, «replicar».

Per tot això creiem que caldria reconsiderar aquesta pretesa sinonímia en el català, perquè és ben possible que en trobem, un cop més, en una pertorbació deguda al castellà, la qual ha provocat la confusió entre dos verbs diferents originàriament i que s'han conservat així en les llengües restants. Cal analitzar l'ús genuí d'aquests verbs en català. Hi tornarem un altre dia.

(juny 1996)

MÉS SOBRE ELS CONTESTADORS

Ja vam parlar d'aquest mot i de l'ús dels verbs *contestar* i *respondre*.³⁵ Analitzem-los ara més detingudament.

Diguem que *contestar* és originàriament un verb d'ús jurídic. I després passà a tenir en la llengua corrent el sentit de «replicar». Això és comú a totes les llengües, però en castellà s'ha anat confonent amb *responder* i ha acabat essent-ne un sinònim habitual. Aquest pas no es produí, tal com hem dit, en cap més llengua. I això ens fa sospitar que en català aquest ús de *contestar* per *respondre* pot ésser un calc.

Els diccionaris catalans no ens ho acaben d'aclarir. El Coromines accepta *contestar* per *respondre*, com el Fabra i el DCVB. A l'Aguiló no hi ha el verb i sí el substantiu *contesta*.

On hem vist especificar ben clarament la distinció entre els dos verbs de què tractem és al *Diccionari de sinònims* de M. Franquesa. Efectivament a l'entrada *respondre* llegim: «*contestar*, respondre de mala gana, protestant. Usat simplement com a equivalent de respondre (*contestar una carta o a una carta*) és un barbarisme subrepticí, calcat sobre el castellà. El català antic desconeix aquest ús, que convindria anar bandejant de mica en mica de la llengua literària, si més no és possible. El sentit semàntic de *contestar* s'ha conservat en algunes expressions: *Quan jo et parlo, no em contestis! Ésser, una cosa, contestable* (que pot ésser impugnada o contradita) o *ésser incontestable* (que no pot ésser contradita).»

Cal remarcar que l'ús del verb *contestar* en castellà amb el significat de «respondre» és bastant recent; segons Coromines, és de mitjan s. XVII i no figura al *Diccionario de Autoridades* de la Real Academia Española (1726). Com ja vam dir, és desconegut en les llengües llatines restants i en el català antic; en català només apareix modernament en coincidència amb el castellà, fet prou significatiu que nosaltres l'hem pres d'aquesta llengua.

Observem que el verb *respondre* és ben viu, però encara ho és més el substantiu *resposta*. Contràriament, no és gaire emprat el substantiu *contesta*, corresponent al verb *contestar*. Així diem habitualment: *Encara no en tinc cap resposta. La resposta no es féu esperar gaire*. És prou clar en català l'ús de *respondre*.

Tornem ara a la qüestió inicial: la denominació de l'aparell telefònic esmentat. Cap de les llengües altres que el castellà no fa servir el derivat del verb *contestar*: fr. *répondeur*, it. *risponditore*, ang. *answer*. Doncs, nosaltres hauríem de rebutjar *contestador* i designar, anàlogament, l'aparell amb el terme *responedor*. L'adjectiu *responedor -a* només el recull el DCVB, però és un derivat ben format a partir del verb *respondre*.

Fóra bo que algú més hi digués la seva.

(juliol-agost 1996)

³⁵ *Els contestadors*, «Serra d'Or». 438, juny de 1996.

SOBRE EL MOT «FUSELL»

Aquest mot té en català més d'un significat. En l'accepció més coneguda és el nom d'una arma de foc portàtil, però si consultem el *Diccionari general* trobem que en té una altra en què significa «eix, esp. d'un carruatge». En aquesta accepció té aplicació en vehicles, vaixells, aparells, etc. D'una manera general pot ésser definit com un «eix, al voltant del qual gira un cos giratori»; la GEC en recull diferents aplicacions i el DCVB dona alguns exemples antics d'aquest mot. Com veiem, *fusell* té, en aquesta accepció, un ús com a terme de mecànica.

Cal precisar que els dos significats esmentats del mot *fusell* no tenen res a veure. De fet, són dos mots diferents, amb un origen etimològic diferent, però que han pres en català la mateixa forma, cosa que no ha passat en cap més llengua. Efectivament, *fusell* amb el significat d'«eix» és un derivat de *fus*, mentre que amb el significat d'«arma de foc» té un altre origen i no té cap relació amb *fus*. La GEC encertadament els tracta com a dos mots amb entrades separades, cosa que millora el Fabra. El *Diccionari* de l'IEC retorna al criteri del Fabra.

Aquest origen diferent del mot en català fa que en fer les comparacions amb les formes equivalents en les altres llengües romàniques les equivalències resultin una mica embolicades i les formes concretes no siguin rigorosament comparables. Vegem-ho:

fus: fr. *fuseau*, cast. *huso*, it. *fuso*
fusell (eix): fr. *fusée*, cast.—, it. *fuso*
fusell (arma): fr. *fusil*, cast. *fusil*, it. *fucile*

L'origen del mot *fusell* en català, el podem consultar al *Diccionari etimològic i complementari* de Coromines, el qual dona *fusell* (eix) com a derivat de *fus* i fa constar la variant dialectal *fuell*, recollida també al DCVB. Diferentment, *fusell* (arma) és pres del fr. *fusil*, el qual «prové del llatí vulgar *focile* “pedra foguera”, derivat de *focus* “foc”» (cp. it. ant. *focile*); afirma també que «en català la forma primera degué ser *fusill*». En castellà la forma *fusil* coincideix amb la francesa. Coromines també els tracta com a dos mots amb entrades separades.

Per les equivalències donades més amunt es veu clarament que *fusell* (eix) es correspon amb l'italià *fuso*, mentre que no hi ha cap mot corresponent castellà. D'altra banda, l'italià *fuso* i el castellà *huso* equivalen al català *fus*, tant en l'accepció tèxtil com en la geomètrica. El francès té, en canvi, tres mots diferents i els distingeix així més precisament.

Cal recordar aquest ús del mot *fusell* en català amb el significat d'*eix*, ben genuí i antic, a vegades oblidat, perquè pot ésser aprofitable, com ja hem dit, com a terme de mecànica.

(octubre 1996)

SOBRE ELS MOTS EN «-CLASI»

Al *Diccionari general* hi ha el terme *oligoclasa* que a la GEC fou canviat per *oligòclasi*. Anàlogament la GEC fixà *ortòclasi* i *plagiòclasi*, però *periclasi*, que pren la forma en *-clasi* d'acord amb *oligoclasi* del Fabra (modificat a la GEC, com hem dit). Tots aquests mots són termes geològics que corresponen a minerals. Però no s'entén per què presenten formes incoherents: *periclasi* hauria d'ésser *periclasi*, d'acord amb tots els altres. Ara, no sabem per què les formes adoptades a la GEC s'han resolt d'una manera diferent de la fixada al Fabra; resulten prou difícils de pronunciar i no sabem a quina raó respon aquest canvi.

La forma *-clasi*, provinent del grec *klásis*, pren en les diverses llengües les formes següents: fr./ang. *-clase*, cast. *-clasa*, it. *-clasio*. Ara, si bé tots els termes són sempre formalment coherents dins cada llengua, no tots són del mateix gènere. El francès fixa *oligoclase*, *periclase*, *orthoclase* com a mots femenins, mentre que *plagioclase* el fa masculí. L'italià els fa tots masculins, i el castellà, tots femenins. En català han estat admesos a la GEC com a mots femenins, seguint el model *oligoclasi* del Fabra; però atès que els termes corresponents a mots grecs en *is* han estat adaptats en *-i* (termes en *-osi*, en *-taxi*, etc., llevat dels acabats en *-itis*) i vistes les formes italianes, sembla raonable preferir les formes en *-clasi* a les formes en *-clasi*. Però, per què s'han fet esdrúixols en català? Tant en castellà com en italià, l'accentuació recau en la *a* de *-clasi* o *-clasio*. Doncs, per què no els fem en *-clasi* plans?

Considerem ara la sèrie de termes geològics *diàclasi*, *catàclasi*, *litòclasi*, que designen «fractures en una roca»; han estat fixats així a la GEC d'acord amb *anàclasi*, d'origen grec i existent al Fabra. Aquests prenen en francès i en castellà les mateixes terminacions que els anteriors, però en italià acaben en *-clasi* (i no en *-clasio*) i són femenins i esdrúixols: *diàclasi*, etc. Caldria veure, atesa aquesta duplictat de formes en italià, si en català, tot i fer tots els termes en *-clasi*, no fóra bo mantenir els d'aquesta sèrie esdrúixols, i els anteriors, plans. De fet, això és el que feia el Fabra. Així podríem establir una diferència formal anàloga a la de l'italià; a més, les formes planes *oligoclasi*, *periclasi*, *ortoclasi*, *plagioclasi* semblen millors, tractant-se de noms de minerals. Carles Riera és partidari d'establir dues formes sufixades diferents, com ho expressa al seu *Manual*: «valdria més, reservar *-clasi* per als fenòmens geològics i *-clasi* per a designar noms de minerals.»

El *Diccionari* de l'IEC tampoc no desfà l'embolic. Caldria fixar les dues sèries de neologismes d'una manera coherent.

(desembre 1996)

ELS REFRIGERADORS

Són ben usuals i coneguts els aparells que permeten de conservar els aliments a baixa temperatura i alhora refredar les begudes. Aquests aparells, existents a la majoria de les cases, són coneguts amb diferents noms corrents: *neveres*, *geleres*, *frigorífics*, etc. Aquests noms han estat a vegades rebutjats per algú, que creu que no són gaire genuïns i més aviat semblen calcs del castellà. No volem entrar ara a considerar la genuïnitat d'aquests termes, d'altra banda força discutible. Però, tot i deixant lliure l'ús d'aquestes denominacions més o menys encertades, creiem que és més apropiat emprar, en general, el terme *refrigerador*.

En una altra ocasió ja vam parlar del verb *refrigerar* i derivats, tot remarcant-ne la diferència amb *refredar*.³⁶ No volem fer aquí res més que recordar el que hi dèiem: cal deixar ben clar que aquests dos verbs no són, de fet, sinònims, sinó que tenen uns usos diferents, clarament establerts, en el llenguatge especialitzat. Tal com vam exposar, és preferible sovint d'emprar *refredar* en lloc de *refrigerar* en diverses aplicacions tècniques, perquè per calc s'ha arraconat el verb *refredar*, d'ús ben corrent en la llengua general, i ha estat substituït per *refrigerar*, homònim del corresponent verb castellà usat per aquesta llengua en el camp de la tècnica. Però aquí, per les raons exposades, no és aquest el cas i sí que correspon d'emprar pròpiament el verb *refrigerar* per a referir-se als electrodomèstics esmentats. Efectivament, malgrat que també refreden les begudes i els aliments introduïts, el procediment en què es basa el funcionament d'aquests aparells és el de la refrigeració.

Observem ara què fan les diverses llengües en aquest cas. Deixant de banda les diverses denominacions corrents (que a vegades deriven de noms de marques concretes), podem constatar que totes tenen també, com a termes d'ús general, els equivalents formalment anàlegs: cast. *refrigerador*, fr. *réfrigérateur*; it. *refrigeratore*, ang. *refrigerator*.

Sembla, doncs, que en català hauríem de preferir com a terme normal per a designar els aparells electrodomèstics esmentats el mot *refrigerador*.

(febrer 1997)

³⁶ Cp. *Refredar i refrigerar*, «Serra d'Or», febrer 1992.

SOBRE EL MOT «BÚSTIA»

Algú pot pensar que aquest mot, ben corrent, ha estat sempre usual en català. I, tanmateix, no fa pas gaires dècades era absolutament desconegut de la llengua habitual. Pompeu Fabra ha explica clarament a la conversa filològica núm. 436: «En català antic es troben a vegades mots que un pensa que, si no haguessin desaparegut, haurien pogut servir per a designar objectes moderns als quals donem avui noms forasters. I un està llavors temptat de proposar-ne l'admissió canviant-ne adequadament el significat per tal d'emprar-los com a substituïts d'aquells mots forasters.» I tot seguit parla del mot antic *bústia*, equivalent al francès *boîte*, que «servia per a designar la *boîte* on els antics correus portaven les cartes» i que proposa per a l'objecte modern. Doncs bé, aquest mot ha arrelat en la llengua i avui tothom l'usa sense saber que és un mot antic recuperat tot just fa unes dècades.

A algú li pot semblar estrany i poc oportú —i, fins i tot, anòmal— recuperar mots antics per a conceptes moderns. Però, en llengües en situació com la nostra, aquest és sovint un recurs útil i en certes ocasions profitós, perquè ens pot donar solucions afortunades per als casos en què no hi ha cap mot pròpiament en ús.³⁷

Efectivament, l'analogia tècnica entre peces, objectes, elements constructius, etc., nous i antics, fa que certs termes antics siguin aprofitables per a la tecnologia actual. Així, hi ha termes dels carros i carruatges que són aplicables a l'automòbil, vehicles amb diversos elements comuns. Val la pena, doncs, d'aprofitar aquesta analogia i recuperar tota la terminologia possible. Cal insistir en aquest punt perquè hi ha qui creu que tota tecnologia nova demana forçosament terminologia nova i això no sempre és així; només cal observar la terminologia en les llengües que han tingut una continuïtat normal (francès, anglès, castellà, etc.): hi ha termes de l'automòbil que ja s'utilitzaven en les carruatges antics. Cal fer, doncs, anàlogament en català i aprofitar, sempre que sigui possible, mots ja existents. I aquest és el cas del mot *bústia*.

Diguem finalment que el mot *bústia*, d'ús normal en el català actual, pot servir perfectament per a introduir el terme *bústia postal*, anàleg al francès *boîte postale*, el qual ens permet d'eliminar l'horrorós calc *apartat de correus* (cast. *apartado de correos*), tal com ha estat proposat molt encertadament.³⁸

(abril 1997)

³⁷ Tal com hem exposat a *El llenguatge científic i tècnic*, Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya, Barcelona, 1995, pàg. 258.

³⁸ Així ho fa Lluís Creixell al seu *Diccionari bàsic francès-català*, Universitat de Perpinyà, 1989.

ABÚS DELS PLURALS DE CERTS NOMS

Hem observat que hi ha una tendència a emprar abusivament els plurals de noms que ja indiquen per si mateixos un idea de pluralitat; aquest és el cas dels col·lectius. Així, veiem sovint termes com ara *calçats*, *rodalies* (i *tren de rodalies*), *fruites i verdures*, *vins i licors*, etc. Parlem-ne tot seguit.

Creiem que tot això és degut al gran ús dels plurals que fa el castellà, llengua que diu *mares*, *mundos*, *trotamundos*, *cielos*, *rascacielos*, *las Ramblas* o *las Rondas* (de Barcelona), *cercanías*, *calzados*, *portaequipajes*, etc., casos en que al català li repugnen els plurals. Tampoc no creiem genuïnes expressions com ara *passejar per les Rambles* (sempre s'havia dit *la Rambla*) o *Què faràs aquests Nadals?* (per a referir-nos a «las Navidades» diem *les festes de Nadal*). En català emprem el plural quan ens referim a una realitat plural; per això anem a *tallar-nos els cabells* (i no *el cabell*). Trobem molt encertades unes paraules de Sebastià Solé: «Notem la gran tendència del castellà als plurals, que és la tendència d'una llengua que troba la seva expressió màxima en el barroc i la seva fatuïtat, la tendència a la redundància i a magnificar-ho tot, a aparentar el que no és, o més del que és.»

Doncs bé, constatem com s'estén aquesta tendència per calc en el català; així, en terminologia abunden els plurals d'aquesta mena. Ja fa temps que vam defensar i proposar *gratacel* en lloc de *gratacels*, anàlogament a altres mots ja fixats: *cobrellit*, *guardabosc*, *guardafoc*, *paraigua*, *rodamón*, etc. Per les mateixes raons, cal dir *tren de rodalia* (i no de *rodalies* com diu la Renfe; *rodalia* equival al cast. *cercanías*). I quan anem a la sabateria o a cal sabater, comprem *sabates* i no *calçats*, terme que hem vist escrit a les botigues retolades en català. El mot *calçat* (o *calcer*) és un genèric i s'usa en singular; així parlem de la *indústria del calçat* o bé diem *portes un bon calçat*, etc.

De la mateixa manera, cal remarcar que els cotxes o autos tenen *portaequipatge*, *parafang*, *parabrisa*, etc., com ja vam exposar anteriorment; anàlogament, una màquina *rentaplats* es pot designar també com a *rentavaixella* (i no *rentavaixelles*). No fa gaire vam comentar l'ús del plural *fruites* en lloc de *fruita*. I n'hem observat més casos, especialment en els rètols dels grans establiments comercials, que caldria reconsiderar: *fruites i verdures*, *vins i licors*, *carns*, *olis*, *formatges*, etc.

Creiem que caldria frenar aquest ús abusiu dels plurals.

(juny 1997)

ELS DESGREIXANTS

Hem vist algun cop el terme *desengreixant* emprat per a designar els productes o substàncies que eliminen el greix, sobretot dels estris emprats per a cuinar o preparar menjars amb oli, greix, etc. Però, per què es fa servir el mot *desengreixant*? Creiem que el terme apropiat és *desgreixant*. Vegem-ho tot seguit.

Com és prou sabut, en català hi ha l'adjectiu *gras grassa* però com a substantiu cal dir correctament *greix* i no *grassa*. Coromines diu ben clarament que *grassa* (f.), com també *grassós*, *engrassar* i *desengrassar*, «són grossos castellanismes, ja denunciats abans de Fabra, combatuts sense vacil·lació per aquest». Els equivalents de *greix* són: cast. *grasa*, fr. *graisse*, it. *grasso*, ang. *grease*. Aquest mot, a més de «lípid» i «teixit adipós», significa «substància emprada en una màquina, en un eix, en una roda, etc. i en general en qualsevol element mecànic en moviment, per a fer-ne més suau el funcionament i reduir el desgast de les peces en contacte».

En català tenim, com a derivats de *greix*, els dos verbs *greixar* i *engreixar*, amb significats diferents; *engreixar* és «fer tornar gras (una persona, un animal)» —i encara hi ha la forma pronominal *engreixar-se*, «esdevenir gras»—, mentre que *greixar* és «untar amb greix». Aquests verbs, anàlegs als del francès *engraisser* i *graisser*, no coincideixen formalment amb els del castellà; així *engreixar* equival al castellà *engordar* —i, com a pronominal, *engordarse*—, mentre que *greixar* equival a *engrasar*.

Doncs bé, d'aquí ve la confusió entre *engreixar* i *greixar*. Cal observar la semblança formal entre el català *engreixar* i el castellà *engrasar*, que pot menar a fer-los correspondre. Però el verb català equivalent a castellà *engrasar* és *greixar* i no *engreixar*; d'altra banda, emprar *engreixar* en lloc de *greixar* fóra confusionari. Diguem, a més, que com a derivats del verb *greixar* hi ha *greixatge* i *greixador*, termes d'ús corrent en mecànica i tecnologia en general.

Un cop vist tot això, és lògic que els verbs contraris de *engreixar* i *greixar*, que són *desengreixar* i *desgreixar*, hagin de seguir la mateixa distinció abans exposada. Així, *desgreixar*, contrari de *greixar*, vol dir «llevar el greix»; com a derivats, tenim *desgreixatge*, *desgreixant*, *desgreixador*. Anàlogament, *desengreixar* significa «fer perdre greix».

Doncs, com a «substància que lleva el greix, que neteja de greix (un estri, una peça, etc.)» cal fer *desgreixant*, tal com fa la GEC, i no *desengreixant*, que és «que fa perdre greix».

(juliol-agost 1997)

GLAÇ I GEL

Aquests dos mots són usats sovint indistintament, però volem fer algunes observacions sobre la preferència entre *gel* i *glaç*. Tots els diccionaris catalans coincideixen en aquest punt. El Fabra, tot i que fa *gel* sinònim de *glaç*, dóna la preferència a aquest darrer. Exactament això mateix fan el DCB, la GEC i el DIEC; la GEC és encara més dràstica: a l'entrada *gel* remet a *glaç*, sense cap més indicació. Coromines al seu *Diccionari etimològic i complementari* dóna molta informació sobre l'ús d'aquests mots. Així, després d'afirmar que «fóra exagerat de creure que *gel* és poc catalanesc», dóna la raó a Nicolau d'Olwer, que li deia el 1953: «en la meua joventut a penes se sentia a Barcelona altra cosa que *glaç*, *glaçat*, i ara masses són que diuen *gel*, *gelat*, i cada any sentim allò més rarament: lluiteu contra aquest acastellanament subreptic!» Dins la mateixa línia, recull la idea de la «preferència per *gel* quan és producte artificial i per *glaç* quan ve de la natura». Dóna alguns exemples d'ús: «porteu-me una barra de *gel*», però també: «aquesta nit ha *glaçat*, la bassa és plena de llenques de *glaç*.» I en sentit figurat diu: «és tan seriós que no acaba de trencar el *glaç*.»

Coromines aporta també informació sobre els equivalents en les restants llengües romàniques provinents dels ètims llatins *glacies* i *gelu*. De passada ens recorda que «el castellà només ha conservat *gelu*, a la inversa del francès». Mentre que el català, que els té tots dos, sempre ha preferit *glaç* a *gel*.

Aquests són els mots resultants en les diverses llengües. 1) De *glacies*: cat. *glaç*, fr. *glace*, it. *ghiaccio*, occ. *glatz*. 2) De *gelu*: cast. *hielo*, cat. *gel*, it. *gelo*.

Recordem els derivats catalans més corrents d'aquests mots. 1) De *glaç*: *glaçar*, *glaçat -ada*, *glaçada*, *glacera*, *glaçó*. 2) De *gel*: *gelar*, *gelat -ada*, *gelada*, *gelat*, *geladora*.

Però, tal com constata Coromines, hi ha un ús cada cop més estès en català de *gel* en detriment de *glaç*, fet degut a la influència del cast. *hielo*. I això ha fet recular l'ús de *glaç*.

Fóra bo, doncs, atès aquest ús exagerat de *gel*, que no ens oblidéssim del genuí *glaç* (i derivats). Cal preferir *glaç* a *gel* (almenys per al natural), *glaçar* a *gelar*, *glacera* a *gelera*, etc., i deixar *gel* per a l'artificial i *gelat* per al «producte glaçat». I en sentit figurat cal dir *rompre* (o *trencar*) el *glaç*. Almenys així el català que sentiríem no ens deixaria potser tan glaçats!

(octubre 1997)

LES ICONES

El mot *icona* figura a tots els diccionaris catalans com a substantiu femení. Però, a diferència del corresponent mot castellà, que és masculí, el gènere que té en català coincideix amb el de les restants llengües romàniques. Es tracta d'un terme pres del rus *ikona* (provinent del grec bizantí *eikona*, grec clàssic *eikon eikonos*, «imatge») i adoptat en totes les llengües per a indicar qualsevol «imatge religiosa pintada, en baix relleu, especialment entre els orientals». Els equivalents del mot *icona* són: fr. *icône* (f.), it. *icona* (f.), cast. *icono* (m.), ang. *icon*, al. *Ikone* (f.).

Però aquest mot ha pres modernament, a més, un significat nou i té així un ús ampli com a terme informàtic. És sabut que actualment la presentació a la pantalla d'un ordinador de la majoria dels programes es fa per mitjà d'uns elements simbòlics que indiquen el programa o l'opció desitjada i que hom selecciona per mitjà del cursor desplaçable mogut pel ratolí.

Com és fàcilment comprovable, per a aquesta accepció, totes les llengües, seguint el que fa l'anglès, que ha adoptat el terme *icon*, han fet anàlogament i aprofiten el corresponent terme per a l'accepció informàtica. Doncs, en català hem de fer anàlogament i dir-ne també en informàtica *icona*, nom femení, a diferència del que fa el castellà, que emprà anàlogament *icono*, substantiu masculí, com a terme informàtic. Entre els informàtics és normal usar correctament en català aquest terme en la forma esmentada femenina, però hem observat que alguns usuaris dels ordinadors, no pròpiament experts en informàtica, bastant sovint fan servir la forma castellana o adoptada del castellà. Així hem vist emprar en català formes anòmales tals com *icono*, *icon*, etc. en masculí i mal adaptades.

Tal com hem dit més amunt, el mot *icona* figura a tots els diccionaris amb el significat inicial, mentre que en l'accepció informàtica el trobem a la GEC (i al DGEC) i també al DIEC. I en tots tres figura en la forma indicada anteriorment, coincident amb la del mot originari.

No hi ha cap dubte, doncs, sobre el gènere que ha de tenir en català aquest terme informàtic; més aviat hi ha un problema de mal ús per influència del castellà (i dels manuals informàtics difosos en aquesta llengua), la qual cosa fa que molts informàtics en desconguin la forma correcta en català.

(desembre 1997)

ÍNDIX

	Pàg.
Introducció.....	4
Panell o pannel?.....	5
Els sorbets.....	6
És admissible <i>mata-segells</i> ?.....	7
Un ús poc genuí de <i>registre</i>	8
Ganivet i ganiveta.....	9
Escandallar i escandir.....	10
Gravat i gravadura.....	11
Casquet o virolla d'una bombeta?.....	12
Sobre els noms del signes del zodíac.....	13
Lèxic i lexical.....	15
Creuar i encreuar.....	16
Repassar o repujar?.....	17
Comanda i comandament.....	19
Vacci i vacunació.....	20
Arrossegament i emportament.....	21
Sobre l'ús del mot <i>longitud</i>	23
Atmosfera o atmòsfera?.....	25
Refredar i refrigerar.....	26
Sobre el mot <i>control</i>	27
El petroli i els seus derivats.....	28
Eixugar i assecar.....	30
Llanda o llanta?.....	31
Sobre alguns verbs manllevats adaptats en <i>-ejar</i>	32
Parlem una mica dels ordinadors.....	34
Sobre certs termes informàtics.....	37
Cobertura o cobriment?.....	39
Corrent altern o alternatiu?.....	40
Nus i node.....	41
Els coixinets, en mecànica.....	42
Sobre diversos verbs emprats en metal·lúrgia.....	44
Acondiciar i condicionar.....	45
Cap i capçal, com a termes tècnics.....	46
Brúixola o búixola?.....	48
Els decibels.....	48
Sondar i sondejar.....	50
Sobre el mot <i>estrella</i>	51
Bastiment i bastidor.....	52
Els pals i els bastons.....	53
L'emmotllament.....	54
És realment català <i>cinturó</i> ?.....	55
Les mides i les mesures.....	57
Sobre el mot «creuera».....	58
Aïllar i isolar.....	59
Sala i saló.....	61
Sobre el mot «Piconadora».....	62
El pont aeri.....	64

És admissible el verb «simultaniejar»?	65
Els mànecs	67
Antesala o avantsala?	68
Bombar i bombament	69
L'adaptació dels mots francesos en -e muda	71
És admissible «quiròfan»?	73
Gasar i gasejar	74
Sobre els mots en «taxi»	75
Les mànegues i els maneguets	76
Sobre el mot «busca»	77
Fruit i fruita	78
Els contestadors	79
Més sobre els contestadors	80
Sobre el mot «fusell»	81
Sobre els mots en «-clasi»	82
Els refrigeradors	83
Sobre el mot «bústia»	84
Abús dels plurals de certs noms	85
Els desgreixants	86
Glaç i gel	87
Les icones	88

